

music@venture 2003

De Constructie

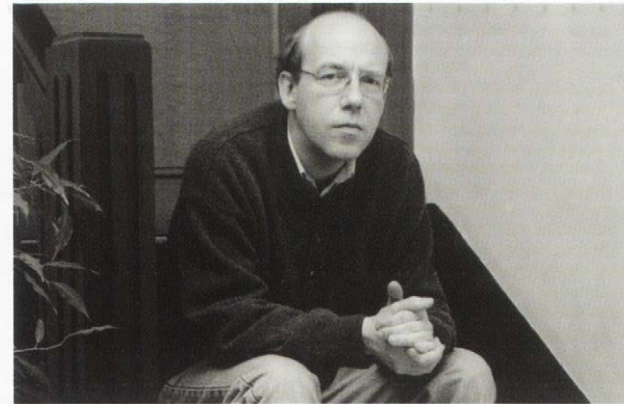
Festival
van
Vlaanderen
Antwerpen

&

de
Singel
Nieuw
Kunstcentrum

music@venture 2003 De Constructie

Luc Van Hove, curator

Geacht publiek

Het is mij een genoegen u welkom te heten op de tweede editie van music@venture. Dit jaar valt mij de eer te beurt als curator op te treden en ik ben dan ook bijzonder trots u dit rijk gevulde programma voor te stellen.

Mijn zoektocht naar een geschikt thema leidde mij naar het begrip constructie, dat vele ladingen dekt. Tijdens music@venture wordt dit thema op tal van manieren benaderd en centraal gesteld. Het festival wordt een ontmoetingsplaats voor kleine en grote ensembles, uit binnen- en buitenland.

Ik hoop van harte dat u volop zult genieten van deze unieke en uitdagende driedaagse.

Luc Van Hove

Luc Van Hove

Luc Van Hove werd geboren in 1957 en kreeg zijn muzikale opleiding aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen. Hij studeerde er onder andere compositie bij Willem Kersters, analyse bij August Verbesselt, piano bij Lode Backx en muziekgeschiedenis bij Kamiel Cooremans. Later volgde hij ook vervolmakingscursussen orkestdirectie in het Mozarteum in Salzburg en compositie en choreografie aan de universiteit van Surrey in Guildford. Op de palmares van Luc Van Hove prijken verschillende compositieprijsen, waaronder de prijs Annie Rutzky, de prijs Belgische Artistieke Promotie van Sabam, de prijs Albert de Vleeshouwer en de Sabamprijs Ernstige Muziek 1993.

Luc Van Hove is geweest buitengewoon leraar aan de muziekkapel Koningin Elisabeth en doceert momenteel compositie aan het conservatorium van Antwerpen en compositie en analyse aan het Lemmensinstituut in Leuven. Ook is hij promotor en artistiek adviseur aan het Orpheusinstituut en is hij lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.

Voor tal van vooraanstaande organisatoren en uitvoerders heeft Luc Van Hove opdrachten verzorgd. Zo componeerde hij voor het Koninklijk Filharmonisch Orkest van Vlaanderen, het Vlaams Radio Orkest, de Filharmonische Vereniging van Brussel, het Internationaal Kunstencentrum deSingel, Antwerpen 93 Culturele Hoofdstad van Europa, I Fiamminghi, de Beethoven Academie en Roel Dieltiens en zijn ensemble Explorations. Daarnaast was hij componist in residentie van het Festival van Vlaanderen Internationaal, werd hij aangesteld tot gastcomponist van de Week van de Hedendaagse Muziek in Gent en was hij centrale componist tijdens het festival I Fiamminghi in Campo 1997. Het oeuvre van Luc Van Hove omvat onder andere de titels *Carnaval op het strand opus 17 voor orkest*, *Symfonie 1 opus 25*, *Stacked time voor elektrische gitaar en orkest opus 26*, *Triptiek voor hobo en orkest opus 29*, *Strijkkwartet opus 30*, *Pianoconcerto opus 32*, *Strings (voor strijkorkest) opus 33*, *Symfonie 2 opus 34*, *Kammerkonzert cello en ensemble opus 36* en *Symfonie 3 opus 39*.

Niet enkel in België echter, maar ook in het buitenland geniet Luc Van Hove grote faam. Zo werd werk van hem gespeeld op het Midem Festival in Cannes, tijdens de promenadeconcerten in de Doelen in Rotterdam en op het festival November Music in 's-Hertogenbosch. Bovendien vertolken befaamde buitenlandse ensembles en musici regelmatig werk van Luc Van Hove: het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Brodsky Kwartet, het Arditti Kwartet, het Xenakis Ensemble en cellist Pieter Wispelwey.

Televisiezender TV2 - het huidige Canvas - wijdde een portret aan Luc Van Hove in de reeks Diapason.

creatie Luc Van Hove

Four sacred songs, opus 42, for mixed choir

FESTIVAL VAN VLAANDEREN-ANTWERPEN

Programma 2003

Leidraad bij music@venture

De Constructie
Luc Van Hove, curator

Inhoudstafel

Festivalorganisatie	4
Subsidiënten en sponsors	6
Woord vooraf, <i>Eric Antonis</i>	7
MUSIC@VENTURE (17 – 19 oktober)	
De constructie, <i>Luc Van Hove</i>	9
Dag aan dag	11
Festivalcafé	12
Inleidingen	13
VR 17.10 nr.1 Prometheus Ensemble	15
VR 17.10 nr.2 London Sinfonietta	19
VR 17.10 nr.3 I Solisti del Vento	29
ZA 18.10 nr.4 Open repetitie Champ d'Action	35
ZA 18.10 nr.5 Open repetitie Danel Kwartet	37
ZA 18.10 nr.6 Kryptos Kwartet	39
ZA 18.10 nr.7 Geert Callaert & Luk Artois / Champ d'Action	41
ZA 18.10 nr.8 Prometheus Ensemble & Capella Currende	49
ZA 18.10 nr.9 Jan Michiels & Geert De Bièvre	57
ZO 19.10 nr.10 Pieter Wispelwey & Collegium Vocale Gent	63
ZO 19.10 nr.11 Apsara (kinderprogramma)	73
ZO 19.10 nr.12 Danel Kwartet	79
ZO 19.10 nr.13 Erik Oger (lezing)	83
ZO 19.10 nr.14 Vlaams Radio Orkest	87
Info	95
Plaatsbespreking	96
Samenwerkende Vereniging Festival van Vlaanderen	97
Concerten Oude Muziek 2003-2004	98
Lijst van adverteerders	100
Uitgevoerde werken	101
Wie? Wat? Waar? Wanneer?	103

AFBEELDING OP DE KAFT:

Plataan in Vilvoorde
uit *Merkwaardige bomen in Vlaanderen*,
Dienst Groen, Waters en Bossen, Bestuur voor Landinrichting,
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 1989
Foto: Marc De Vos

PROGRAMMABOEK:

Toelichtingen: Stephan Weytjens
Redactie en samenstelling: Griet Plets
Eindredactie: Lieve Schaubroeck
Omslagontwerp en grafisch concept: Vaes Grafische Producties BVBA, Overpelt
Druk: Drukkerij Vaes, Overpelt
Wettelijk depot: D/2003/1744/2

Festivalorganisatie

VZW FESTIVAL VAN VLAANDEREN-ANTWERPEN

Voorzitter

Eric Antonis
schepen voor cultuur, bibliotheken en monumentenzorg,
stad Antwerpen

Ondervoorzitter

Michaël Scheck
eredirecteur Koninklijk Vlaams Conservatorium
Antwerpen

Penningmeester

Hugo de Ruijter
erestadssecretaris, stad Antwerpen

Leden

Pieter Andriessen
Jan Boulogne
Jacques De Haes

Luc Denys
Peter Galliaert
Frank Geudens
Maria Hofman
Ludo Helsen
Corneel Masson
Luc Muylaert
Erwin Pairon

Juul Stryckers
Hilde Uitterlinden
Dirk Van der Cruysse
Hilda Vienne

voormalig nethoofd VRT-Klara
directeur UNIZO
afgevaardigd-bestuurder-secretaris
Activiteitenorganisatie Elzenveld
coördinator cultuur, stad Antwerpen
gedelegeerd bestuurder nv Vooruitzicht
bestendig afgevaardigde, provincie Antwerpen
eredirecteur dienst financiën, stad Antwerpen
bestendig afgevaardigde, provincie Antwerpen
bestendig afgevaardigde, provincie Antwerpen
beheerder Nationale Bank, bijbank Antwerpen
schepen voor milieu, groenvoorziening, afvalbeleid,
bevolking en ontwikkelingssamenwerking,
stad Antwerpen
bestuurslid stedelijke Culturele Raad, Antwerpen
voormalig gemeenteraadslid, stad Antwerpen
hoogleraar Universiteit Antwerpen
gemeenteraadslid, stad Antwerpen

Festivalorganisatie

ADVIESCOMMISSIE

Voorzitter

Kamiel Cooremans
eredirecteur Koninklijk Vlaams Conservatorium

Leden

Herman Baeten
Willy Clijmans
Jeanine Lambrechts-Douillez
Luc Leytens
René Pandelaers
Reinder Pols
Michaël Scheck

Els T'Seyen
Koen Uvin
Luc Van Hove

directeur Musica
muziekrecensent
ereconservator, stad Antwerpen
eresecretaris-generaal Jeugd en Muziek-Vlaanderen
gewezen medewerker Rubenshuis
dramaturg Koninklijke Muntchouwburg
eredirecteur Koninklijk Vlaams Conservatorium
Antwerpen
producer VRT-Canvas
producer VRT-Klara
componist

De Festivalploeg

Stan De Bruyn
Richard Meunier
Lutgart Moens
Griet Plets
Lieve Schaubroeck
Marc Snelders
Patrick Vandergeten

technicus Augustinus
technicus Augustinus
producent
publicatieverantwoordelijke
directeur
boekhouding
productieassistent

Subsidiënten en sponsors

MET DE STEUN VAN

MEDIASPONSORS

LOGISTIEKE SPONSORS

DRUKKERIJ STOCKMANS NV

Woord vooraf

Ongeveer twee jaar geleden hadden wij de eer u een Antwerpse primeur voor te stellen: een tweede festival, een festival met uitsluitend nieuwe muziek, dat onder de bezielende leiding van Boudewijn Buckinx de titel 'Joint Venture' meekreeg. Het was een try-out die met vrij beperkte middelen werd gerealiseerd. Maar de respons van publiek, componisten, musici én van de pers was zo positief, zelfs zo overweldigend, dat meteen het plan werd opgevat om dit initiatief voort te zetten. Als tegenhanger van het succesvolle oudemuziekfestival Laus Polyphoniae werd voor het tweede programmaonderdeel de naam music@venture bedacht. Ook de formule van het werken met een curator, die carte blanche krijgt om zelf een thema te kiezen en in te vullen, bleek zeker voor herhaling vatbaar.

Het Festival van Vlaanderen-Antwerpen vaart reeds jarenlang een eigenzinnige koers en durft zich toe te leggen op veruit de moeilijkste segmenten van de klassieke muziek: polyfonie en hedendaags repertoire. Niet zonder enige fierheid wil ik opwerpen dat precies deze gedurfde aanpak door het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap werd beloofd met een behoorlijke subsidieverhoging. Deze toelage zal ons in staat stellen om in 2003 en 2005 music@venture duidelijk op de kaart te plaatsen van het Vlaamse muziklandschap. Bovendien hebben we de ambitie om vanaf 2007 dit festival jaarlijks te realiseren.

Het verheugt me dan ook ten zeerste dat deSingel bereid werd gevonden als structurele partner van music@venture op te treden, niet alleen tijdens dit seizoen, maar ook op langere termijn. Afspraken werden reeds gemaakt omtrent de aanstelling van de volgende curatoren, waarbij altemeer een nationale en internationale persoonlijkheid zal worden aangetrokken. Belangrijk is vooral dat er over gewaakt wordt een grote opening te laten voor een persoonlijke en vanzelfsprekend ook subjectieve benadering van het fenomeen hedendaagse muziek.

Het is zeker geen toeval dat voor de eerste volwaardige editie van music@venture de Antwerpse componist Luc Van Hove werd aangezocht het curatorschap op zich te nemen. Zijn internationale ervaring als componist en leraar, zijn bekendheid met de Vlaamse muziekscène en zijn passie voor muziek van na de Tweede Wereldoorlog resulteerden in een bijzonder indrukwekkend en gevarieerd programma. Van meet af aan koos hij resoluut voor een typisch compositorische, inhoudelijke benadering en dus niet voor "meta"-fenomenen als multicultureel of interdisciplinair. Met het thema "De constructie" wil hij de geïnteresseerde luisteraar aansporen om zijn kennis van en liefde voor hedendaagse of naoorlogse muziek te hernieuwen of uit te breiden, via een eigenzinnig samengestelde lijst van topwerken, maar ook via creaties en hernemingen. Het is uiteraard niet de bedoeling mensen te beleren, maar eerder hen uit te nodigen zelf op een "inhoudelijke" manier naar muziek te luisteren, of zich althans af te vragen of er wel zoiets bestaat. Tijdens zijn lezing zal filosoof Erik Oger dieper ingaan op het vermelde thema. Het concertprogramma wordt verder geschraagd door een uitgelezen gezelschap uitmuntende Belgische en internationaal gerenommeerde artiesten. In dit verband is ook het slotconcert, namelijk de uitvoering van de Turangalila-symfonie van Olivier Messiaen, zeker op zijn plaats: dit wordt ongetwijfeld een bijzonder opvallende en unieke gebeurtenis in België.

Graag wil ik Luc Van Hove bedanken voor zijn medewerking en wil ik u allen veel plezier toewensen met dit avontuurlijke muziekfestival!

Eric Antonis
Voorzitter van de vzw Festival van Vlaanderen-Antwerpen
Schepen voor cultuur, bibliotheken en monumentenzorg

De constructie

Ik houd eraan mijn kleine verduidelijking te beginnen met een woord van dank voor het Festival van Vlaanderen-Antwerpen en voor deSingel. Ik heb een zeer leerrijke periode van reflectie meegemaakt en krijg meteen een unieke kans om het resultaat ervan mee te delen aan een hopelijk talrijk publiek.

Tijdens "Joint Venture" viel me al op dat de formules van het festival, namelijk een forum bieden voor de subjectieve keuze van één curator, een bijzonder attractieve uitdaging kon vormen. Toen de vraag dan aan mezelf werd gesteld, kreeg die uitdaging plots een dermate realistische wending, dat ik er aanvankelijk voor terugdeinsde.

Lang worstelde ik met deze opdracht: hoe kon ik in godsnaam nog iets persoonlijks toevoegen aan het al rijke culturele aanbod in Vlaanderen? Veel thema's passeerden de revue: van multiculturele tot uiterst toegespitste onderwerpen, van het allernieuwste tot een postmoderne reflectie. Steeds weer verlangde ik ernaar heel dicht bij mijn persoonlijke artistieke wereld te blijven. Ik wou nadenken over wat ik wezenlijk vond en nog steeds vind.

Uit mijn eerste, wat naïeve idee – een festival van uitsluitend onbesproken meesterwerken – groeide geleidelijk een wat dwingender reflectie over mogelijke condities voor goede muziek, dit steeds gekoppeld aan mijn eigen werkwijzen als componist (waarmee ik niet per se beweer goede muziek te maken). Ik keek ook ver terug in het verleden: van welke werken houd ik eigenlijk, en waarom? Mijn pedagogische activiteiten leerden me die vragen ook in een bredere context te stellen. Welke fundamentele problemen stellen zich steeds weer aan jonge studenten compositie?

Om een lang verhaal kort te maken: constructie. Bouw, architectuur, verhoudingen, ratio, evenwicht... Het begrip dekt vele ladingen, zelfs die van het artificiële, maar wijst toch in eerste instantie naar een zeer bewuste omgang met materiaal, dus naar strategie, en niet zozeer naar het meer dankbare emotionele discours dat al te vaak rond kunsten geweven wordt. Het materiaal dat een componist ter beschikking heeft, is schier eindeloos, en bovendien complex in mogelijke combinaties. Tonen, stemmingen, snelheden, tijdsindelingen, klankeigenschappen, texturen, speelwijzen, dichtheden, al deze fenomenen behoren wezenlijk tot een schriftuur, moeten door een componist grondig doordacht en fijn gestructureerd tot een coherent samenspel van "sprekende" muziek worden gebracht. Ik vermoed dat de mate waarin een componist meer bewust en strategisch omgaat met het materiaal, onlosmakelijk verbonden is met zijn oorspronkelijke idee en verbeelding, meebepalend is voor de stevigheid en helderheid van een uiteindelijke constructie. Het is waarschijnlijk een geloof, ik ben in dat opzicht een "believer".

Toen, tijdens een uiterst kort gesprekje, een zeer gerespecteerde collega me toefluisterde: "Ah, goede muziek gaat toch altijd opnieuw over constructie", was de kogel door de kerk. Steeds verder doordringend in het begrip constructie, kwam ik op het spoor van uniciteit, juistheid, natuurlijkheid en vanzelfsprekendheid. Grote werken stralen iets uit van al deze begrippen, ze lijken noodzakelijk en evident te zijn zoals ze zijn, alsof ze niet gecreëerd werden, met hard labeur, pijn, ontberingen, mislukkingen. Het is die betekenis die me fascineert. Vaak tracht ik dit onder woorden te brengen, tijdens een les compositie: je moet jezelf dienstbaar maken aan de meest juiste vormgeving van het idee en de verbeelding. De wereld op zijn kop, als het ware.

Het programma zoals het er uiteindelijk uitziet, lijkt me sterk genoeg om het

De constructie

thema te verduidelijken. Wat onmiddellijk opvalt, is de aanwezigheid van grote, reeds "gecanoniseerde" figuren. Webern, die terecht als een gids voor vele toen nog jongere componisten aanzien wordt, Messiaen, Boulez, Nono, Ligeti, Stockhausen, ze zijn allen present. Ik ging inderdaad een confrontatie met deze reuzen niet uit de weg. Er is ook een opvallende diversiteit aan stijlen en technieken, hoewel ik ervan overtuigd ben dat alle composities door eenzelfde gedrevenheid en zin voor constructie gedragen worden. De woorden zijn bekend: serieel, postserieel, stochastisch, spectraal, postmodern, concreet instrumentaal, minimalistisch, enzovoorts. Het publiek krijgt hierdoor de gelegenheid om van deze smeltkroes van uitdrukkingwijzen een nieuw, eigen geheel te maken. Dit lijkt me een belangrijke bestaansreden van een festival. Creaties ontbreken evenmin: van twee jongere componisten, Petra Vermote en de Nederlander Sander Germanus, en twee iets oudere, Serge Verstockt en mezelf. Twee andere Belgische componisten verrijken de affiche: Luc Brewaeys en Kris Oelbrandt.

Ik maak zelf niet graag een keuze, maar twee concerten wil ik hier toch speciaal onder de aandacht brengen. London Sinfonietta onder leiding van George Benjamin brengt werk van Benjamin zelf, maar ook het vioolconcerto en het hoornconcerto van Ligeti. In de loop van de onderhandelingen werd zelfs gesuggereerd dat Ligeti het hoornconcerto zou uitbreiden. Hetzelfde concert wordt ook in Londen gebracht en is eigenlijk een feestconcert ter ere van de tachtigste verjaardag van de Hongaarse componist. Ook het slotconcert verdient een extra vermelding. De tiendelige Turangalila-symfonie van Olivier Messiaen is een mijlpaal in de recente muziekgeschiedenis. Uitvoeringen zijn echter schaars. Het werk is veeleisend voor de uitvoerders en voor het publiek, het is avondvullend, en vanwege de inzet van extra middelen ook financieel niet meteen een alledaagse onderneming.

Enkele open repetities, een heuse kindervoorstelling en een filosofische lezing geven het programma extra kleur. Apsara en Tomma Wessel leren kinderen luisteren, en filosoof Erik Oger zet zijn tanden in het begrip constructie: inderdaad voor veel hedendaagse filosofen een belangrijk en complex onderwerp.

Als slot van mijn kleine opsomming mag ik voorzeker Stephan Weytjens niet vergeten. Hij is de woordvoerder van dienst, een rol die hem als ijzersterk analyticus en musicoloog op het lijf geschreven is.

Alle concerten worden gebracht door uitstekende en bijzonder gewetensvolle uitvoerders, die allen bovendien de hedendaagse muziek in het hart dragen. Het Prometheus Ensemble onder leiding van Etienne Siebens, met wie ik een hechte artistieke band heb, brengt zelfs twee concerten.

Mijn grootste hoop is dat het publiek dit festival als een warm, zinvol, driedaags bad van intens muzikaal genoeg mag ervaren.

Luc Van Hove
curator music@venture

Dag aan dag

	VR 17/10	ZA 18/10	ZO 19/10
10.00 uur		Open repetitie Champ d'Action	
11.15 uur			Inleiding
12.00 uur			Pieter Wispelwey & Collegium Vocale Gent + Apsara (kindervoorstelling)
14.00 uur		Open repetitie Danel Kwartet	
14.15 uur			Inleiding
15.00 uur			Danel Kwartet
16.00 uur		Kryptos Kwartet	
17.00 uur			Lezing Erik Oger
17.15 uur	Inleiding	Inleiding	
18.00 uur	Prometheus Ensemble	Geert Callaert & Luk Artois / Champ d'Action	
19.15 uur	Inleiding	Inleiding	Inleiding
20.00 uur	London Sinfonietta	Prometheus Ensemble & Capella Currende	Vlaams Radio Orkest
21.45 uur	Inleiding	Inleiding	
22.30 uur	I Solisti del Vento	Jan Michiels & Geert De Bièvre	

Festivalcafé

Foyer deSingel
17 – 19 oktober

In de Foyer van deSingel vinden de inleidingen op de concerten plaats. Deze inleidingen worden verzorgd door Stephan Weytjens en vangen telkens aan 45 minuten voor het concert.

U kan in de Foyer ook terecht voor een hapje en een drankje tijdens de pauzes.

Openingsuren Foyer

Vrijdag 17 oktober

Open vanaf 17.00 uur

Broodjes tot net vóór aanvang van de concerten en tijdens pauzes.

Kleine koude of warme gerechten te bestellen tussen 18.40 uur en 19.20 uur.

Zaterdag 18 oktober

Open vanaf 16.30 uur

Broodjes tot net vóór aanvang van de concerten en tijdens pauzes.

Kleine koude of warme gerechten te bestellen tussen 18.40 uur en 19.20 uur.

Zondag 19 oktober

Open vanaf 11.00 uur

Broodjes tot net vóór aanvang van de concerten en tijdens pauzes.

Kleine koude of warme gerechten te bestellen tussen 12.00 uur en 14.00 uur en tussen 18.40 uur en 19.20 uur.

Inleidingen op de concerten

Foyer Rode Zaal
deSingel
17 – 19 oktober

Telkens drie kwartier voor aanvang van het concert (bij het concert van het Kryptos Kwartet en bij de kindervoorstelling is geen inleiding voorzien)

Gratis toegang voor concertbezoekers

Gastheer: Stephan Weytjens

Stephan Weytjens studeerde musicologie aan de KU Leuven en de TU Berlin en orgel aan het Lemmensinstituut in Leuven. Na zijn studies maakte hij van 1998 tot 2003 deel uit van een interdisciplinair onderzoeksproject aan de KU Leuven over tekst en muziek in Arnold Schönbergs *Pierrot Lunaire op. 21*. Over hetzelfde thema schreef hij ook zijn doctoraatsverhandeling. Momenteel doceert Stephan Weytjens muziek-analyse en muziekgeschiedenis aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen.

Prometheus Ensemble

Vrijdag, 17 oktober 2003

18.00 uur

Inkomhal deSingel

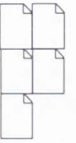
CONCERT 1

Etienne Siebens

Otto Derolez
Erik Robberecht
Werner Dickel
Paul De Clerck
Geert De Bièvre
Etienne Siebens
Carlos Bruneel
Luk Nielandt
Henri De Roeck
Dirk Noyen
Luc Bergé
Benny Wiame
Jan Smets
Rudy Haemers
Carlo Willems
Jan Michiels
Piet Kuijken
Anne-Sophie Bertrand
Philippe Thuriot

dirigent

viol
viol
viol
altviool
cello
contrabas
fluit
hobo
klarinet
fagot
hoorn
trompet
trombone
saxofoon
slagwerk
piano
piano
harp
accordeon

p.14 -> p.18

Prometheus Ensemble

PROGRAMMA

Gérard Grisey (1948-1998)

Périodes

Pierre Boulez (° 1925)

Dérive I

Luc Brewaeys (° 1959)

Oban

p. 15

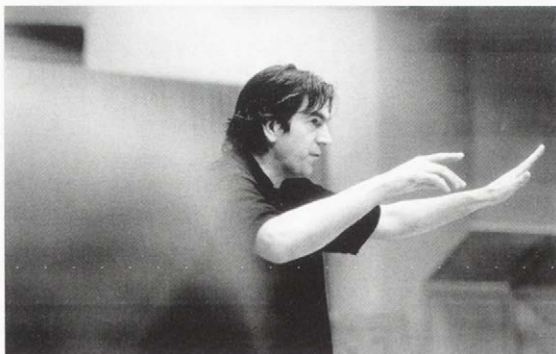
Etienne Siebens

De artistieke loopbaan van Etienne Siebens is op zijn zachtst uitgedrukt opmerkelijk. Als zeventienjarige contrabasvirtuoos werd hij laureaat van de Nationale Muziekwedstrijd Pro Civitate en de Tenuto-wedstrijd. Bovendien ontving hij ook de prijs van de Europese Unie. Hij studeerde verder aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel, waar hij verschillende eerste prijzen en een hoger diploma behaalde. Hij vervolmaakte zich aan de Accademia Chigiana in Siena en behaalde nadien de Mannin-Prize tijdens een internationale wedstrijd op het eiland Man. In 1986 werd hij laureaat van de Valentino Bucchi-wedstrijd in Italië.

Als solist was Etienne Siebens te gast in zowat alle West-Europese landen en in de Verenigde Staten. Hij werd door de pers unaniem geprezen omwille van zijn buitengewone virtuositeit en muzikaliteit. Wat de kamermuziek betreft, deelde hij het podium met onder anderen Heinrich Schiff, Isabelle Van Keulen, Jörg Demus, Walter Boeykens, Jouri Egorov, Jos van Immerseel, het Orlando Kwartet en de Salzburger Solisten.

In 1989 besloot Etienne Siebens orkestdirectie te gaan studeren. Die stap bereidde hij met dezelfde discipline en precisie voor als zijn vroegere contrabasstudies. Als leraar koos hij de Nederlander Lucas Vis, een autoriteit op het gebied van de hedendaagse muziek, die schreef "... onder de indruk te zijn van zijn [Siebens'] capaciteiten en mogelijkheden als dirigent...". Daarna volgde hij ook cursussen bij Hiroyuki Iwaki en Jorma Panula in Hilversum. Al snel werd Etienne Siebens, die door de pers werd omschreven als de "coming man in het dirigent-arme België", als gastdirigent uitgenodigd door onder meer Het Brabants Orkest, de Beethoven Academie, het Koninklijk Filharmonisch Orkest van Vlaanderen, het BRTN Filharmonisch Orkest, Muziektheater Transparant en de Vlaamse Opera. Ook was hij gastdirigent bij diverse ensembles en orkesten in Duitsland, Nederland en Spanje. In 2000 dirigeerde hij op het Orkney Festival in Schotland de wereldpremière van de opera *Mr. Emmet takes a walk* van Sir Peter Maxwell Davies en ging hij met deze productie op tournee in Australië, Frankrijk, de Verenigde Staten, Nederland en Engeland.

In 1992 stichtte Etienne Siebens zijn eigen muziekensemble, het Prometheus Ensemble, dat zich op korte tijd heeft weten te profileren als één van de belangrijkste kamermuziekgroepen in België. Sinds 2001 is Etienne Siebens vaste gastdirigent van het Vlaams Radio Orkest.

Etienne Siebens

Prometheus Ensemble

Het Prometheus Ensemble is een Vlaams kamermuziekensemble dat in 1992 door Etienne Siebens werd opgericht. Het ensemble stelt zich tot doel voor de luisteraar een brug te bouwen tussen de klassieke en de hedendaagse muziektaal. De flexibele samenstelling van het ensemble, dat bestaat uit vooraanstaande Vlaamse musici, biedt met het oog op deze doelstelling tal van mogelijkheden en laat een originele programmering toe. Naast klassieke werken brengt het gezelschap ook kamermuziekwerken die wegens hun ongewone bezetting weinig of niet worden uitgevoerd.

Het Prometheus Ensemble schenkt bij het 'herontdekken' grote aandacht aan het repertoire van het begin van de 20ste eeuw. In die periode gonsde het van de creativiteit in steden als Wenen en Parijs, waar figuren zoals Stravinski, Diaghilev en Picasso met hun artistieke samenwerking en originaliteit de wereld met verstomming sloegen. Vanuit hun fascinatie voor dit tijdperk hebben de musici van het Prometheus Ensemble reeds enkele verrassende projecten opgezet, waarin eveneens verschillende kunstvormen worden samengebracht. Zo was er bijvoorbeeld een markante voorstelling van *Pierrot Lunaire* van Arnold Schönberg in combinatie met een film van Eric De Kuyper, een veelbesproken voorstelling van Peter Maxwell Davies door Muziektheater Transparant, een Stravinski-concert met Philippe Herreweghe tijdens het Festival van Vlaanderen en een voorstelling voor kinderen met een door Robert Blechmann gemaakte animatiefilm over *L'Histoire du Soldat* van Igor Stravinski.

De confrontatie met hedendaagse componisten resulteerde in Belgische creaties van onder anderen Luc Van Hove, Wim Henderickx, Mauricio Kagel, Iannis Xenakis, Petros Karelis, Peter Maxwell Davies en Galina Ustvolskaya.

Gerard Grisey, Pierre Boulez en Luc Brewaeys

Een bepaalde constructie mag niet langer van buitenaf opgelegd worden aan de klank, maar de klank zelf dient uitgeroepen te worden tot het fundament van een muzikale compositie. Dit was eenvoudig geformuleerd het uitgangspunt van de Franse componisten die zich in 1973 in het collectief L'itinéraire groepeerden en gewoonlijk als de Franse spectralisten benoemd worden. Onder hen bevonden zich componisten zoals Hugues Dufourt, Tristan Murail, Michael Levinas en ook Gérard Grisey (1948-1998), wiens werk *Périodes* tijdens dit concert zal worden uitgevoerd. Volgens de principes van het spectralisme vormde de analyse van een bepaalde klank, en meer bepaald de analyse van een bepaald boventoonspectrum, de basis van een bepaalde compositie. Uit een dergelijke spectrale analyse werden de akkoordstructuren, de harmonische progressies, de keuze van de instrumentatie, het ritme en de muzikale vorm afgeleid.

Gérard Grisey's vijfdelige cyclus *Les espaces acoustiques* (de akoestische ruimtes) vormt een mijlpaal in de geschiedenis van de spectrale muziek. Het werk, dat in verschillende stappen ontstond tussen 1974 en 1985, is een ware schatkamer van spectrale technieken en experimenten, toegepast op de meest uiteenlopende bezettingen, van solo tot groot orkest. *Périodes*, dat in de cyclus weliswaar als tweede beweging gerangschikt staat, ontstond in feite als eerste en vormt zowel vanuit esthetisch als vanuit muzikaal oogpunt het vertrek-

Prometheus Ensemble

punt van de hele cyclus. De basis voor de compositie van *Périodes* was een spectrale analyse van de mi-klank, gespeeld door een trombone. De belangrijkste bestanddelen van deze klank – de grondtoon en haar boventonen – werden door Grisey opnieuw samengesteld via een ensemble van de zeven afzonderlijke instrumenten en in een aaneenrijging van verschillende episodes. Zelf omschreef Grisey zijn compositie als volgt: "In *Périodes* trachtte ik de eerste akoestische en psychologische fundamente te definiëren van een techniek die het geheel van klankfenomenen zou kunnen integreren. Nauwkeuriger gezegd: ik begin in *Périodes* de verschillende graden van harmonische spanning – harmonie / enharmonie – te controleren en op ritmisch vlak te werken met tegenstellingen tussen 'periodisch' en 'a-periodisch'. Het is ook in *Périodes* dat de globale vorm van het werk *Les espaces acoustiques* duidelijk wordt: een haast ademende vorm, opgebouwd rond één pool – het spectrum van mi – waaruit alle voorgestelde uitvloeijsels van de klank voortkomen. Deze 'verwijding' wordt opgevat als een spanningsfactor en de terugkeer als een ontspanningsfactor."

Hoewel het spectralisme aanvankelijk een vrijwel exclusief Franse aangelegenheid was, geraakten ook componisten in andere landen al gauw gefascineerd door de basisprincipes van deze stroming. Mede door zijn kennismaking met Tristan Murail in 1982 verkende ook Luc Brewaeys (°1959) de mogelijkheden van de spectrale muziek. Vergeleken met de vrij statische composities van de pioniers van het spectralisme legt Brewaeys weliswaar een aantal andere accenten. Zo wordt in zijn werk meer belang gehecht aan het retorische aspect en aan theatrale elementen.

Oban, een vierdelige compositie van Brewaeys uit 1996, is zoals verschillende andere werken van de componist genoemd naar een single malt whisky. Het werk is geïnstrumenteerd voor een negenkoppig ensemble van basklarinet, hoorn, trombone, percussie, piano, fagot, altviool, cello en contrabas. De spectrale schrijfwijze is reeds meteen herkenbaar in de eerste beweging van het werk. Dit eerste deel is volledig gebaseerd op de boventonen van de toon do, de laagste toon van altviool, cello en – in dit geval – ook van de contrabas. De spectrale schrijfwijze gaat in *Oban* gepaard met ongewone klankkleuren en bijzondere klankeffecten. Ademgeluiden van de hoornist en trombonist worden bijvoorbeeld geïntegreerd in de compositie, evenals ongewone strijkersklanken, die ontstaan door de druk van de strijkstok op de snaren te vergroten.

Dérive I is een kort werk uit 1984 van Pierre Boulez (°1925), geschreven voor een kleurenpalet van fluit, klarinet, viool, cello, vibrafoon en piano. Het oeuvre van Boulez bevat veel werken die het resultaat zijn van lange ontstaansprocessen: bestaande composities worden opnieuw bewerkt, ouder materiaal wordt geïntegreerd in nieuwe werken. Dit is ook het geval voor *Dérive I*. De naam van het werk verwijst trouwens naar het feit dat het is afgeleid – 'dérivé' – uit schetsen voor een ander werk van Boulez, meer bepaald uit het schetsmateriaal van *Répons*, een werk voor zes solisten, kamermuziekensemble en live-elektronica, dat sedert 1981 'in progress' is. Op zijn beurt is *Répons* dan weer gebaseerd op materiaal uit *Messagesquise*, een compositie voor cello solo en zes celli uit 1976. *Messagesquise*, dat dus uiteindelijk het eigenlijke vertrekpunt vormt voor *Dérives*, was een gelegenheidswerk voor de zeventigste verjaardag van Paul Sacher, de beroemde mecenas van de Nieuwe Muziek. Een reeks van zes tonen, mi-b-la-do-si-mi-re, die samen de naam 'Sacher' vormen ('Es-A-C-H-E-ré'), vormt de structurele basis van het werk. Ook de zes akkoorden die het harmonische basismateriaal uitmaken voor *Dérive I*, werden uit deze toonreeks afgeleid. Dat geldt voor de vele ornamentale figuren, trillers en arpeggio's, die een weefsel vormen van fijne melodische lijnen die in voortdurend wijzigende, betoverende kleurschakeringen verschijnen.

London Sinfonietta

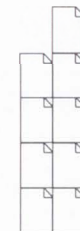
Vrijdag, 17 oktober 2003

20.00 uur

Blauwe Zaal

CONCERT 2

George Benjamin	dirigent
Michael Thompson	hoorn
Isabelle Faust	viool
Paul Silverthorne	altviool
Edward Vanderspar	altviool

p.19 -> p.27

PROGRAMMA

George Benjamin (° 1960)
Three Inventions for Chamber Orchestra

György Ligeti (° 1923)
Hamburgisches Konzert, für Horn solo und Kammerorchester

PAUZE

George Benjamin
Viola, Viola

György Ligeti
Konzert für Violine und Orchester

George Benjamin

George Benjamin werd geboren in 1960, kreeg zijn eerste pianolessen op zevenjarige leeftijd en begon twee jaar later te componeren. Vanaf 1974 volgde hij lessen piano en compositie bij Peter Gellhorn en in 1976 ging hij naar Parijs om er aan het conservatorium piano te studeren bij Yvonne Loriod en compositie bij Olivier Messiaen. Later zette hij zijn studies verder aan het King's College Cambridge bij Alexander Goehr.

In 1980 werd George Benjamin voor het eerst opgemerkt, toen hij als jongste componist ooit een van zijn stukken hoorde tijdens de BBC Promenade Concerts. *Ringed by the Flat Horizon*, vertolkt door het BBC Symphony Orchestra onder leiding van Mark Elder, is sindsdien wereldwijd een succes gebleken en ontelbare keren uitgevoerd. Benjamins volgende twee composities, *A Mind of Winter* en *At First Light*, werden geschreven voor klein orkest. Vooral het tweede werk is in de loop der jaren uitgegroeid tot een standaardwerk op het repertoire van ensembles uit de hele wereld en werd gedirigeerd door onder anderen Simon Rattle, Pierre Boulez, Esa-Pekka Salonen en Kent Nagano.

Het volgende belangrijke werk van George Benjamin, *Antara*, werd geschreven in opdracht van het IRCAM voor het Ensemble Intercontemporain, ter gelegenheid van de tiende verjaardag van het Centre Pompidou. Benjamins reputatie in Frankrijk is sindsdien gestaag gegroeid en het land is bijna een tweede thuis voor hem geworden. Zo werd hij in maart 1992 uitgenodigd om een Nieuwe Muziek-festival te dirigeren in de Opéra Bastille: 'Carte Blanche à George Benjamin'.

De muziek van George Benjamin wordt ook regelmatig uitgevoerd in de Verenigde Staten: de voorbije jaren hebben orkesten in Los Angeles, San Francisco, Cleveland, Chicago en Boston zijn muziek op hun programma gehad. Hij heeft een bijzonder hechte relatie opgebouwd met het Tanglewood Festival nabij Boston en is ook als dirigent regelmatig in Amerika te gast. In 1992 dirigeerde hij er samen met het San Francisco Symphony Orchestra zelfs een dertig dagen durende marathon van nieuwe muziek.

Na die krachttoer werd George Benjamin door het Londense South Bank Centre uitgenodigd als curator van het eerste Meltdown-festival in juli 1993. Tijdens dit festival vond ook de première plaats van Benjamins langverwachte orkestwerk *Sudden Time*, in een uitvoering door het London Philharmonic Orchestra.

Op de opening van het 75ste festival van Salzburg stond werk van Benjamin door het Ensemble Modern op het programma, waarbij hij zelf de wereldcreatie van zijn *Three Inventions for Chamber Orchestra* dirigeerde, een werk speciaal voor het festival geschreven in opdracht van Betty Freeman. *Sometime Voices* werd dan weer geschreven voor Kent Nagano en het Hallé Orchestra ter gelegenheid van de opening van de Bridgewater Hall in Manchester. In het kader van een festival ter gelegenheid van de opening van de Tokyo Opera City vond in september 1997 de creatie plaats van *Viola, Viola* door Nobuko Imai en Yury Bashmet, een werk dat sindsdien door talloze duo's werd vertolkt. De compositie *Palimpsest I* werd geschreven voor de tournee in 2000 van het London Symphony Orchestra samen met Pierre Boulez. Diezelfde uitvoerders speelden in oktober 2002 de wereldcreatie van het zusterstuk *Palimpsest II* als startschot van BY GEORGE, de retrospectieve van Benjamins oeuvre door het London Symphony Orchestra. Het jaar daarvoor, in 2001, was Benjamin door het Deutsche Symphonie-Orchester gehonoreerd met de eerste Schönberg-prijs voor compositie ooit. In 2004 zal hij met dit orkest opnieuw verschillende concerten geven.

Het overgrote deel van Benjamins muziek werd opgenomen op het label Nimbus. In 1989 werd de opname van *Antara* door London Sinfonietta bekroond met de 1990 Gramophone Contemporary Record of the Year Award en in 1998 kreeg de cd met uitvoeringen van *Upon Silence*, *Three Inventions* en *Sudden Time* de Edison-prijs voor hedendaagse muziek. Ter gelegenheid van Benjamins veertigste verjaardag bracht Nimbus *A Mind of Winter* uit, een cd met zijn vroegere bewierookte opnamen van *Ringed by the Flat Horizon*, *At First Light*, *A Mind of Winter* en *Antara*. Ook heeft het Ensemble Modern een cd uitgebracht met uitvoeringen van *Viola, Viola*, *Sudden Time* en *Three Inventions*, gedirigeerd door Benjamin zelf, en zijn er bij Nimbus plannen voor nog twee cd's met orkest- en kamermuziek.

George Benjamins carrière als dirigent is niet minder opvallend dan zijn successen als componist. Benjamin heeft op de bok gestaan bij talloze orkesten en ensembles over de hele wereld, zowel met eigen muziek als met werken van anderen. In 1999 dirigeerde hij in de Muntscouwburg in Brussel met veel succes zijn operadebuut met *Pelléas et Mélisande* van Debussy. Ook heeft hij belangrijke creaties gedirigeerd van onder anderen György Ligeti, Gérard Grisey en Wolfgang Rihm.

Langdurige contacten heeft George Benjamin met het Ensemble Modern en London Sinfonietta. Daarnaast dirigeerde hij tijdens het seizoen 2002-2003 ook het London Symphony Orchestra, het Cleveland Orchestra, de New World Symphony, het Scottish Chamber Orchestra, de Deutsche Kammerphilharmonie, het Koninklijk Concertgebouworkest en het Tokyo Philharmonic Orchestra.

George Benjamin woont in Londen en werd in juni 2001 aangesteld op de Henry Purcell-leerstoel in het King's College London, als opvolger van Sir Harisson Birtwistle. Van 1985 tot 2001 was hij als eerste 'Prince Consort Professor of Composition' verbonden aan het Royal College of Music in diezelfde stad. Ook was hij artistiek adviseur van 'Sounding the Century', een ambitieuze driejarige retrospectieve over 20ste-eeuwse muziek van de BBC Radio 3, met nationale uitzendingen en concerten. Van de Franse overheid kreeg George Benjamin de titel 'Chevalier dans l'ordre des arts et lettres' voor zijn uitzonderlijke bijdrage aan het Franse muziekleven. En recent nog werd hij opgenomen in de Beierse academie voor schone kunsten, een eer die pas voor de vierde keer een Britse componist te beurt viel.

George Benjamin
(foto: Betty Freeman)

Michael Thompson

Michael Thompson geniet reeds internationale faam als één van de beste hoornisten ter wereld, maar krijgt nu ook als dirigent meer en meer erkenning. Na studies aan de Royal Academy of Music in Londen, werd hij op de jeugdige leeftijd van achttien jaar aangesteld als solist hoorn bij het BBC Scottish Symphony Orchestra. Amper drie jaar later werden hem soloplaatsen aangeboden bij zowel het Royal Philharmonic Orchestra als de Philharmonia. Bij dit laatste orkest speelde hij tien jaar lang, vooraleer hij zich op zijn solo- en kamermuziek-carrière ging concentreren. Zijn activiteiten als algemeen leider, solist en dirigent brachten hem reeds in Japan, de Verenigde Staten en verscheidene Europese landen, waar hij onder meer zijn debuut maakte met het Deense radiokamerorkest in Kopenhagen en met het Zweedse Ostgota blazersorkest. In het Verenigd Koninkrijk werkte hij samen met London Sinfonietta, Bournemouth Sinfonietta, het Britten Pears Orchestra en het Ulster Youth Orchestra, met verscheidene gemeenschapsorkesten en met de orkesten van de Royal Academy.

Zijn concertagenda brengt Michael Thompson overal ter wereld en op zijn discografie prijken zowat het hele klassieke en romantische hoornrepertoire, opnamen met historische instrumenten en uitgaven van hedendaagse werken. Als lid van London Sinfonietta staat hij aan de wieg van talloze creaties en heeft hij de premières verzorgd van verschillende nieuwe werken voor hoorn, waaronder het *Hamburgisches Konzert* van Ligeti. Ook heeft hij met het Michael Thompson Wind Quintet en het Michael Thompson Horn Quartet een aantal enthousiast onthaalde opnamen gemaakt en is hij artistiek leider en aanvoerder van de onlangs opgerichte Royal Academy Wind Soloists en van het TransAtlantic Horn Quartet.

Michael Thompson is docent aan de Royal Academy of Music and geeft over de hele wereld cursussen en lezingen. Hij bespeelt een instrument dat gebouwd werd door Paxman uit Londen.

Michael Thompson

Isabelle Faust

Isabelle Faust

Isabelle Faust is een van de meest opmerkelijke musici die de laatste jaren het concertpodium hebben betreden. Zowel door concertgangers als door critici wordt zij bewonderd voor haar buitengewoon technisch meesterschap en haar verfijnde en rijpe kunstenaarsziel. Ze studeerde bij Christoph Poppen en Denes Zsigmondy en won in 1987 de internationale Leopold Mozart-wedstrijd in Augsburg. In 1993 won ze ook de Premio Paganini in Genua en in 1997 kreeg ze de felbegeerde Gramophone Young artist of the year-prijs voor haar debuut-cd met sonates van Bela Bartok, uitgegeven bij Harmonia Mundi.

Isabelle Faust heeft gesoleerd met orkesten als de Münchner Philharmoniker, de Hamburger Philharmoniker onder leiding van Yehudi Menuhin, het City of Birmingham Symphony Orchestra, het London Philharmonic Orchestra, de Camerata Academica Salzburg, het Tokyo Metropolitan Symphony Orchestra onder leiding van Gary Bertini, het Frankfurter Museumsorchester gedirigeerd door Michael Gielen, de radio-orkesten van Berlijn, München, Stuttgart, Keulen, Leipzig en Hannover, de Deutsche Kammerphilharmonie Bremen en de kamerorkesten van München en Stuttgart. Ze heeft uitgebreide tournees ondernomen in Europa, Israël en Japan en maakte in 1995 haar debuut in de Verenigde Staten met Paganini's eerste vioolconcerto, samen met het Utah Symphony Orchestra onder leiding van Joseph Silverstein.

Tijdens het seizoen 2001-2002 trad Isabelle Faust op in Boekarest, Parijs, Milaan, Amsterdam, Londen, Stavanger en Dresden, met dirigenten als Sakari Oramo, Jiri Belohlavek en Zoltán Peskó. Hoogtepunten van het seizoen 2002-2003 waren concerten met de Academy of St-Martin-in-the-Fields, het London Philharmonic Orchestra, de Berliner Symphoniker, het Royal Scottish National Orchestra, het nationaal filharmonisch orkest van Warchau, het AVRO Radio Orkest Hilversum en het Ensemble Kanazawa. Ook gaf Isabelle Faust recitals in Duitsland, Italië, Frankrijk, Nederland, Engeland en Japan.

Isabelle Faust voert niet enkel hedendaags repertoire uit als de vioolconcerto's van Morton Feldman en György Ligeti, maar heeft ook creaties verzorgd van werken van Jörg Widmann en van het vioolconcerto van Werner Egk, samen met het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks onder leiding van Marek Janowski. Daarnaast vertolkt ze regelmatig nieuwe werken van Widmann en van de Deense componist Lars Graugaard.

Als enthousiaste kamermuzikante is Isabelle Faust geregeld te gast op festivals in Bad Kissingen, Heimbach, Lockenhaus, Delft, Lyon en Oxford. Onder haar kamermuziekpartners bevinden zich Alexander Melnikov, Ewa Kupiec, Florent Boffard, Lars Vogt, Christian Tetzlaff, Joseph Silverstein, Bruno Giuranna, Thomas Riebl, Tabea Zimmermann, Boris Pergamenschikow en Clemens Hagen.

Isabelle Faust heeft cd's uitgebracht met Bela Bartók's en Gabriel Faurés volledige oeuvre voor viool en piano (Harmonia Mundi), met de sonates voor viool en piano van Robert Schumann (cpo), met Joseph Haydn's vioolconcerto's (Pan Classics), met J. S. Bachs vioolconcerto's (Hänssler Edition) en met het *Concerto Funèbre* van Karl Amadeus Hartmann (ECM).

Isabelle Faust speelt op de 'Sleeping Beauty' Stradivarius uit 1704, haar in bruikleen gegeven door de L-Bank Baden-Württemberg.

London Sinfonietta

Door The Independent omschreven als "de uitmuntende kampioen van de nieuwe en innoverende muziek in dit land", stelt London Sinfonietta zich tot doel hedendaagse muziek op het allerhoogste niveau te brengen. De groep, die in 1968 werd opgericht, vertolkt werk van de grootste nieuwe namen naast muziek van gevestigde waarden, een breed repertoire dat een grote mate van flexibiliteit vereist. Een uitvoering van London Sinfonietta kan zowat alles inhouden, van een performance door een of twee spelers tot een opvoering met volledig orkest. Wel is er steeds een kern van achttien musici, waaronder twee geluidsingenieurs.

Als Associate Artists of the Royal Festival Hall, treedt London Sinfonietta tijdens zijn seizoen in Londen op in de South Bank Centre's Queen Elizabeth Hall. Onder leiding van artistiek directeur Gillian Moore presenteert het ensemble de beste nieuwe Britse en internationale muziek aan luisteraars in Londen, de rest van het Verenigd Koninkrijk en het buitenland. Recent zette het ensemble grote evenementen op rond de muziek van György Kurtág, Mauricio Kagel, Elliott Carter, Pierre Boulez, Magnus Lindberg, Steve Reich, Peter Eötvös, Toru Takemitsu, George Benjamin en Oliver Knussen, de 'conductor laureate' van het ensemble. De laatste twee seizoenen was London Sinfonietta onder meer ensemble-in-residence in de Basel Musikmonat, het Sydney Festival en New York's Carnegie Hall. Recente en toekomstige opdrachten van London Sinfonietta omvatten uitvoeringen van werken van, onder anderen, Louis Andriessen, Judith Weir, Mark-Anthony Turnage, Silvina Milstein, Sam Hayden, Esa-Pekka Salonen, Tansy Davies, Dai Fujikura, Julian Anderson, Morgan Hayes en Jonathan Cole.

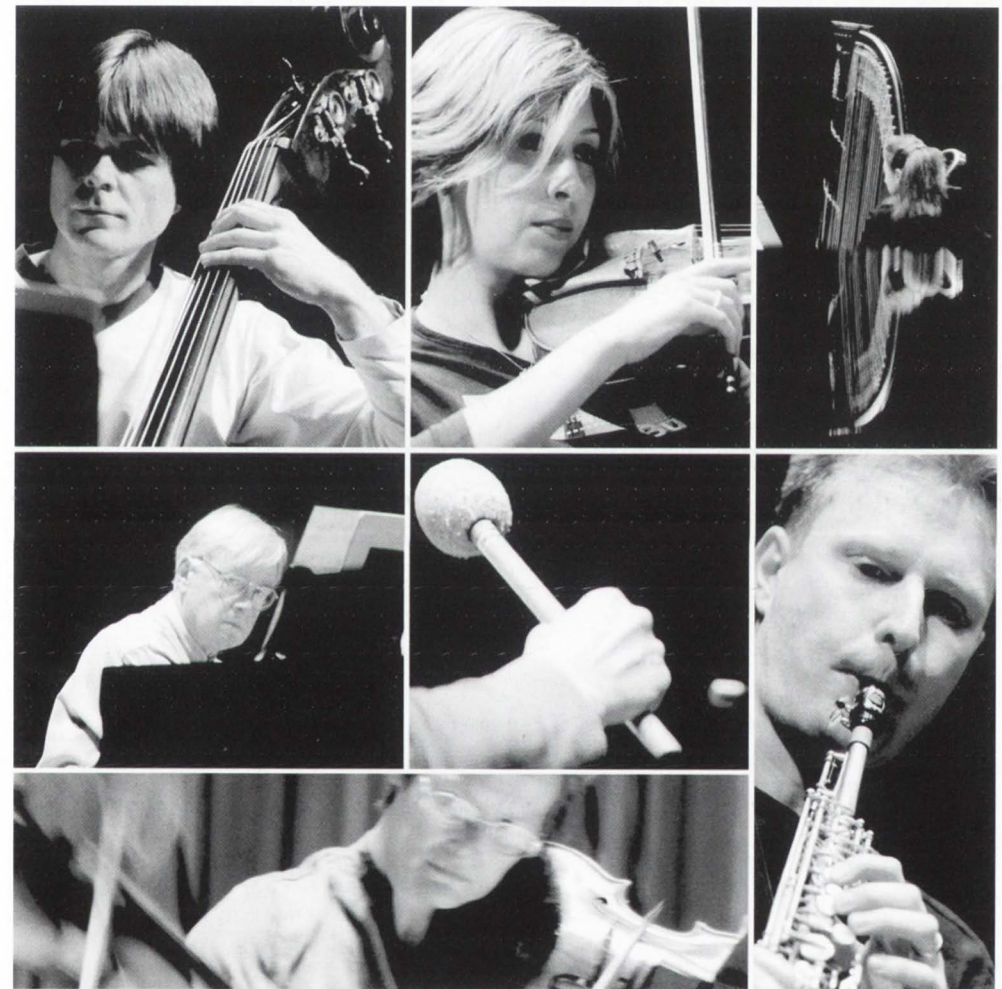
Tal van enthousiast onthaalde opnamen hebben ervoor gezorgd dat deze nieuwe muziek ook voor een breed publiek toegankelijk werd. Die tendens zal nog worden versterkt wanneer dit jaar de eerste cd's bij het eigen label verschijnen en via de website beschikbaar zullen zijn. Dat London Sinfonietta zich bovendien niet tot concerten beperkt, blijkt onder meer uit het feit dat het ensemble recent nog voorstellingen gaf in de Hayward Gallery, Tate Modern en Southwark Underground Station en in het Verenigd Koninkrijk een theatertournee ondernam met *Greek* van Mark-Anthony Turnage. Overige vormen van samenwerking met andere kunst disciplines en andere muziekgenres omvatten onder meer een multimediatournee met de Akram Khan Dance Company, het project 3D Music (een 3D online virtuele omgeving gecreëerd met Braunarts), een uitvoering van Arvo Pärt's *LamenTate* tijdens een evenement dat door Peter Sellars geregisseerd werd aan de voet van de sculptuur van Anisch Kapoor in Tate Modern, en een samenwerking met de WARP Records-artiesten voor het openingsevenement van het RFH Ether-festival.

Van cruciaal belang voor de opdracht van London Sinfonietta is het engagement om mogelijkheden te creëren voor jonge en beginnende componisten. Het nieuwe initiatief Blue Touch Paper, bijvoorbeeld, geeft zes jonge componisten de kans op een vrije manier met de musici van London Sinfonietta samen te werken. Op die manier krijgen zij de tijd om te experimenteren en een dialoog aan te gaan en wordt hen de kans gegeven nieuwe werkwijzen te ontwikkelen.

London Sinfonietta behoort al lange tijd tot de absolute voorhoede op het vlak van muzikaal onderwijs. Zo was er het project 'Taverner in Pentonville', waarbij gevangenen de première brachten van een speciaal in opdracht geschreven werk van Sir John Taverner, en werd bijvoorbeeld de website 'boulez-online' opgezet. Een groot project met Londense schoolkinderen, in samenwerking met de 2002 BBC Proms, was gebaseerd op de opera *Where the Wild Things Are* van Oliver Knussen. En recente projecten omvatten onder meer de website 'andriessen-online', die in oktober 2002 gelanceerd werd, en een grootschalig onderwijsproject in Glasgow.

De vaak geprezen interactieve multimedia website www.londonsinfonietta.org.uk ligt in het verlengde van de activiteiten en doelstellingen van het ensemble. London Sinfonietta wordt gesteund door de Arts Council England en behoort tot de Associate Artists of the Royal Festival Hall. De artistieke leiding van het ensemble is in handen van Gillian Moore, terwijl de zakelijke belangen door Cathy Graham behartigd worden. Conductor laureate is Olivier Knussen.

London Sinfonietta (foto: Mykel Nicolaou)

Gyorgy Ligeti en George Benjamin

Ervan overtuigd dat de mogelijkheden van de traditionele, getemperde stemming inmiddels uitgeput waren, ondernam György Ligeti (°1923) in zijn *Konzert für Violine und Orchester* en zijn *Hamburgisches Konzert, für Horn solo und Kammerorchester* een ontdekkingstocht naar nieuwe stemmingssystemen en naar de harmonische mogelijkheden die daarmee gepaard gaan. De traditionele twaalftonige chromatiek vormt niet langer het enig zaligmakende systeem, maar wordt gecombineerd en versmolten met alternatieve stemmingen. Zo worden in het *Konzert für Violine und Orchester* uit 1992 onconventionele instrumenten zoals ocarina's en lotusfluiten aan het orkest toegevoegd: niet louter omwille van een exotisch effect maar wel in de eerste plaats omwille van hun 'onzuivere' intonatie. Een confrontatie van hun afwijkende stemming met die van de traditionele instrumentengroep doet zwevingen ontstaan, die bij een oppervlakkige luisterindruk misschien vals lijken, maar die in feite de deur moeten openen naar een geheel nieuwe sonore wereld. Niet enkel deze vreemde instrumenten maar ook de traditionele orkestinstrumenten zelf leveren een bijdrage tot de nieuwe harmonische kleuren. Een viool en een altviool uit het orkest spelen bijvoorbeeld in een andere stemming dan de gewone, en aan de houtblazers wordt op welomschreven plaatsen in de partituur gevraagd om minieme afwijkingen teweeg te brengen in hun toonhoogtes. Op bepaalde momenten worden bovendien een natuurhoorn en een natuurtrombone ingezet, die met hun op zuivere boventonen gebaseerde intonatie in concurrentie treden met de traditioneel gestemde instrumenten.

De experimenten met stemmingssystemen, waarvoor Ligeti inspiratie zocht in de etnische muziek, zoals de Indonesische gamelan en de volksmuziek van Nieuw-Guinea, maar ook bij andere componisten zoals Claude Vivier en Harry Partch, worden verdergezet in het *Hamburgisches Konzert, für Horn solo und Kammerorchester* uit 1999. Het orkest bevat hier een kwartet van natuurhoorns. Hun klank en intonatie, die gebaseerd zijn op de boventoonreeks, worden versmolten met die van de bassethoorns, die in de getemperde stemming spelen. De eigenlijke solopartij voor de hoorn wordt afwisselend gespeeld op een natuurhoorn – in het tweede en derde deel – en op een ventielhoorn – in de overige delen. Het verweven van de zuivere boventoonstemming van de natuurhoorns met de getemperde stemming van de andere instrumenten, maakt een grote variëteit aan harmonische combinaties mogelijk.

Zowel in het *Konzert für Violine und Orchester* als in het *Hamburgisches Konzert, für Horn solo und Kammerorchester* worden behalve verschillende stemmingssystemen ook de meest heterogene stilistische elementen gecombineerd. De middeleeuwse hoquetus-techniek, moderne polymetrische en polyritmische structuren, traditionele genres zoals aria, koraal, intermezzo, pas-sacaglia en capriccio, worden met elkaar vervlochten tot een samenhangend, organisch geheel.

George Benjamin (°1960), tevens de dirigent tijdens dit concert, componeerde in 1995 *Three Inventions for Chamber Orchestra*. Het werk is opgedragen aan Olivier Messiaen en bestaat uit drie korte stukken of 'inventiones' voor een ensemble van vierentwintig instrumenten: zeven houtblazers, vier koperblazers, harp, piano, twee percussionisten, en negen strijkers. De drie inventiones onderscheiden zich niet enkel van elkaar doordat steeds nieuwe solo-instrumenten uit het ensemble gelicht worden en op de voorgrond verschijnen, maar ook doordat elk van de drie stukken een heel eigen karakter heeft. Zo straalt de eerste inventie een serene en stralende atmosfeer uit, heeft de tweede inventie een krachtiger, ritmisch levendiger karakter, en is het derde stuk opgevat als een eerder sombere treurzang. In de eerste inventie leidt een korte inleiding naar uitgebreide melodische curves van de bugel-solo. De tweede inventie begint met een virtuoze solo van de Engelse hoorn, die aanvankelijk een conventio-

neel driedelig metrum lijkt aan te kondigen. Dit metrum wordt kort daarna echter onherkenbaar gemaakt door toegevoegde, onregelmatige figuraties en onverwachte juxtaposities van verschillende tempi. Ongeveer halverwege het stuk gaat de textuur over in een energetisch tutti, en pas aan het slot wordt de metrische regelmaat hersteld door een virtuoze klarinetsolo. De derde inventie tenslotte, de afsluitende elegie, is de meest uitgebreide van de drie delen. Antifonaal inzetende passages voor de gong en de bastrommels omringen hier een netwerk van materialen, die zich doorheen het hele ensemble bewegen: trage octaven in de bassen, vloeiende consonante harmonieën en delicate toonladderfiguren. Terwijl deze materialen doorheen de structuur roteren, in steeds wisselende combinaties, verschijnt een variëteit aan melodische solo's op de voorgrond: kronkelende frases van de contrafagot, dreigende klanken van de euphonium, en vloeiende lijnen van violen en altviolen. De harmonie en het ritme worden geleidelijk aan getransformeerd, maar de regelmatige zware puls die deze textuur schraagt, en die gedomineerd wordt door de bassen, wordt onveranderd volgehouden tot op het einde.

Viola, Viola uit 1997, eveneens van Benjamin, ontstond twee jaar na de *Three Inventions for Chamber Orchestra*. Zoals de titel aangeeft, opteert de componist hier voor de ongewone bezetting van twee solo-altviolen. Het werk ontstond in opdracht van de Tokyo Opera City Cultural Foundation, en was bestemd voor de opening van de Tokyo Opera City Concert Hall. Het idee voor de bezetting kwam van de componist Tōru Takemitsu, die destijds artistiek directeur van deze instelling was, en twee van Takemitsu's vrienden namen tijdens de creatie de solopartijen voor hun rekening. Een van de bijzonderheden van *Viola, Viola* is zeker de manier waarop Benjamin de altviool hier behandelt. De altviolen verschijnen immers niet in hun traditionele melancholische rol – met uitzondering weliswaar van het cantabile-middendeel – maar overwegend als twee energieke, vurige personages. Door middel van een nauwe vervlechting van de beide solo-instrumenten, en door de uitwerking van een rijke, veelstemmige harmonie slaagt de componist erin om met de twee instrumenten een bijna orkestrale diepte te creëren.

I Solisti del Vento,
SimoensTrio & studenten
conservatorium Antwerpen

Vrijdag, 17 oktober 2003

22.30 uur

Blauwe Zaal

CONCERT 3

I Solisti del Vento

Met medewerking van studenten van het conservatorium Antwerpen

Etienne Siebens

dirigent

I Solisti del Vento

Frank Hendrickx	dwarsfluit
Daniella Leleu	dwarsfluit
Joris Van den Hauwe	hobo
Korneel Alsteens	hobo
Roeland Hendrikk	klarinet
Vlad Weverbergh	klarinet
Marc Foets	basklarinet
Rik Vercruysse	hoorn
Ivo Hadermann	hoorn
Francis Pollet	fagot
Geert Philips	fagot
Alain De Rudder	trompet
Carlo Willems	slagwerk
Koen Wilmaers	slagwerk

Barbara Baltussen

piano

SimoensTrio

An Simoens	viool
Veerle Simoens	cello
Katrijn Simoens	piano

PROGRAMMA

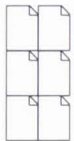
Luigi Nono (1924-1990)
Polifonica, Monodia, Ritmica

Kris Oelbrandt (° 1972)
Résonances op. 5

Petra Vermote (° 1968)
Very Light (creatie in opdracht van I
Solisti del Vento)

Sander Germanus (° 1972)
Thermiek voor dubbel blaaskwintet
(creatie in opdracht van Festival van
Vlaanderen-Antwerpen)

Olivier Messiaen (1908-1992)
Oiseaux exotiques

p.28 -> p.33

I Solisti del Vento, SimoensTrio & studenten conservatorium Antwerpen

Etienne Siebens

Zie biografie p.16

I Solisti del Vento

I Solisti del Vento is een blazersensemble dat kan terugblikken op een rijk verleden. Het ensemble werd opgericht in 1987 in de schoot van het toenmalige Nieuw Belgisch Kamerorkest, onder de naam 'Die Harmonie'. Vanaf 1996 kon het ensemble een autonome en professionele structuur uitbouwen onder de bezielende leiding van artistiek en zakelijk leider Francis Pollet.

De artistieke ideologie van I Solisti del Vento bestaat erin de rijke blazersliteratuur voor het voetlicht te brengen. Het blazersdixtuor – bestaande uit twee fluiten, hobo's, klarinetten, fagotten en hoorns – fungeert als kern, maar de bezetting kan worden aangepast in functie van de programmering. Zo beperkt I Solisti del Vento zich niet tot het klassieke octet of het meer 21ste-eeuwse dixtuor, maar exploreert het in zijn programma's het boeiende blazersrepertoire vanaf Mozart tot vandaag.

I Solisti del Vento was te gast op zowat alle belangrijke podia in België en krijgt ook over de landsgrenzen heen steeds meer erkenning. Zo concerteerde het ensemble in Nederland, onder andere in het Amsterdamse Concertgebouw, Italië en Brazilië.

In september 1999 werd I Solisti del Vento aangesteld tot blazersensemble-in-residentie aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium van Antwerpen en kreeg het gezelschap, in samenwerking met de Concertvereniging Conservatorium Antwerpen, een eigen serie in deSingel.

In februari 2002 werd I Solisti del Vento verkozen tot laureaat van het Gouden Vleugels-project. In het kader van dit initiatief fungeerde het gezelschap een jaar lang als mentorensemble voor de jonge, beloftevolle jazzformatie High Voltage Sextet. Deze samenwerking werd bekroond met de Klara Tandem Trofee 2003.

Mede dankzij de structurele steun van de Vlaamse Gemeenschap is I Solist del Vento uitgegroeid tot een toonaangevend blazersensemble en een vernieuwende factor binnen het Vlaamse muziekgebeuren.

Barbara Baltussen

Barbara Baltussen begon op zevenjarige leeftijd haar studies aan de Stedelijke Academie voor Muziek, Woord en Dans in Sint-Niklaas, waar ze in 2000 met grootste onderscheiding een eindexamen behaalde in de klas van Johan Lybeert. In 1997 werd zij laureaat van de Jong Tenuto-wedstrijd en kreeg ze daarna de kans mee te werken aan een uitzending voor Radio 3. Voor de hogere graad werd zij in 2000 finalist van de Cantabile-wedstrijd. Als laureaat van dit concours mocht ze deelnemen aan verschillende recitals en kon ze op tournee door Duitsland.

I Solisti del Vento, SimoensTrio & studenten conservatorium Antwerpen

In de Axion Classics-wedstrijd behaalde Barbara Baltussen eerste prijzen voor piano solo in 2000 en pianobegeleiding in 2001 en onlangs nog won ze de tweede prijs op de Stephan de Jonghe-wedstrijd in Aalst.

Ook voor kamermuziek heeft Barbara Baltussen grote belangstelling. Met violist Philip Dingenen behaalde zij in 1997 een eerste plaats in de Ottoboni Kamermuziekwedstrijd in Lier en in 1998 won dit duo een eerste prijs in de Axion Classics-wedstrijd.

Momenteel studeert Barbara Baltussen aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium van Antwerpen in de klas van Levente Kende en Heidi Hendrickx. Dit jaar nog werd haar door de Stichting Conservatorium Antwerpen een studiebeurs toegekend.

SimoensTrio

De drie zussen An, Veerle en Katrijn Simoens vormen een hecht pianotrio. An (23 jaar) studeerde viool aan het Koninklijk Muziekconservatorium in Gent bij Rudolf Werthen en maakt deel uit van diverse binnen- en buitenlandse kamerorkesten. Haar twee zussen studeren aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium in Antwerpen: Veerle (21 jaar) volgt cello bij France Springuel en Katrijn (19 jaar) piano bij Levente Kende en Heidi Hendrickx.

Als trio verleenden zij reeds hun medewerking aan tal van concerten in Vlaanderen. Zo kregen ze onder meer de kans om met het Danel Kwartet op te treden en gaan ze voor music@venture een samenwerking aan met I Solisti del Vento. Voor 2004 is bovendien een concert gepland in het Paleis voor Schone Kunsten, in het kader van de reeks De Kunstberg op Zondag. Ook in het buitenland is het SimoensTrio al verschillende malen te gast geweest, onder andere in Nederland, in de Duitse steden Keulen, Bochum en Schwelm – een samenwerking met Jugend Musiziert – en tijdens het Festival van Sion 2002 in Saint-Luc in Zwitserland.

In januari 2003 werd het SimoensTrio door Klara uitgenodigd voor een live-concert en in maart 2003 won het ensemble een eerste prijs op het Rotary Kamermuziekconcours. In april 2003 werd het gezelschap bovendien laureaat van de wedstrijd Jong Talent, georganiseerd door Philippe Herreweghe. Die selecteerde het trio als enige kamermuziekensemble voor een concert rond Johannes Brahms tijdens het Herreweghe-festival. Naar aanleiding van dit concert werd het ensemble bovendien gecoacht door Anner Bijlsma en Ronald Brautigam. In mei van dit jaar werd het trio ook laureaat van het Internationaal Kamermuziek Concours voor Strijkers Charles Hennen in het Nederlandse Heerlen.

In september volgde het SimoensTrio nog een masterclass bij György Kurtág en bij Thomas Kakuska van het Alban Berg Kwartet. Momenteel worden de leden van het ensemble gecoacht door Marcel Lequeux en volgen zij ook kamermuziek aan het Orpheusinstituut bij het Danel Kwartet en Jan Michiels.

I Solisti del Vento,
SimoensTrio & studenten
conservatorium Antwerpen

**Luigi Nono, Kris Oelbrandt, Petra
Vermote, Sander Germanus en Olivier
Messiaen**

Twee werken worden tijdens dit concert voor het eerst aan het publiek voorgesteld: *Very Light* van de Belgische componiste Petra Vermote (°1968) en *Thermiek voor dubbel blaaskwintet* van de Nederlandse componist Sander Germanus (°1972). Beide componisten schreven een compositie voor eenzelfde blazersbezetting: twee fluiten, twee hobo's, twee klarinetten, twee hoorns en twee fagotten. De titel 'Very Light' van Petra Vermotes werk maakt geen allusie op een eventueel divertimentokarakter van dit dixtuor voor blazers, aldus de componiste: "Very light' betekent 'lichtkogel': in de titel wordt een belangrijke eigenschap van de 'sound' van de compositie naar voor gebracht." Het werk *Thermiek voor dubbel blaaskwintet* van Sander Germanus bestaat uit verschillende delen die zonder onderbreking in elkaar overgaan. Tussen de delen door vliegt men, volgens de componist, op de thermiek – door middel van kwarttoonstemvoering – naar andere oorden (delen). "Het stuk begint met het opstijgen van een lichtgewicht vliegtuigje dat zo gauw het hoog genoeg in de lucht is op de thermiek over een eilandenrijk zal gaan vliegen. Het vliegen wordt verklankt door het gebruik van kwarttonen en een steeds sneller en langzamer wordend tempo. Wanneer op het eerste eiland voet wordt gezet, zullen er geen kwarttonen en fluctuerende tempi meer klinken. Het karakter van elk eiland dat na een korte vlucht bezocht zal worden, wordt muzikaal uitgewerkt, door middel van melodie, ritmiek en tempo. De overeenkomst tussen de verschillende delen (eilanden) zal vooral door het idioom waarin het stuk gecomponeerd is, bepaald worden. De reis door de lucht wordt, afgezien van enkele variaties, steeds op dezelfde manier verklankt. Tijdens deze reis zullen twee verschillend gestemde blaaskwintetten met een gelijke instrumentatie te horen zijn. De reis te voet over het eiland zal verklankt worden door twee verschillend geïnstrumenteerde blaaskwintetten met dezelfde stemming. Het stuk eindigt met het vliegtuigje dat de eilanden weer verlaat en in de verte verdwijnt."

Résonances op. 5 voor viool, cello en piano van Kris Oelbrandt (°1972) is gecomponeerd vanuit een abstracter concept. Het werk is geconcipieerd vanuit de eenvoudige akoestische wet die optreedt wanneer men de toets van een piano aanslaat: hoe harder de aanslag, hoe langer de uitdeining, de resonantie: "Tijd (de lengte van de resonantie) is dus gerelateerd aan dynamiek (de aanslag). De vorm, die in de tijd verloopt, kan dus afhankelijk gemaakt worden van de expressie die door de dynamiek ontstaat. Een opeenvolging van dynamisch verschillende pianoakkoorden die men volledig laat uitklinken geeft dus een gevarieerd tijds- en muzikaal verloop. Dit is de vormelijke basis van *Résonances op. 5*. Bij de concrete invulling van deze aangehouden akkoorden streefde ik een quasi eclectische stijl na, juist omdat het kader van akkoordopeenvolgingen zo strak en principieel wordt volgehouden. Dit bezorgt het stuk een heel eigen spanning en dynamiek. De drie protagonisten zijn als het ware volstrekt subjecten van de harmonische omgeving geworden: zij ondergaan, beleven het gecreëerde klankveld en vullen het op een steeds nieuwe wijze in. Soms voert verwondering de boventoon, soms irritatie, soms dialoog, soms melancholie. Het strak aangehouden kader staat een spel toe van associaties, reminiscenties, een vrije vlucht van de geest."

Deze drie recente Belgische en Nederlandse composities worden tijdens het concert afgewisseld met twee bekende werken uit de jaren vijftig, van Luigi Nono (1924-1990) en Olivier Messiaen (1908-1992). Luigi Nono zocht in de jaren vijftig inspiratie in het werk van Anton Webern, zij het op een heel andere manier dan zijn tijdgenoten in hun seriële werken.

I Solisti del Vento,
SimoensTrio & studenten
conservatorium Antwerpen

Nono baseerde zijn werk niet zozeer op tabellen en reeksen, maar nam veeleer het idee van de 'klankcel' als uitgangspunt. Bij hem vormen kleine melodische en ritmische cellen het fundament voor de structuur en de expressie van een werk. In *Polifonica, Monodia, Ritmica* uit 1951 vertegenwoordigen geïsoleerde tonen hele melodieën, staan afzonderlijke intervallen voor contrapuntische combinaties en vervangen afzonderlijke klanken de traditionele motivisch-thematische verwerking. De polyfonie waarnaar de titel verwijst, is dan ook niet op te vatten als een polyfonie in de traditionele zin van het woord, maar in de eerste plaats als een polyfonie van zoekende, tastende tonen. Het nauwelijks hoorbare lijkt soms op te duiken vanuit het niets. Interessant genoeg gaat de tendens naar extreme reductie, de concentratie op de ware essentie, bij Nono gepaard met een grote voorliefde voor cantabiliteit. De melodische en ritmische cellen in Nono's werk zijn dikwijls afgeleid uit bestaande traditionele, Europese of buiten-Europese volksliederen of revolutieliederlieden. In het geval van *Polifonica, Monodia, Ritmica* werd er een centrale plaats voorzien voor een Braziliaans volkslied, een zogenaamde 'canto', gewijd aan de godin van de zee. Dit ingehouden, zwevend gezang wordt echter onderbroken door pauzes, zodat de spanning tussen de opeenvolgende noten als het ware onderbroken wordt.

Afgezien van het katholieke geloof beschouwde Olivier Messiaen de natuur in al haar verschijningsvormen als zijn belangrijkste inspiratiebron. In het bijzonder het gezang van de vogels oefende op hem een bijzondere aantrekkingskracht uit. De vogels waren volgens Messiaen de grootste musici van onze planeet. In de artistieke hiërarchie namen zij de hoogste plaats in. Toonaarden, modi, micro-intervallen, leidmotieven, aleatoriek en andere vermeende menselijke uitvindingen, waren bij nader inzien reeds terug te vinden bij de vogels, aldus Messiaen. De invloed van het gezang van de vogels op Messiaens muziek is als vrij concreet op te vatten. Talloze vogelroepen werden door Messiaen zorgvuldig in zijn notitieboekje genoteerd, en vervolgens in zijn composities verwerkt. De omzetting in traditioneel notenschrift ging uiteraard noodzakelijkerwijs gepaard met een aantal aanpassingen. De snelheid van de vogelroepen moest meestal vertraagd worden, complexe ritmische patronen dienden vereenvoudigd, de melodieën werden naar een lager register getransponeerd en de uiterst kleine intervallen moesten worden aangepast aan de chromatische toonladder. Hoewel vogelroepen erg vaak opduiken in Messiaens oeuvre, is het aantal louter 'ornitologische' composities uiteindelijk beperkt. Enkel in de jaren vijftig ontstonden enkele werken die vrijwel integraal op vogelzang gebaseerd zijn en ook in hun titel naar de vogels verwijzen. Een voorbeeld hiervan is *Oiseaux exotiques* uit 1956, voor piano, elf blaasinstrumenten en zeven slaginstrumenten. In deze compositie wordt het gezang van achtenveertig exotische vogels uit India, China, Maleisië, Noord-Amerika en Zuid-Amerika bewerkt, geharmoniseerd, georkestreerd en gecombineerd met Indische en Griekse ritmes. De basis voor zijn werk werd door Messiaen niet verborgen gehouden. Integendeel, in een uitgebreide programmatoelichting bood de componist een gedetailleerde beschrijving van het uitzicht van iedere aparte vogel en van de eigenschappen van zijn gezang.

Open repetitie
Champ d'Action

Zaterdag, 18 oktober 2003

10.00 uur

Podium Rode Zaal

CONCERT 4

Jaan Bossier

dirigent

Tomma Wessel
Sabine Warnier
Vlad Weverbergh
Tom Verschoore
Marc Reynolds
Gudrun Vercamp
Karel Ingelaere
Philippe Allard
Chui-Yee Trey Lee
Lode Leire
Tom Pauwels
Yutaka Oya
Saori Oya
Ulrike Von Meier
Fedor Teunisse
Claire Edwardes

blokfluit
fluit
klarinet
trombone
tuba
viool
viool
altviool
cello
contrabas
gitaar
piano
piano
harp
percussie
percussie

p.35

Jaan Bossier

Zie biografie p.44

Champ d'Action

Zie biografie p.45

Open repetitie
Danel Kwartet

Zaterdag, 18 oktober 2003

14.00 uur

Kleine Zaal

CONCERT 5

Marc Danel
Gilles Millet
Tony Nys
Guy Danel

eerste viool
tweede viool
altviool
cello

p.37

Danel Kwartet

Zie biografie p.80

Kryptos Kwartet

Zaterdag, 18 oktober 2003

16.00 uur

Kleine Zaal

CONCERT 6

Kryptos Kwartet

Hanna Drzewiecka
Eva Vermeeren
Roman Borkovskyy
Anthony Gröger

viool
viol
altviol
cello

p.39-> p.40

Kryptos Kwartet

PROGRAMMA

Salvatore Sciarrino (° 1947)

Sei Quartetti Brevi per archi

Franco Donatoni (1927-2000)

La souris sans sourire

Kryptos Kwartet

Kryptos Kwartet

Begin 2002 werd een nieuw strijkkwartet boven de doopvont gehouden. Vier jonge talentvolle muzikanten, die hun sporen reeds verdiend hadden in diverse kamermuziekformaties en kamerorkesten, besloten de hoofden en de instrumenten bij elkaar te steken en samen een strijkkwartet te vormen. Deze ultieme vorm van musiceren met zijn onuitputtelijke repertoire leek de musici een grote uitdaging en het creëren van een eigen 'sound' werd hun belangrijkste streefdoel. Als symbool van hun gezamenlijke zoektocht naar het verborgene achter de partituur kwam de naam 'Kryptos' al snel naar boven.

Als kersvers kamermuziekensemble slaagde het Kryptos Kwartet erin een eerste prijs te behalen op de 'auditedag voor klassieke ensembles en solisten' die in mei 2002 door Forte werd georganiseerd. Vandaag werken de leden van het gezelschap aan een uitgebreid repertoire en streven ze naar steeds meer kwaliteit in hun interpretaties. Om dit doel te bereiken nemen zij regelmatig de tijd om masterclasses te volgen. Zo namen zij deel aan cursussen van het Alban Berg Quartett, het Danelkwartet en, recent nog, het Keller Quartet. In het najaar zijn masterclasses gepland bij het Alban Berg Quartett, György Kurtág en Mauricio Kagel.

Salvatore Sciarrino en Franco Donatoni

Zoals veel werken van de Siciliaanse componist Salvatore Sciarrino (°1947) zijn de *Sei Quartetti Brevi per archi* te situeren in een breed klankspectrum, vaak aan de grens van het hoorbare. Het klankmateriaal is onmiddellijk afgeleid van de gebruikte instrumenten, in dit geval de strijkers. Doordat Sciarrino voornamelijk het hoge register van de instrumenten gebruikt, doorbreekt hij de traditionele hiërarchie van het strijkkwartet. Het wordt bijvoorbeeld moeilijk het verschil nog te horen tussen de cello en de violen. De componist maakt gebruik van complexe geluidsprocessen, die een gelijkenis vertonen met ademgeluiden en die met verschillende sterke tonen worden ingekleurd. Voorbeelden van dergelijke processen zijn het schuiven en vegen van de boog over de snaren, het uitoefenen van een overdreven druk op de snaren en het spelen dichtbij de kam of col legno. Al deze processen worden verwerkt tot een dicht polyfoon web. Klanken die volgens het traditionele schoonheidsideaal als onrein of vuil gelden, worden als het ware onder een microscoop vergroot en in het centrum geplaatst.

De titel van het in 1988 gecomponeerde strijkkwartet *La souris sans sourire* van Franco Donatoni (°1927-2000) is niet meer dan een woordspeling, een verbale reflectie op de speelse, virtueuze aanpak van het werk. Kenmerkend voor veel van Donatoni's werken is de lichtheid in de omgang met het materiaal en dit in contrast met een formele zin voor proportie, die zorgt voor scherp omliggende klankcontouren. Het eendelige werk bestaat uit veertien verschillende secties, die telkens afgebakend worden door een korte pauze en een andere tempoaanduiding. Elke sectie wordt gekenmerkt door een bepaald structuurprincipe dat een retorische beweging teweegbrengt. In grote lijnen wordt het kwartet behandeld als een collectieve, virtueuze solist. Heterofone en polyfone tutti worden verankerd in solistische en duetterende passages. De klaarheid van de klankdramaturgie bevordert in grote mate de toegankelijkheid van het werk.

Geert Callaert & Luk Artois / Champ d'Action

Zaterdag, 18 oktober 2003

18.00 uur

Podium Rode Zaal

CONCERT 7

Geert Callaert
Luk Artois

piano
slagwerk

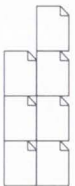
Jaan Bossier

dirigent

Champ d'Action

Tomma Wessel
Sabine Warnier
Vlad Weverbergh
Tom Verschoore
Marc Reynolds
Gudrun Vercampt
Karel Ingelaere
Philippe Allard
Chui-Yee Trey Lee
Lode Leire
Tom Pauwels
Yutaka Oya
Saori Oya
Ulrike Von Meier
Fedor Teunisse
Claire Edwardes

blokfluit
fluit
klarinet
trombone
tuba
viool
viool
altviool
cello
contrabas
gitaar
piano
piano
harp
percussie
percussie

p. 41-> p. 47

PROGRAMMA

Karlheinz Stockhausen (° 1928)

Kontakte, voor elektronische klanken, klavier en slagwerk
(klankregie: Jean-Marc Sullon, Centre de Recherche de Wallonie; met medewerking van het Hermesensemble)

Kaija Saariaho (° 1952)

Lichtbogen

Serge Verstockt (° 1957)

LOW, creatie in opdracht van het Festival van Vlaanderen-Antwerpen

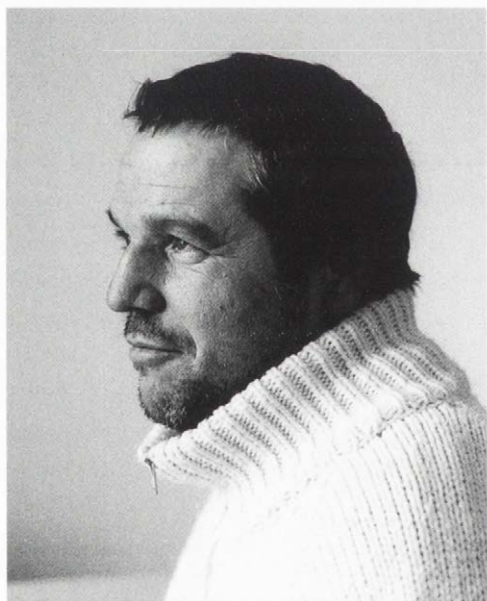

Geert Callaert

Luk Artois

Serge Verstockt

Jaan Bossier

Geert Callaert

Geert Callaert ging op vijftienjarige leeftijd naar het Lemmensinstituut in Leuven, waar hij eerst les volgde aan de muziekhumaniora en nadien aan de hogere afdelingen. Hij studeerde er piano in de klas van Jan Vermeulen en behaalde laureaatsdiploma's en hogere diploma's voor piano, kamermuziek en klavierbegeleiding. Hij bekroonde er zijn studies met de prijs Lemmens-Tinel voor piano, kamermuziek, klavierbegeleiding, orkestdirectie, muziekschriftuur en hogere muzikanalyse. In april 2002 beëindigde hij zijn posthogeschoolopleiding aan het Orpheusinstituut met een project over de pianomuziek en kamermuziek met slagwerk van Karlheinz Stockhausen, Iannis Xenakis en Charles Wuorinen. In het kader van deze opleiding volgde hij tal van internationale stages en seminars, waaronder de Stockhausen Kurse in 1998, 1999 en 2000, computerateliers aan het IRCAM in Parijs en masterclasses aan de universiteit van Huddersfield en het conservatorium van Birmingham in Engeland.

Sinds 1990 is Geert Callaert werkzaam als begeleider aan het Lemmensinstituut, voornamelijk van de slagwerkklas. Ook is hij sinds het academiejaar 1997-1998 verbonden aan de muziekacademie van Tienen.

Het afgelopen jaar componeerde Geert Callaert met Carlo Willems een *Jazz-suite voor vibrafoon en piano*, die in oktober 2002 door Klara werd opgenomen en waarvan intussen de eerste beweging – 'Introduction and Dance' – herwerkt werd voor jazz-combo en houtblaaskwintet. Op het tapewerk *Heavy Set* van de Amerikaanse componist Paul Lansky componeerde hij drum- en pianopartijen, een compositie die zijn wereldcreatie beleefde op 10 november 2002 in Hasselt tijdens het Festival 'Mobile Phonics' op de site van Z33. Ook schreef hij voor het Emanonensemble de compositie *Conflicts*, voor klarinet en slagwerk, door het ensemble gecreëerd op 1 maart 2003 ter gelegenheid van de opening van het Groeninghemuseum in Brugge en live uitgezonden op Klara.

Als solist vertolkt Geert Callaert een uiterst veelzijdig repertoire, van klassieke tot en met hedendaagse muziek. In kamermuziekverband werkt hij samen met de meest gerenommeerde musici. Hij is pianist van het Pianotrio Coriolan, het Hermesensemble en het Trio de Café, dat tango en jazz brengt en waarvan ook vibrafonist Carlo Willems en accordeonist Philippe Thuriot deel uit maken. Als uitvoerder speelde Geert Callaert verscheidene Belgische en wereldcreaties. Michael Sahl schreef voor hem zijn *Vlaamse Sonate* en voor het Trio Coriolan zijn tweede trio *The Ghost Highway*. Michael Clarke componeerde voor hem *Constellations* voor mallets, piano en live-electronics. Daarnaast verleende Geert Callaert meermaals freelance zijn medewerking aan het Prometheus Ensemble, het Catalpa Ensemble, het Collegium Instrumentale Brugense, het Orkest van de Vlaamse Opera, I Fiamminghi en het VRT-Orkest. Ook is hij lid van de artistieke raad van het Hermesensemble. Geert Callaert nam cd's op voor de VRT en voor de labels BERIATO, De Rode Pomp, World Wind Music, Vox Temporis Productions en René Gailly.

Geert Callaert & Luk Artois /
Champ d'Action

Luk Artois

Luk Artois werd geboren in 1970 in Leuven. Tijdens zijn klassieke humaniora aan het Sint-Jozefscollege in Sint-Pieters-Woluwe kreeg hij zijn eerste slagwerkonderricht bij Roger Roskams en Alois Verbeeck aan het Stedelijk Muziekconservatorium van Leuven, waar hij in 1990 een regeringsmedaille behaalde. Nadien zette hij zijn muzikale studies verder aan de hogere afdelingen van het Lemmensinstituut in Leuven. Hij behaalde er naast een eerste prijs notenleer en slagwerk de diploma's 'meester in de muziek, optie slagwerk', in de klas van Alois Verbeeck, en kamermuziek, in de klas van Leo Ouderits. Bij die laatste voltooide hij in 1997 zijn specialisatie slagwerk. In 1994 werd hij finalist van de Tenuto-wedstrijd.

Na zijn opleiding volgde Luk Artois verschillende meester cursussen, waaronder de Stockhausen Kurse bij Andreas Boettger in 1998, 1999 en 2000 en meester cursussen pauken bij David Punto aan de Hochschule der Künste Berlin, Marinus Komst van het Concertgebouworkest en Norbert Schmitt van het SWR-Sinfonieorchester. Momenteel volgt hij privé-les pauken bij Rainer Seegers van het Berliner Philharmonisches Orchester.

Intussen heeft Luk Artois heel wat orkestervaring opgedaan als vervangend of toegevoegd slagwerker en paukenist bij de meeste symfonische orkesten in België, waaronder de Vlaamse Opera, het Vlaams Radio Orkest, de Filharmonie, het Orchestre Philharmonique de Liège, de Opéra de Liège en het Nationaal Orkest, en bij tal van kleinere ensembles zoals het Collegium Instrumentale Brugense, Il Fondamento, La Squadra, Currende, Musica Polyphonica en het Hermesensemble. Tijdens het seizoen 2000-2001 was hij werkzaam als solopaukenist bij de Beethoven Academie en tijdens het seizoen 2002-2003 was hij vervangend paukenist en slagwerker in het Symfonieorkest van de Muntscouwburg, waar hij na het voorbije proefspel werd aangesteld tot solopaukenist.

Als leraar slagwerk is Luk Artois verbonden aan de muziekacademies van Zaventem, Oud-Heverlee en Sint-Pieters-Woluwe.

Jaan Bossier

Jaan Bossier studeerde klarinet bij Walter Boeykens en piano bij Robert Groslot aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Antwerpen. In 1996 behaalde hij er met de grootste onderscheiding een eindexamen klarinet.

Van 1994 tot 1997 was Jaan Bossier lid van het Gustav Mahler Jugendorchester en sinds 1997 is hij klarinettist bij het Mahler Chamber Orchestra. Hij reist met dit orkest de wereld rond en werkt er samen met onder anderen Claudio Abbado, Daniel Harding, Trevor Pinnock, Sir Neville Marriner, Kurt Masur, Anne-Sophie Mutter, Murray Perahia en Vadim Repin. In september 2000 trad hij op als solist met het Mahler Chamber Orchestra, onder leiding van André Richard en Arturo Tamayo, in de *Prometeo Suite* van Luigi Nono.

Jaan Bossier concerteerde ook met het Chamber Orchestra of Europe, Die Deutsche Kammerphilharmonie Bremen, de Camerata van Sint-Petersburg, het Litouwse kamerorkest, het Brabants Orkest en met de meeste Belgische orkesten. Hij treedt regelmatig op in kamermuziekverband en is klarinettist bij het ensemble voor hedendaagse muziek

Geert Callaert & Luk Artois /
Champ d'Action

Champ d'Action. Sinds december 2000 dirigeert hij dit ensemble ook geregeld.

Als componist schreef Jaan Bossier verschillende solostukken en werken voor ensemble, die onder andere werden uitgevoerd door het Gaggini String Quartet, het Rachmaninov Trio, pianist Jan Michiels en door de componist zelf. Ook kreeg Jaan Bossier opdrachten van de Stichting Orpheus, vzw De Wekker en De Rode Pomp.

Champ d'Action

Champ d'Action werd opgericht in 1988 door componist Serge Verstockt. Op dat moment kwam hedendaagse muziek in Vlaanderen slechts sporadisch aan bod. De muziek van Vlaamse componisten – waaronder de internationaal gewaardeerde Karel Goeyvaerts – werd in eigen land bijvoorbeeld zelden uitgevoerd. De eerste jaren na zijn oprichting had Champ d'Action dan ook een echte pioniersfunctie. Sterke bindingen met de hedendaagse beeldende kunst in Vlaanderen zorgden ervoor dat het ensemble vrijwel onmiddellijk ingebed zat in een bredere structuur van hedendaagse kunst. De voortdurende aandacht voor het werk van Vlaamse componisten resulteerde in verschillende creaties en in het opzetten van een cd-reeks rond Karel Goeyvaerts, in samenwerking met de KU Leuven. Daarnaast werden belangrijke werken van buitenlandse componisten geïntroduceerd en internationale creatieopdrachten gegeven om het werk van eigen bodem in een kritische en artistiek veeleisende context te plaatsen.

Antwerpen 93 Culturele Hoofdstad van Europa, betekende een grote stap in de ontwikkeling van Champ d'Action. In het kader van dit feestjaar werden belangrijke creatieopdrachten gegeven, onder andere aan de Finse componiste Kaija Saariaho, en werd een cd uitgebracht met creaties van Vlaamse componisten. Later begon Champ d'Action ook met een eigen cd-reeks, cd-a, voor experimenteel werk en kwam er een samenwerking tot stand met het Amerikaanse cd-label Mode Records. De eerste cd in eigen beheer was gewijd aan Kaija Saariaho en werd door de internationale pers enthousiast onthaald.

Enkele hoogtepunten van de afgelopen jaren waren een samenwerking met Irvin Arditti in deSingel in 2000, de uitvoering van het acht uur durende *Heiliger Dankgesang-Kwartet* van Dick Raaijmakers op het Holland Festival en de samenwerking met componist Serge Verstockt en architect Werner Vandermeersch die resulteerde in tien openluchtvoorstellingen van *Screens* tijdens de Zomer van Antwerpen. Die laatste productie werd onlangs nog in een gereviseerde versie heruitgevoerd in het Concertgebouw in Brugge, in het kader van Format.

Champ d'Action is ervan overtuigd dat steeds meer schotten tussen de disciplines vervagen en dat nieuwe inzichten in de kunst nieuwe productievormen vergen. Al jaren werkt het gezelschap met nieuwe elektronische middelen ten behoeve van het muziekbedrijf. Het ensemble werd omgevormd tot een flexibele structuur, die het mogelijk maakt op verschillende sporen in te haken op de evoluties in de kunstwereld en deze zelf mee vorm te geven. Champ d'Action wil een 'actieveld' zijn, een platform waar artiesten en componisten gestalte kunnen geven aan nieuwe projecten. Het gezelschap wil een draaischijf zijn, waar nieuwe muzikvormen zich kunnen ontwikkelen en waar de confrontatie met de andere kunsten en met het publiek soepel tot stand komt.

Na een afwezigheid van vijf jaar is Serge Verstockt onlangs opnieuw artistiek leider geworden van Champ d'Action.

Karlheinz Stockhausen, Kaija Saariaho en Serge Verstockt

De werken van de Finse componiste Kaija Saariaho (°1952) ademen vaak een mysterieuze, poëtische atmosfeer, die door sommigen in verband wordt gebracht met de landschappen van haar geboorteland. Deze interpretatie wordt mede in de hand gewerkt door de beeldende titels die zij vaak met haar werk verbindt. Zo verwijst de titel van *Lichtbogen* uit 1986 naar het noorderlicht. De eerste ideeën voor het werk ontstonden volgens de componiste terwijl zij in Lapland de immense, stille lichtbundels van het noorderlicht aanschouwde, die over de nachtelijke hemel schoven. Ondanks die buitenmuzikale inspiratie verbergt de quasi-impressionistische atmosfeer van Saariaho's werk een vrij rigide compositieproces. Het harmonische materiaal van *Lichtbogen*, de eerste compositie waarin de componiste gebruik maakte van elektronica binnen een kamermuziekwerk, is integraal gebaseerd op een spectrale computeranalyse van bepaalde akoestische cello-effecten. Microscopische klankvariaties gespeeld door de cello, van flageolettonen tot complexe 'multifone' klanken, werden geanalyseerd en vervolgens aan de hand van een computerprogramma getransformeerd tot harmonische processen. Tijdens de uitvoering van het werk wordt dit harmonische verloop opnieuw gecombineerd met de originele speeltechnieken waaruit de harmonie ontwikkeld werd. Met andere woorden, de harmonie en de klankkleur van de compositie zijn terug te brengen tot eenzelfde oorsprong. De vorm van het werk vormt als het ware een vergroting van de klank.

Het rijke kleurenpalet van *Lichtbogen* is grotendeels het resultaat van een versmelting van de synthetische klanken van de live-elektronica met het ensemble van fluit, percussie, piano, harp, twee violen, altviool, cello en contrabas.

Een van de grondleggers van de elektro-akoestische muziek is Karlheinz Stockhausen (°1928). In *Kontakte* uit 1960 combineerde hij akoestische piano- en percussieklanken met elektronische geluiden, die afkomstig zijn van een quadrofonische tape en van vier groepen luidsprekers die rond het publiek opgesteld staan. De percussiegeluiden worden door Stockhausen opgedeeld in drie families, naargelang de klankbron: metaal, hout en membraan. Deze families worden op hun beurt telkens verder gedifferentieerd in klank en geruis – dat wil zeggen in geluiden met en geluiden zonder herkenbare toonhoogte. De elektronische geluiden die tijdens de uitvoering in de zaal geprojecteerd worden, variëren van complex geruis tot herkenbare toonhoogtes en zijn gebaseerd op een analyse van de akoestische geluiden. Enerzijds worden de instrumentale geluiden nagebootst door de elektronische geluiden, zodat men binnen de elektronische geluiden dezelfde families kan onderscheiden als binnen de instrumentale geluiden. Anderzijds echter brengen de elektronische geluiden ook transformaties tot stand tussen de verschillende klankfamilies, waardoor de klankcategorieën als het ware met elkaar in contact treden. De transformaties van de elektronische geluiden genereren nieuwe, tot dan toe onbekende en niet-benoembare gradaties in de klank, zodat een nieuwe, onontgonnen klankwereld geëxploreerd wordt. Binnen deze onbegrensde elektronische klankwereld fungeren de traditionele, vertrouwde klanken als oriëntatiepunten. De taak van de piano bestaat vooral in het verbinden en opsplitsen van de verschillende klankcategorieën en in het geven van signalen voor het samenspel. De contacten tussen de vertrouwde en de nieuwe sonore werelden zorgen ervoor dat de onbekende geluiden des te mysterieuzer verschijnen, maar bezorgen omgekeerd de traditionele klankwereld van de akoestische instrumenten een nieuwe frisheid en levendigheid.

Afgezien van de contacten tussen de verschillende klankcategorieën onderscheidt de componist nog andere soorten van contact. Doordat de luidsprekers in de zaal verspreid staan opgesteld en het publiek omringen, lijken de klanken die in de zaal geprojecteerd worden een dialoog aan te gaan met elkaar. Die dialogen kunnen zich in diagonale richting afspelen, maar de verschillende klankbronnen kunnen ook trio's of kwartetten vormen. Op bepaalde momenten bewegen de klanken zich voort in wijzerzin, op andere momenten in tegenwijzerzin. De snelheid en de richting waarmee de klanken doorheen de ruimte geprojecteerd worden, varieert voortdurend. De klanken lijken in de ruimte met elkaar in contact te treden. Een andere vorm van contact die Stockhausen onderscheidt, speelt zich af in de tijd. 'Klankzwermen' ontstaan uit de samenstelling van klanken met een verschillende densiteit en volgen elkaar voortdurend op. Soms worden zij gescheiden door een stilte, soms blijven zij een tijdlang aanwezig, soms rollen zij in een snel tempo voorbij. Zij treden als het ware met elkaar in contact in de tijd. De vorm van *Kontakte* is een zogenaamde 'Momentform', gebaseerd op contrasten en plotse overgangen. Van een traditionele lineaire ontwikkeling is geen sprake.

Het gebruik van elektronica vervult ook een prominente rol in het oeuvre van Serge Verstockt (°1957). Tijdens dit concert wordt zijn compositie *LOW* voor het eerst aan het publiek voorgesteld. "Door een speciaal ontworpen computersysteem worden de klanken in tijd en ruimte getransformeerd zodat, via verschillende luidsprekers die rondom het publiek staan opgesteld, een nieuwe tijd-ruimte-ervaring wordt geconstrueerd. Verplaatsingen in ruimte en tijd vormen een wezenlijk onderdeel van het compositieproces. Het akoestische fenomeen van verschiltönen vormt de harmonische basis van *LOW*. Twee gelijktijdig klinkende tonen genereren een nieuwe toon, die de verschilfrequentie is van de eerste twee. Niet zozeer de wereld van de boventonen, maar die van de ondertonen vormt het harmonische fundament van *LOW*. De verschiltönen lijken zich af te spelen binnen het hoofd van de luisteraar – 'in-ear localisation' – om dieper af te zakken naar een haast lijfelijke gewaarwording."

Prometheus Ensemble &
Capella Currende

Prometheus Ensemble &
Capella Currende

Zaterdag, 18 oktober 2003

20.00 uur

Blauwe Zaal

CONCERT 8

Currende

Etienne Siebens

dirigent

Erik Van Nevel

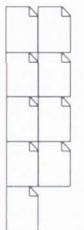
dirigent

Prometheus Ensemble

Otto Derolez viool
Erik Robberecht viool
Werner Dickel viool
Paul De Clerck altviool
Geert De Bièvre cello
Etienne Siebens contrabas
Carlos Bruneel fluit
Luk Nielandt hobo
Henri De Roeck klarinet
Dirk Noyen fagot
Luc Bergé hoorn
Benny Wiame trompet
Jan Smets trombone
Rudy Haemers saxofoon
Carlo Willems slagwerk
Jan Michiels piano
Piet Kuijken piano
Anne-Sophie Bertrand harp
Philippe Thuriot accordeon

Capella Currende

Marina Smolders sopraan
Sarah Van Mol sopraan
Griet De Geyter sopraan
Marieke Steenhoek sopraan
Hilde Van Ruymbeke sopraan
Nele Minten alt
Martina Ermshaus alt
Agnes De Graaff alt
Maurits Musch alt
Benjamin Bakker alt
Patrick Debrabandere tenor
Lode Somers tenor
Gunter Claessens tenor
Michiel Haspeslagh tenor
Paul Mertens bas
Walter Van Der Ven bas
Job Boswinkel bas
Matthew Baker bas

p.48 -> p.56

PROGRAMMA

Jonathan Harvey (° 1939)

Lotuses

Josquin Desprez (ca. 1440-1521)

Praeter rerum seriem

Luc Van Hove (° 1957)

Four sacred songs, opus 42, for mixed choir (creatie in opdracht van Capella Currende)

Praeter rerum seriem

Nicolas Gombert (ca. 1495-1560)

Tota pulchra es

Luc Van Hove

Four sacred songs, opus 42
Tota pulchra es

Orlandus Lassus (1532-1594)

Ad Dominum cum tribularer

Luc Van Hove

Four sacred songs, opus 42

Ad Dominum cum tribularer

Philippe Rogier (1561-1596)

Caligaverunt oculi mei

Luc Van Hove

Four sacred songs, opus 42

Caligaverunt oculi mei

PAUZE

Morton Feldman (1926-1987)

Rothko Chapel

Prometheus Ensemble & Capella Currende

Etienne Siebens

Zie biografie p.16

Prometheus Ensemble

Zie biografie p.17

Erik Van Nevel

Erik Van Nevel studeerde instrumentale en vocale disciplines aan het Lemmensinstituut in Leuven en aan de koninklijke conservatoria van Brussel en Antwerpen. Nadien volgde hij specialisatiecursussen in Groot-Brittannië, Duitsland en Nederland. Erik Van Nevel is stichter en dirigent van Currende, dat regelmatig te gast is op tal van grote Europese festivals. Ook was hij van 1980 tot 1985 assistent-dirigent van het toenmalige BRT-radiokoor en was hij van 1983 tot 2000 kapelmeester van de Brusselse kathedraal, waar hij de Capella Sancti Michaelis in het leven riep.

Zowel met Currende als met het Brusselse kathedraalkoor realiseerde Erik Van Nevel verschillende cd-opnamen, die door de internationale muziekers erg positief werden onthaald. Zo nam hij werk op van onder meer Giacomo Carissimi, Orlandus Lassus, Peter Philips, Heinrich Schütz, Giaches de Wert, Girolamo Frescobaldi, Domenico Scarlatti, de familie Bach, Dietrich Buxtehude, Hans Leo Hassler en Luca Marenzio. Ook bracht hij een reeks van tien cd's uit met een ruim geografisch overzicht van de Nederlandse polyfonisten.

Erik Van Nevel doceert koordirectie, kamermuziek en oudmuziekpraktijk aan het Lemmensinstituut in Leuven. Jaarlijks geeft hij stages en cursussen voor koor- en ensemblezangers en voor dirigenten. Zo was hij al te gast in Nederland, Spanje, Israël, Zweden, Malta, Slovenië en Frankrijk. Zowel de algemene koor- en dirigeertechniek als de meer specifieke uitvoeringspraktijk komen op dergelijke stages aan bod.

Sinds 1994 draagt Erik Van Nevel samen met Currende de titel Cultureel Ambassadeur van Vlaanderen. In 1999 was hij met Currende de Festivalster van het Festival van Vlaanderen.

Prometheus Ensemble & Capella Currende

Erik Van Nevel

Currende

Currende werd in 1974 door Erik Van Nevel opgericht en bestaat uit een selectie van uitstekende vocale en instrumentale musici. De musicerestijl van Currende is herkenbaar aan de diepgaande uitvoeringspraktijk en – vooral – aan de levendige voordracht van zowel de 16de-eeuwse polyfonie als de barokke en klassieke literatuur. Erik Van Nevel en zijn ensemble hebben niet enkel een speciale affiniteit met de grillige 17de eeuw, maar maken er ook een punt van het schitterende maar helaas weinig bekende patrimonium van de Vlaamse polyfonisten te promoten. Aan de hand van een interessante en originele programmering slagen zij er keer op keer in deze 'oude muziek' nieuw leven in te blazen.

Currende realiseerde verschillende opnamen voor de VRT, de NOS, WDR en France Musique en gaf concerten in Italië, Duitsland, Japan, Zweden, Nederland, Frankrijk, Israël, Spanje en Portugal. Ook wordt de Capella Currende regelmatig gevraagd door andere orkesten, waaronder Anima Eterna onder leiding van Jos van Immerseel, La Petite Bande onder leiding van Sigiswald Kuijken, Concerto Köln onder leiding van René Jacobs, Concerto 91 uit Amsterdam en Il Giardino Armonico onder leiding van Giovanni Antonini.

De discografie van Currende oogt bijzonder indrukwekkend. Voor het label Accent werden opnamen verzorgd met onder meer muziek van Orlandus Lassus en Peter Philips, oratoria van Giacomo Carissimi, motetten van Heinrich Schütz, groots koorwerk van Domenico Scarlatti, de meesterlijke *Musica Religiosa* van Giaches de Wert en indrukwekkende muziek van Giovanni Gabrieli, Adriaan Willaert en Joan Cererols. Bij het label Eufoda verschenen opnamen met muziek van Orlandus Lassus, Philippus de Monte, Johannes Le Fèbure, Hans Leo Hassler, Luca Marenzio en Dietrich Buxtehude. Recent nog bracht Currende een cd uit met de psalmen en magnificats van Joao Lourenço Rebelo.

Sinds 1994 is Currende Cultureel Ambassadeur van Vlaanderen, een titel die door de Vlaamse Gemeenschap is toegekend. Ook werd het ensemble in 1999 uitgeroepen tot Ster van het Festival van Vlaanderen.

Jonathan Harvey, Luc Van Hove en Morton Feldman

Het muzikale denken van Morton Feldman (1926-1987) werd in belangrijke mate beïnvloed door de beeldende kunst van een aantal New Yorkse tijdgenoten, die hij via John Cage had leren kennen. Zoals de kleur zelf het onderwerp vormde van een abstract kunstwerk en niet een bepaalde afbeelding van de werkelijkheid, zo plaatste Feldman in zijn muziek eveneens het abstracte kleurenspeel centraal. Een van de kunstenaars die Feldman inspireerde, was Mark Rothko (1903-1970). *Rothko Chapel* uit 1971 van Feldman is genoemd naar een gelijknamige kapel in Houston, Texas, een bezinningsplaats voor mensen van alle mogelijke geloofsovertuigingen, waarvoor Rothko in 1970 veertien grote doeken schilderde. Feldmans compositie vormt een hulde aan de schilder, die nog vóór de voltooiing van de kapel overleed. Het verfijnde spel van klankkleuren, de klankschoonheid en de statische opbouw verlenen Feldmans werk een sacraal, meditatief karakter. De compositie, voor een geraffineerde instrumentatie van altviool, celesta, percussie, sopraan, alt en koor, is niet enkel geïnspireerd door Rothko's schilderijen,

maar is ook zorgvuldig afgestemd op de akoestische ruimte van de kapel waarin het werk voor het eerst werd uitgevoerd: "Rothko's schilderijen vullen de doeken tot in de uiterste hoeken, en ik wenste hetzelfde te bereiken met mijn muziek: zij moest zich eveneens over de hele ruimte van de kapel uitbreiden en niet vanop afstand gehoord worden. Het resultaat lijkt sterk op wat men ervaart bij een opname: de klank is dichterbij, meer 'fysiek', dan in de concertzaal. Het 'ritme' van de schilderijen, zoals Rothko ze rangschikte, creëerde een ongebroken continuïteit. Terwijl het bij de schilderijen mogelijk was om kleuren en kleurschakeringen te herhalen en desondanks een dramatische spanning te behouden, had ik het gevoel dat de muziek verlangde naar een aantal tegengestelde situaties, die in elkaar overgingen. Ik stelde mij een onbeweeglijke processie voor, vergelijkbaar met de gevelfriezen van Griekse tempels."

Rothko Chapel bestaat uit vier delen. Een uitgebreide eerste beweging, opgebouwd rond een lange solo van de altviool, gaat vooraf aan een meer statisch tweede deel. Hier intoneert een woordloos koor welluidende akkoorden, ondersteund door klokken en coloristische percussieklinken. Volgens Feldman bevatten de intervallen van het koor echo's van de muziek uit de synagoge. Het derde deel vormt in feite een tussenspel voor sopraan, altviool en pauken, en gaat naadloos over in het lyrische slotdeel voor altviool en vibrafoon, waar het koor vervolgens met een soort collage-effect aan toegevoegd wordt. De lyrische altvioolsolo, een quasi-Hebreeuwse melodie, wordt begeleid door een terugkerend ritmisch patroon van de vibrafoon.

Spiritualiteit is eveneens een sleutelwoord voor het oeuvre van Jonathan Harvey (°1939). Hoewel de moderne technologie in zijn werken een centrale plaats inneemt – vooral sinds zijn kennismaking met componisten als Milton Babbitt en Karlheinz Stockhausen in de jaren 1960 – geldt ook de geestelijke wereld van de Oosterse filosofie als een van zijn belangrijkste inspiratiebronnen. *Lotuses*, een compositie die Harvey in 1992 in opdracht van het Nash Ensemble schreef, dankt zijn naam aan een van de voornaamste symbolen van het boeddhisme. In dit werk beperkt Harvey zich tot een klassieke bezetting van fluit, viool, altviool en cello. De vier instrumenten verenigen zich in een voortdurende afwisseling van magische soniteiten, unisono-secties en onstuimige danspassages.

In opdracht van het ensemble Currende componeerde Luc Van Hove (°1957) een koorwerk bestaande uit vier delen, die actuele herinterpretaties vormen van de volgende vier renaissancemotetten: (1) *Praeter rerum seriem* van Josquin Desprez (ca. 1440-1521), (2) *Tota pulchra es* van Nicolas Gombert (ca. 1495-1560), (3) *Ad Dominum cum tribularer* van Orlandus Lassus (1532-1594) en (4) *Caligaverunt oculi mei* van Philippe Rogier (1561-1596). De originele motetten die als vertrekpunt dienden, worden tijdens het concert telkens alternerend gezongen met de nieuwe composities. Binnen Luc Van Hoves oeuvre vormt dit koorwerk in feite het tweede luik van een reeks van drie composities die elk een hedendaagse commentaar vormen op oudere muziekwerken. De andere twee composities zijn *Haydn-Veränderung* voor strijkkwartet, gebaseerd op Haydns Duitslandlied uit het *Keizerkwartet*, en een nog onvoltooid werk, dat gebaseerd is op het Diabelli-thema.

Terwijl de vier renaissancemotetten uiteraard losstaande werken zijn, van vier verschillende individuen met elk hun eigen stijl, is Van Hoves vierdelige werk veeleer als een cyclische eenheid opgevat. Het meest virtuoze vierde deel vormt hierbij het culminatiepunt. In zijn nieuwe toonzettingen bleef de componist wel trouw aan de betekenis en de expressie van de vier originele motetten, zodat het karakter van de oude werken in de nieuwe interpretaties duidelijk herkenbaar is. Stilistische overeenkomsten tussen de oude en de nieuwe werken liggen op het eerste gezicht minder voor de hand, al zijn ook hier bepaalde raakpunten aan te duiden. De voortdurende beweging van kleine motieven, die bij momenten aanleiding geeft tot

Prometheus Ensemble &
Capella Currende

een polyritmisch verloop, is een tegenhanger van het contrapuntische verloop van de oude motetten. Wat de harmonische structuur betreft, bevat Van Hoves compositie elementen die naar modaliteit en tonaliteit verwijzen, al blijven de toonzettingen in wezen atonale constructies. Het eigenlijke structurele fundament wordt geleverd door een groep van vijf tonen, do-do#-mi-sol-sol#, waarvan de structurele mogelijkheden ook reeds in andere werken van Van Hove geëxploreerd werden. Deze tooncollectie draagt overigens bepaalde specifieke eigenschappen in zich, die haar bijzonder geschikt maken voor dergelijke toonzettingen. Zo ligt deze toongroep aan de basis van de talrijke reine kwintintervallen, de vele drieklankstructuren en de symmetrische constellaties, die refereren aan de drieklanken, de reine kwinten en de geleerde structuren eigen aan de originele renaissance motetten.

Prometheus Ensemble &
Capella Currende

Praeter rerum seriem

*Praeter rerum seriem
parit Deum hominem
virgo mater.*

*Nec vir tangit virginem
nec prolis originem
novit pater.*

*Virtus sancti Spiritus
opus illud coelitus
operatur.*

*Initus et exitus
partus tui penitus
quis scrutatur?*

*Dei providentia
quae disponit omnia
tam suave.*

*Tua puerperia
transfer in mysteria,
Mater ave.*

Tota pulchra es

*Tota pulchra es, amica mea,
et macula non est in te.
Veni de Libano, columba mea,
et coronaberis.*

Ad Dominum cum tribularer

*Ad Dominum cum tribularer clamavi,
et exaudivit me.
Domine libera animam meam,
a labiis iniquis, et a lingua dolosa.
Quid detur tibi,
aut quid opponatur tibi
ad linguam dolosam.
Sagittae potentis acutae,
cum carbonibus desolatoriis.*

*Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est:
habitavi cum habitantibus Cedar.
Multum incola fuit anima mea.
Cum his, qui oderunt*

*Buiten de gewone orde der dingen
baart een moedermaagd
God als mens.*

*Geen man raakt deze maagd aan,
geen vader heeft iets te maken
met de oorsprong van het kind.*

*De kracht van de Heilige Geest
bewerkt dit werk
vanuit de hemel.*

*Wie zal het begin en einde
van uw bevalling
volledig doorgronden?*

*Gods voorzienigheid
die alles
zo aangenaam beschikt.*

*Maak uw kraambed
tot een mysterie.
Moeder, gegroet.*

*Je bent volmaakt schoon, mijn vriendin,
en zonder enig gebrek.
Kom van Libanon, mijn duifje,
en je zal gekroond worden.*

Vertaling: ICTL

*Door kwelling geteisterd aanriep ik de Heer,
en Hij heeft naar mij geluisterd.
Verlos mij, Heer,
van lippen die liegen, van listige tonen.
Waarmee zal Hij
jou dubbel en dwars betalen,
jij, tong van roddel en verraad?
Met spitse boogschutterspijlen
en gloeiende kolen van verdelging.*

*Helaas, ik moet leven in ballingschap, ver weg,
bij hen die wonen in Kedar.
Mijn ziel was erg in ballingschap.
Veel te lang moet ik leven*

Prometheus Ensemble &
Capella Currende

*pacem eram pacificus:
cum loquebar illis,
impugnabant me gratis.*

Caligaverunt oculi mei

*Caligaverunt oculi mei
a fletu meo
quia elongatus est a me.*

*Qui consolabatur me
videte, omnes populi,
si est dolor similis
sicut dolor meus.*

*met mensen die vrede haten.
Hoe ik ook spreek van vrede,
ze hebben hun mond vol van geweld.*

*Mijn ogen zijn verduisterd door een floers van
tranen, want hij, hij is ver van mij
heengegaan, hij die mij troost gaf.*

*Ziet toe,
gij allen die hier voorbij gaat,
of er een smart is,
gelijk aan de mijne.*

Jan Michiels &
Geert De Bievre

Zaterdag, 18 oktober 2003

22.30 uur

Podium Blauwe Zaal

CONCERT 9

Jan Michiels

piano

Geert De Bievre

cello

p.57 -> p.62

PROGRAMMA

Iannis Xenakis (1922-2001)

Nomos Alpha

Conlon Nancarrow (1912-1997)

Two Canons for Ursula
Canon A

Pierre Boulez (° 1925)

Troisième Sonate
Tropé
Constellation-Miroir

Conlon Nancarrow

Two Canons for Ursula
Canon B

Iannis Xenakis

Paille in the wind

Jan Michiels

Jan Michiels (°1966) studeerde bij Abel Matthys en Arie van Lysebeth aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel. Hij zette zijn studies verder aan de Hochschule der Künste Berlin onder leiding van Hans Leygraf. Tijdens zijn Reifeprüfung kreeg hij een bijzondere onderscheiding voor zijn interpretaties van Bartóks tweede pianoconcerto en Ligeti's *Etudes*.

In 1988 werd Jan Michiels Tenuto-laureaat en in 1989 won hij de internationale wedstrijd Emmanuel Durllet. In 1991 werd hij laureaat van de Koningin Elisabethwedstrijd en in 1992 kreeg hij de Cera-prijs voor vertolkers toegekend. In 1996 was hij 'festivalster' van het Festival van Vlaanderen.

Momenteel is Jan Michiels docent piano aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel, waar hij ook acht jaar lang de klas hedendaagse muziek leidde. Daarnaast is hij als mentor en artistiek raadgever verbonden aan het Orpheusinstituut.

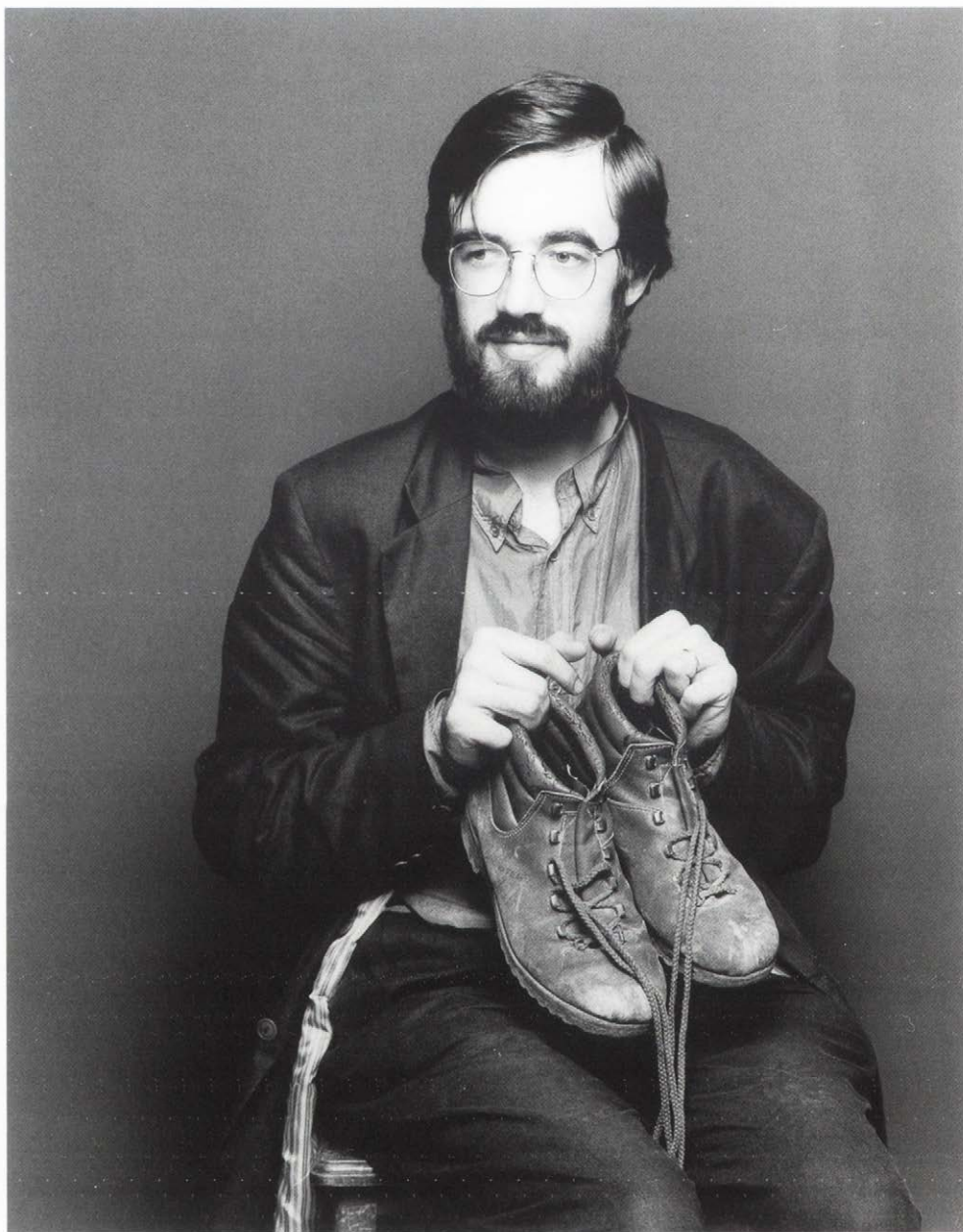
Jan Michiels treedt regelmatig als solist op, in kamermuziekverband – onder andere met het Prometheus Ensemble – en in pianoduo met Inge Spinette. Hij heeft concerten gegeven in gans Europa en Japan en heeft samengewerkt met grote dirigenten als Baudo, Boreycko, Edwards, Eötvös, Rahbari, Rundel, Siebens, Stern, Tamayo, Pfaff, Zender en Zagrosek. Zijn recitals zijn opgevat als rituelen van (her)ontdekking via soms onverwachte combinaties van diverse momenten uit de pianoliteratuur, van Bach tot het hedendaagse repertoire. Naast vele radio-opnamen realiseerde Jan Michiels cd's met werk van onder andere Brahms, Debussy, Bartók, Liszt, Rachmaninov, Ligeti, Kurtág en Goeyvaerts. Die drie laatste componisten hadden veel lof voor zijn interpretaties. De cd *Via Crucis*, een Liszt-portret dat bij Eufoda is verschenen, werd in 2002 bekroond met een Caeciliaprijs.

Geert De Bievre

Geert De Bièvre werd geboren in 1965 en begon zijn muzikale loopbaan bij S. De Raedt en Edmond Carlier. Hij zette zijn studies verder in de klas van Hans Mannes aan het Lemmensinstituut in Leuven, waar hij in 1988 een eindexamen van laureaat verkreeg. Hij behaalde er eerste prijzen kamermuziek en cello en kreeg er met de grootste onderscheiding en gelukwensen van de jury ook een hoger diploma cello toegekend. Daarna ging hij zich vervolmaken bij Christoph Henkel aan de Musikhochschule van Freiburg in Breisgau en volgde hij meesterkursussen bij Boris Pergamenschikow, Heinrich Schiff, Marcio Carneiro, Collin Carr en Thomas Demenga.

Geert De Bièvre is laureaat van de Nationale Muziekwedstrijd van het Gemeentekrediet en werd geselecteerd voor Sir Yehudi Menuhins project 'Live Music Now'. Ook won hij een Festival Award in het internationale festivalconcours voor jonge musici van het Festival van Vlaanderen en kreeg hij in Tilburg de publieksprijs in het U.M.-project voor studenten hoger diploma uit Vlaanderen en Nederland. Daarnaast is Geert De Bièvre laureaat van de Tenuto-wedstrijd van de VRT.

Geert De Bièvre verzorgde reeds verschillende soloconcerten en radio- en televisieopnamen met concerten van Haydn, Tchaikovski, Elgar, Dvorak, De Jong en Lindberg. Enkele jaren lang speelde hij bij verschillende Belgische kamerorkesten, waaronder de Beethoven

Academie, waar hij solocellist was. Momenteel is Geert De Bièvre vooral te horen met allerlei kamermuziekensembles zoals het Geister Pianotrio en het Arpaë Ensemble, doorgaans met heel wat hedendaagse composities. Hij maakt deel uit van het Prometheus Ensemble en het Ictus Ensemble en is over de hele wereld te gast op de belangrijkste festivals voor hedendaagse muziek.

Geert De Bièvre geeft les aan de muziekacademie van Lier en doceert aan het Lemmensinstituut in Leuven.

Pierre Boulez, Conlon Nancarrow en Iannis Xenakis

De *Troisième Sonate* van Pierre Boulez (°1925) staat bekend als een van de allereerste voorbeelden van de zogenaamde 'open vorm'. In dit werk uit 1957 breekt de componist met de traditie waarbij het verloop van een muziekstuk bij voorbaat helemaal wordt vastgelegd in de partituur. In plaats daarvan krijgt de uitvoerder een aantal keuzemogelijkheden, die hem de kans geven zelf een eigen versie van het werk te creëren. Verschillende uitvoeringen leveren steeds weer nieuwe verschijningsvormen van eenzelfde compositie op, en van een definitieve gedaante van het werk is geen sprake meer.

Niettemin is de vrijheid die Boulez aan de uitvoerder toekent, uiteindelijk relatief beperkt. Het gaat om gestuurde vrijheden, zoals de uitwisselbaarheid van afzonderlijke delen, de mogelijkheid om bepaalde – duidelijk gemarkeerde – passages weg te laten of het gebruik van draaischijven, die een bepaalde passage in verschillende richtingen kunnen doen verschijnen. De uitvoerder zoekt zichzelf een weg doorheen de compositie, maar de componist behoudt uiteindelijk wel de controle over het compositieproces. Een belangrijke bron van inspiratie voor deze open vorm waren bepaalde geschriften van James Joyce en Stéphane Mallarmé, waarin evenmin sprake was van een duidelijk begin of einde, maar veeleer van een proces dat steeds een onvoorspelbaarheid in zich droeg. Belangrijk was in dit opzicht vooral *Le Livre*, een bundel notities, schetsen en dossiers van Mallarmé, die destijds pas gepubliceerd waren. Net zoals het in deze bundel ging om een labyrint van woorden dat op oneindig veel manieren gelezen kon worden, vergeleek ook Boulez zijn eigen compositie met een labyrint of een stad. In een stad zijn er naast de rechtstreekse weg een groot aantal stratencombinaties mogelijk om van A naar B te gaan. En toch heeft men om een stad te leren kennen een stadsplan nodig en dient men zich te houden aan bepaalde verkeersregels, aldus Boulez.

De open vorm betekende volgens Boulez een oplossing voor een van de problemen die met het serialisme verbonden waren. In tegenstelling tot een tonale compositie, die in de regel een duidelijke harmonische spanningsboog volgde, was er in een serieel werk geen sprake van een duidelijk begin, noch van een duidelijk eindpunt, noch van een duidelijke richting waarin de muziek moest verlopen. Een seriële compositie was te omschrijven als een universum in eeuwige expansie. Door verschillende richtingen toe te laten aan de uitvoerder, werd de vorm als het ware in overeenstemming gebracht met de inhoud.

Zoals meer werken van Boulez vormt de *Troisième Sonate* een 'work in progress'. Als project bestaat de sonate uit vijf delen, door Boulez 'formants' genoemd: (A) Antiphonie, (B) Trope, (C) Constellation of Constellation-Miroir, (D) Strophe en (E) Séquence. Enkel de delen B en C, die op hun beurt nog verder zijn onderverdeeld, werden uitgegeven en worden tijdens het concert uitgevoerd.

Jan Michiels & Geert De Bievre

Conlon Nancarrow (1912-1997), een Amerikaanse componist die het grootste deel van zijn leven in Mexico werkzaam was, behoort ongetwijfeld tot de merkwaardigste 'Einzegängers' van de 20ste-eeuwse muziekgeschiedenis. Beroemd werd hij in de eerste plaats door zijn werken voor 'player piano', waarin hij de bovenmenselijke mogelijkheden van dit instrument qua techniek en precisie ten volle benutte. Complexe ritmische structuren of superposities van gelijktijdige tempi werden in die werken vaak gecombineerd met symmetrische en canonische vormen. Vanaf het midden van de jaren tachtig paste Nancarrow deze principes echter ook toe op muziek voor traditionele instrumenten. Een voorbeeld hiervan is *Two Canons for Ursula* uit 1988. In deze twee canons voor piano spelen de linker- en rechterhand van de pianist elk in een verschillend tempo. In de eerste canon wordt de eerste canonstem gespeeld door de linkerhand, waarna de rechterhand deze stem imiteert in de kwint en in een iets sneller tempo, volgens de verhouding 7/5. Als gevolg van dit tempoverschil wordt de linkerhand in het midden van de compositie door de rechterhand ingehaald, zodat de rechterhand in de tweede helft de leiding neemt en als eerste de compositie besluit. De tweede canon is gecomponeerd volgens hetzelfde principe. De linkerhand zet ook hier als eerste de canon in, maar de rechterhand volgt in dit geval de tempoverhouding 3/2. In deze tweede canon wordt de linkerhand niet ingehaald in de loop van het stuk, maar ontmoeten de beide stemmen elkaar pas aan het einde van de canon. Naast deze complexe tempoverhoudingen en ritmes zijn ook andere elementen aan te duiden die terugverwijzen naar Nancarrow's voorliefde voor de player piano, bijvoorbeeld de echo's van de vroege jazz (ragtime, stride) en de Tin Pan Alley-muziek en niet in de laatste plaats ook het ontbreken van dynamische nuances. Afgezien van enkele sforzando-aanduidingen is de eerste canon integraal in een piano-dynamiek te spelen. De tweede canon is van begin tot einde forte te spelen.

Er wordt vaak opgemerkt dat Iannis Xenakis (1922-2001) vanuit zijn achtergrond als architect de muziek vanuit een geheel eigen invalshoek benaderde. Veel van Xenakis' composities nemen mathematische modellen en theorieën als vertrekpunt, zoals de stochastische theorie, de speltheorie, de settheorie of de groepentheorie. Aanvankelijk trachtte de componist aan de hand van dergelijke methodes een alternatief te formuleren voor wat hijzelf in een artikel ooit 'de crisis van het serialisme' noemde. De tot in de kleinste details uitgekende seriële polyfonie van geïsoleerde tonen, die door haar complexiteit uiteindelijk niet te volgen was voor de toehoorder, werd door Xenakis vervangen door klankmassa's of klankwolken, die zich volgens wiskundige patronen voortbewogen. Hoewel men zou kunnen verwachten dat deze mathematische modellen in erg abstracte muziek resulteren, is in feite het tegendeel waar. Xenakis' werken hebben vaak een bijna instinctief karakter en stralen een ruwe, bijna primitieve energie uit. De combinatie van een strenge mathematische berekening en een uiterst expressieve, ruwe kracht, is ook kenmerkend voor *Nomos Alpha* uit 1966 voor cello solo. Het Griekse woord 'nomos' kan vertaald worden als 'regel' of 'wet', maar betekent ook 'modus' en 'vreemde melodie'. Baanbrekend was het werk destijds vooral door de talrijke instrumentale effecten, zoals de complexe dubbelgrepen en glissandi, de kwarttonen en de microtonen. De indruk van ruwe kracht wordt verder in de hand gewerkt doordat de laagste cellosnaar een octaaf lager getransponeerd wordt om donkere bromtonen te produceren.

De compositie *Paille in the wind* voor cello en piano van Xenakis ontstond in 1992. Het is een korte, bijna anekdotische compositie van een vijftal minuten, met een erg statisch karakter. Een uiterst trage inleiding door de pianopartij, met veelstemmige clusters die af en toe lijken te haperen, gaat vooraf aan een uitgebreide cantilene voor cello solo. In de laatste maten wordt de cello opnieuw begeleid door enkele pianoakkoorden. De dynamiek varieert van pianissimo tot fortissimo en lijkt de zinsstructuur van de cello-cantilene te ondersteunen. Zowel in de dubbelgrepen van de cello, veelal in kleine secondes, als in de dichte, tienstemmige pianoakkoorden wordt de dissonantiegraad steeds hoog gehouden.

Pieter Wispelwey & Collegium Vocale Gent

Zondag, 19 oktober 2003

12.00 uur

Blauwe Zaal

CONCERT 10

Daniel Reuss

dirigent

Pieter Wispelwey

cello & percussie

Collegium Vocale Gent

Edwige Cardoen	sopraan
Maria Köpcke	sopraan
Simone Manders	sopraan
Elisabeth Rapp	sopraan
Ria Struyven	sopraan
Andrea van Beek	sopraan
Lieve Mertens	alt
Cécile Pilorger	alt
Barbara Tetenberg	alt
Sabine Van der Heyden	alt
Mieke Wouters	alt
Anne-Kristin Zschunke	alt
Friedemann Büttner	tenor
Gerhard Hölzle	tenor
José Pizarro	tenor
Markus Schuck	tenor
Koen van Stade	tenor
René Veen	tenor
Pieter Coene	bas
Martijn de Graaf Bierbrauwer	bas
Yoshitaka Ogasawara	bas
Christoph Sam	bas
Martin Schubach	bas
Frits Vanhulle	bas

Carlo Willems

percussie

Mark Dufour

percussie

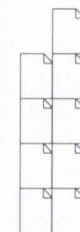
Piet Kuijken

celesta

PROGRAMMA

Sofia Gubaidulina (° 1931)

The Canticle of the Sun

Pieter Wispelwey

Pieter Wispelwey is een van de eersten van een generatie vertolkers die zowel de barokcello als de moderne cello even virtuoos bespelen. Zijn deskundige stilistische kennis, zijn originele en diepzinnige muzikale zienswijze en zijn fenomenale techniek stellen hem in staat erg persoonlijke en opmerkelijke interpretaties te brengen van het cellorepertoire van Johann Sebastian Bach tot Elliot Carter. Jarenlang al verovert hij het hart van critici en luisteraars met zijn unieke uitvoeringen van de suites voor cellosolo van Bach en Britten en met zijn recitals met sonates van Beethoven en Brahms, zowel vertolkt op barok- als op moderne instrumenten.

Pieter Wispelwey werd geboren in Haarlem, in Nederland, en zijn veelzijdige muzikale persoonlijkheid vindt zijn oorsprong in de opleiding die hij genoot. Hij begon zijn muzikale loopbaan bij Dicky Boeke en Anner Bylsma in Amsterdam en zette zijn studies daarna verder bij Paul Katz in de Verenigde Staten en bij William Pleeth in Groot-Brittannië. In 1992 werd hij de eerste cellist ooit die de Nederlandse Muziekprijs in ontvangst mocht nemen, een prijs die wordt toegekend aan de meest beloftevolle jonge musicus in Nederland.

Momenteel is Pieter Wispelwey een veelgevraagd solist, die in een recensie in *The Age* als volgt bewierookt werd: "To say Pieter Wispelwey's music-making is ravishing is to utter an understatement of huge proportions. Monday's concert did everything to confirm him as one of the world's great cellists." Pieter Wispelwey geeft recitals over de hele wereld, van het Amsterdamse Concertgebouw over de Wigmore Hall in Londen en Le Châtelet in Parijs tot het Teatro Colón in Buenos Aires en het Lincoln Center in New York. Als solist heeft hij samengewerkt met het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het BBC Symphony Orchestra, de Camerata Academica Salzburg, het Mahler Chamber Orchestra, het Orchestra Svizzera Italiana en het Australian Chamber Orchestra. Ook heeft hij met het Nederlands Philharmonisch Orkest tal van opnamen verzorgd.

Hoogtepunten dit seizoen zijn onder meer een grootschalige tournee in het Verre Oosten en Australië met het Leipzig Gewandhaus Orchester onder leiding van Herbert Blomstedt en recitals in Parijs, Londen, Amsterdam, Brussel, Hamburg, New York, Chicago, Baltimore, Tokyo en Buenos Aires. Voor de volgende twee seizoenen zijn concerten gepland met het Nederlands Philharmonisch Orkest, het Orquesta Nacional de España, het Pools nationaal radio-orkest, het Praags symfonisch orkest, het Hallé Orchestra, het Orchestra of the Age of Enlightenment, de orkesten van Japan, Kopenhagen, Malmö en Stuttgart en het St Paul Chamber Orchestra. Ook zal Pieter Wispelwey opnieuw te gast zijn op het Edinburgh Festival en zal hij een aantal concerten spelen in de Great Performers Series in het Lincoln Center in New York, een vervolg op zijn succesvol debuut daar tijdens het Mostly Mozart Festival. Bovendien heeft het Amsterdamse Concertgebouw Pieter Wispelwey voor het seizoen 2004 uitgenodigd als 'artist in residence' in hun zomerreeks.

Bij het label Channel Classics heeft Pieter Wispelwey tal van opnamen uitgebracht, waarvan er niet minder dan zes internationaal werden bekroond. Op deze uitgaven zijn onder meer de cellosuites van Bach en Britten terug te vinden, de concerto's van Dvorak en Elgar en veel van het sonaterepertoire. In verband met zijn opname met werk van Shostakovich en Kodaly - samen met het Australian Chamber Orchestra - schreef Gramophone Magazine over Wispelwey het volgende: "a musician through and through, someone you can always trust to get the message right". De meest recente uitgaven van Pieter Wispelwey omvatten onder meer een cd met cellorepertoire van Franck, Schumann en Brahms en een opname van romantisch cellorepertoire, samen met de Deutsche Kammerphilharmonie.

Pieter Wispelwey & Collegium Vocale Gent

Daniel Reuss

Daniel Reuss studeerde koordirectie bij Barend Schuurman aan het conservatorium van Rotterdam. Sinds 1990 is hij de vaste dirigent en artistieke leider van de Cappella Amsterdam, die onder zijn leiding tot een professioneel kamerkoor is uitgegroeid. Ook werd Daniel Reuss in 2003 benoemd tot chef-dirigent van het RIAS Kammerchor in Berlijn.

Als gastdirigent en repetitor is Daniel Reuss in gans Europa actief en werkt hij samen met orkesten, koren en ensembles als het Groot Omroepkoor, het Nieuw Ensemble, het Radio Kamerorkest, de Holland Symfonia, het Collegium Vocale Gent, het SWR Vokalensemble, het Balthasar Neumann Chor, Concerto Köln en de Akademie für Alte Musik. Zo realiseerde hij met het Nederlands Kamerkoor een opname met werken van Robert Heppener, die met een Edison werd bekroond. Ook heeft Daniel Reuss als gastprogrammeur vorm gegeven aan de Internationale Koorbiënnale 2003 in Haarlem, die werd georganiseerd onder auspiciën van het plaatselijke concertgebouw.

Naast zijn uitvoerende werkzaamheden is Daniel Reuss ook actief als docent koordirectie. Zo leidde hij van 1994 tot 2000 de koordirectieklas aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Verder geeft hij regelmatig cursussen en masterclasses, zoals onlangs op de Parijse koorbiënnale Città della Musica.

Daniel Reuss brengt een repertoire dat reikt van 1200 tot vandaag de dag en toont zich op die manier een 'overtuigd niet-specialist'.

Daniel Reuss

Pieter Wispelwey & Collegium Vocale Gent

Collegium Vocale Gent

In de wereld van de vocale klassieke muziek is Collegium Vocale Gent in de loop van meer dan dertig jaar echt wereldbepaald geworden. Dat dit geen toeval is, maar het resultaat van een jarenlange consequente artistieke visie en werkwijze, hoeft geen betoog.

Collegium Vocale Gent werd opgericht in 1970 op initiatief van Philippe Herreweghe en was in de jaren zeventig het eerste ensemble om de nieuwe stijlprincipes met betrekking tot de interpretatie van barokmuziek ook op de vocale muziek toe te passen. Instrumentalisten waren in die tijd al enkele jaren bezig met hun zoektocht naar een uitvoeringspraktijk die nauwer aansloot bij de historische context. Ze grepen hiervoor terug naar origineel bronnenmateriaal, dat ze aan een grondige studie onderwierpen, en naar een authentiek instrumentarium.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat musici als Gustav Leonhardt, Ton Koopman en Nicolaus Harnoncourt al zeer snel interesse toonden voor de gelijklopende aanpak van Collegium Vocale Gent op het gebied van de vocale muziek. Die wederzijdse belangstelling resulteerde in een intensieve samenwerking, zowel op concertpodia als op plaat. Omdat Philippe Herreweghe zich steeds bewust is geweest van de waarde van een dergelijke samenwerking, heeft Collegium Vocale Gent ook af en toe met andere dirigenten samengewerkt, onder anderen met René Jacobs, Paul Van Nevel, Bernard Haitink en Daniel Reuss, en met orkesten als het Freiburger Barockorchester, het Concertgebouworkest of de Wiener Philharmoniker.

Het repertoire van Collegium Vocale Gent is niet te vangen binnen een welbepaalde stijlperiode. Zo leverde het ensemble een belangrijke bijdrage tot de herontdekking van heel wat polyfone werken uit de Renaissance, maar staat bijvoorbeeld ook het klassieke en romantische repertoire op het programma. Ook creaties en uitvoeringen van hedendaagse muziek komen af en toe aan bod. Het waarmerk van Collegium Vocale Gent is en blijft echter de Duitse barokmuziek, en meer specifiek het oeuvre van Johann Sebastian Bach. Voor de uitvoering van dit repertoire werd eind jaren tachtig het orkest van Collegium Vocale Gent opgericht, dat door zijn hechte band met het koor een onmisbaar instrument is bij het vertolken van deze muziek.

Collegium Vocale Gent

Pieter Wispelwey &
Collegium Vocale Gent

Een doorgedreven bekommernis om de kwaliteit van de uitvoeringen heeft ervoor gezorgd dat Collegium Vocale Gent een indrukwekkende discografie wist uit te bouwen. A capella of samen met het orkest van Collegium Vocale Gent, het Orchestre des Champs Elysées, het koor van La Chapelle Royale uit Parijs en diverse andere instrumentale en vocale ensembles, heeft het koor in de loop der jaren meer dan zestig opnamen uitgebracht, onder meer bij de labels Harmonia Mundi France, Virgin Classics, Accent, Ricercar en Telefunken. Daarnaast brengen de vele concertreizen Collegium Vocale Gent op alle belangrijke podia en festivals van Europa. Bovendien was het ensemble ook te gast in de Verenigde Staten, Zuid-Amerika, Israël, Hong Kong, Japan, Australië en Rusland.

In 1993 werd Collegium Vocale Gent door de Vlaamse Gemeenschap benoemd tot Cultureel Ambassadeur van Vlaanderen. Het ensemble wordt ook gesteund door de Provincie Oost-Vlaanderen en de stad Gent.

The Canticle of the Sun

Het oeuvre van Sofia Gubaidulina (°1931) wordt vaak, en terecht, als polystilistisch omschreven. Geboren in de Tataarse Republiek en opgegroeid in de Russische cultuur, liggen haar eigenlijke muzikale wortels in het Oosten. Die oorsprong is vooral herkenbaar in het gebruik van elementen die ontleend zijn aan de oosterse volksmuziek en aan de Russisch-orthodoxe muzikale traditie, alsook in de statische, oosterse tijdsbeleving die haar werk uitstraalt. Dergelijke oosterse en archaïserende kenmerken werden echter verweven met elementen uit de westerse avant-garde: het gebruik van onconventionele instrumentale samenstellingen, ongebruikelijke instrumenten, nieuwe klankkleuren, instrumentale en vocale effecten, de moderne muzieknotatie, het schikken van de uitvoerders in de ruimte, enzovoort. "Volgens mij is de ideale relatie tussen de traditie en de nieuwe compositietechnieken, diegene waarin de kunstenaar zowel het oude als het nieuwe beheerst, meer bepaald op een manier die doet uitschijnen dat hij noch het ene noch het andere in achtving neemt. Er zijn componisten die hun werken zeer bewust 'construeren': ik behoor tot diegenen die hun werken 'telen'. Daarom vormt alles wat ik geassimileerd heb als het ware de wortels van een boom, en vormt het eigenlijke werk zijn takken en bladeren. Men kan de werken inderdaad omschrijven als nieuw, maar zij zijn niettemin bladeren en in die zin beschouwd zijn zij altijd traditioneel en oud."

De originele combinatie van exotische, archaïsche en avant-gardistische stijlelementen resulteert uiteindelijk in een soort van magische klankwereld, die typisch is voor het werk van Gubaidulina en die een weerspiegeling vormt van haar rotsvaste geloof in de mystieke en spirituele krachten van de muziek. "De hele wereld is bedreigd door spirituele passiviteit, een entropie van de ziel, een overgang van meer complexe energie naar een eenvoudiger vorm of vormloosheid. Wat dit proces afremt, is de menselijke geest en – gedeeltelijk – kunst, en dat is een aanleiding voor ernstige muziek." Het compositieproces is voor Gubaidulina een sacrale handeling en de grote meerderheid van haar composities bezit een buitenmuzikale dimensie, niet zelden met een religieuze boodschap. Absolute muziek is opvallend zeldzaam in haar oeuvre.

The Canticle of the Sun, een compositie voor een ensemble van cello, percussie, celesta en koor, is gebaseerd op de tekst van het gelijknamige loflied van de heilige Franciscus van Assisi. Het werk bestaat uit vier delen: (1) de verheerlijking van de Schepper en de schepping van zon en maan, (2) de verheerlijking van de Schepper en de schepping van de vier ele-

Pieter Wispelwey &
Collegium Vocale Gent

menten wind, water, vuur en aarde, (3) de verheerlijking van het leven en (4) de verheerlijking van de dood. *The Canticle of the Sun* ontstond in 1997 ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van de beroemde cellist Mstislav Rostropovitch en is ook aan hem opgedragen. Het werk kan worden opgevat als een celloconcerto waarin het orkest vervangen is door het koor en de percussie of als een tussenvorm van een celloconcerto en een cantate. De vocale partijen worden meestal fragmentair behandeld en hebben in de eerste plaats een coloristische taak. De eigenlijke expressie ligt in handen van de cellist en de percussionisten. Het is ook vooral in de cellopartij dat ongewone speeltechnieken aan te treffen zijn. De cello wordt tijdens de uitvoering herstemd, percussief bespeeld en aangeslagen met een percussiestok. De cellist zet zijn instrument zelfs tijdelijk opzij om een bastrommel te bespelen.

**The Canticle of the Sun / Il Cantico del Sole (Cantico della Creature), di
Francesco di Assisi**

**De nummering in de Italiaanse tekst duidt op de delen in het werk van Gubaidulina
waar zij de tekst heeft gebruikt. De overige bewegingen – die verder geen aanduidin-
gen hebben meegekregen – zijn volledig instrumentaal. Het werk is elfdelig.**

1. Altissimu onnipotente bon signore,
tue so le laude, la gloria
e l'onore et onne benedictione.
Ad te solo, altissimo, se konfano,
et nullu homo ene dignu te mentouare.

3. Laudato sie, mi signore,
cun tucte le tue creature,
spetialmente messor lo frate sole,
lo quale'è iorno et allumini noi per loi.
Et ellu è bellu e radiante
cum grande splendore,
de te, altissimo, porta significatione.
Laudato si, mi signore,
per sora luna e le stelle,
in celu l'ai formate
clarite et pretiose et belle.

4. Laudato si, mi signore, per frate uento,
et per aere et nubilo
et sereno et onne tempo,
per lo quale a le tue creature dai
sustentamento.
Laudato si, mi signore, per sor acqua,
la quale è multo utile
et humile et pretiosa et casta.
Laudato si, mi signore, per frate focu,
per lo quale enn'allumini la nocte,
ed ello è bello et iucundo et robusto et forte.
Laudato si, mi signore,
per sora nostra matre terra,
la quale ne sustenta et governa,
et produce diuersi fructi
con coloriti fiore et herba.

7. Laudato si, mi signore, per quelli
die perdonano per lo tue amore,
et sostengo infirmitate et tribulatione.
Beati quelli ke'l sosterranno in pace,
ka da te, altissimo,
sirano incoronati.

1. Allerhoogste, almachtige, goede Heer,
van U zijn de lof, de roem,
de eer en alle zegening.
U alleen, Allerhoogste, komen zij toe
en geen mens is waardig U te noemen.

3. Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
met al Uw schepselen,
vooral heer broeder zon,
die de dag is en door wie Gij ons verlicht.
En hij is mooi en stralend
met grote luister;
van U, Allerhoogste, draagt hij het zinnebeeld.
Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
door zuster maan en de sterren,
aan de hemel hebt Gij ze gemaakt,
schitterend, kostbaar en mooi.

4. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder wind
en door de lucht en de wolken,
het heldere weer en ieder jaargetijde,
waardoor Gij Uw schepselen
in leven houdt.
Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster water,
die heel nuttig is,
nederig, kostbaar en kuis.
Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder vuur,
door wie Gij voor ons de nacht verlicht.
En hij is mooi en vrolijk, stoer en sterk.
Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
door zuster aarde,
onze moeder die ons in leven houdt en leidt
en allerlei gewassen voortbrengt
met kleurige bloemen en kruiden.

7. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door hen
die vergiffenis schenken door Uw liefde
en ziekte en verdrukking dragen.
Gelukkig zij die dit in vrede dragen,
want door U, Allerhoogste,
zullen zij worden gekroond.

10. Laudato si, mi signore,
per sora nostra morte corporale,
da la quale nulla homo uiuente po' skappare.
Guai a quelli ke morrano ne le peccata
mortali.
Beati quelli ke trouara
ne le tue sanctissime uoluntati,
ka la morte secunda nol farra male.

11. Laudate et benedicete mi signore
et rengratiate et seruiateli
cum grande humilitate.

10. Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
door onze zuster de lichamelijke dood,
waaraan geen levend mens ontsnappen kan.
Wee hen die sterven
in doodzonde.
Gelukkig wie zij aantreft
in Uw allerheiligste wil, want de tweede dood
zal hen geen kwaad doen.

11. Loof en zegen mijn Heer
en dank en dien Hem
met grote nederigheid.

Apsara

Apsara

Apsara

Zondag, 19 oktober 2003

12.00 uur

Kleine Zaal

CONCERT 11

Apsara

Tomma Wessel
Nathalie Houtman
Julia Whybrow

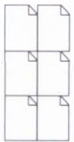
blokfluit
blokfluit
blokfluit

Ann Saelens

verteller

Stef Cafmeyer

regie

p.72 -> p.77

PROGRAMMA

Toon Tellegen (° 1941) & Dominique Pauwels
Het Oor (voor kinderen van 6 tot 12 jaar)

Apsara

Apsara

Het blokfluitensemble Apsara omschrijft zichzelf als "een microbereik binnen het muzikale universum aan de rand van de rand, zoekend naar het uiterste en onbekende". Het gezelschap wil een uitdrukking van deze tijd zijn, wil verrassen, oren uitblazen, inspireren, animeren, shockeren maar ook amuseren. De leden van het ensemble bespelen alle blokfluiten van tien centimeter tot twee meter lang en bieden het publiek op die manier een ongehoord houtklankspectrum.

Tomma Wessel

Tomma Wessel studeerde blokfluit en piano aan de conservatoria van Gent en Brussel en volgde tal van meestercurssussen. Als lid van het blokfluitkwartet Carré behaalde zij in 1997 een eerste prijs tijdens de Internationale Orpheuswedstrijd voor hedendaagse kamermuziek in Antwerpen. In 1998 won ze met hetzelfde ensemble een derde prijs in de Internationaler Wettbewerb für junge Kultur Düsseldorf, waar Carré optrad met slagwerker Michael Weilacher.

Tomma Wessel musiceerde onder andere samen met Ex Tempore, Musica Antiqua Köln, Champ d'Action, Collegium Instrumentale Brugensis, Il Novecento, het Spectra Ensemble, het Vlaams Symfonieorkest en Das Urensemble. Ook heeft zij meegewerkt aan verscheidene radio- en cd-opnamen. Tomma Wessel is docente voor hedendaagse blokfluitmuziek aan het Conservatoire Royal de Bruxelles en lerares blokfluit en kamermuziek aan het muziekconservatorium van Brugge. Momenteel werkt zij voor het Orpheusinstituut aan een instrumentatieleer voor blokfluit.

Nathalie Houtman

Nathalie Houtman is laureaat van verschillende wedstrijden, waaronder de wedstrijd Jeunes Solistes, de Jong Tenuto-wedstrijd en het Concours Johann Sebastian Bach. Tijdens de Pro Civitate-wedstrijd in 1997 won zij bovendien eerste prijzen in de categorieën blokfluit en piano. In 1999 behaalde Nathalie Houtman een eerste prijs piano aan het Conservatoire Royal de Musique de Mons in de klas van Dalia Ouziel en in 2000 werd haar aan hetzelfde conservatorium een eerste prijs kamermuziek met onderscheiding toegekend. Aan het Conservatoire Royal de Musique de Bruxelles behaalde zij in de klas van Frédéric de Roos in 2000 een eerste prijs blokfluit met grote onderscheiding en in 2002 een hoger diploma blokfluit met de grootste onderscheiding. Nathalie Houtman vervolmaakt zich momenteel bij Walter Van Hauwe aan het Sweelinck Conservatorium Amsterdam.

Julia Whybrow

Julia Whybrow studeerde blokfluit bij Michael Schneider en Rainer Lehbruck aan de Hochschule für Musik und Darstellende Kunst Frankfurt en bij Walter Van Hauwe aan het Sweelinck Conservatorium Amsterdam. Tijdens haar studies was zij lid van de Studienstiftung des Deutschen Volkes. In 1994 won Julia Whybrow een tweede prijs in de International

Apsara

Gaudeamus Interpreter's Competition en in 1995 behaalde zij een eerste prijs tijdens de Internationaler Blockflötenwettbewerb Calw in Duitsland. Op hetzelfde concours werd haar een speciale prijs voor de beste interpretatie van een hedendaags werk toegekend en in 1996 werd zij tijdens het Nachwuchsforum der Gesellschaft für Neue Musik Deutschland gelauwerd als vertolker van nieuwe muziek.

Julia Whybrow concerteerde als lid van het Newt Hinton Ensemble en gaf solorecitals tijdens de Weltmusiktag Stockholm, het Inselfestival Hombroich, Novantiqua (Deutschlandfunk), de Gaudeamusweek Rotterdam, Multiple Sounds Maastricht, het Musicavoix Festival Evreux, Musique Action Vandœuvre, Adevantgarde München, Promusica Nova Bremen, Alte Feuerwache Köln en End of the Edge Baltimore in de Verenigde Staten. Zij nam voor het label Cadenza een solo-cd op met hedendaagse blokfluitmuziek en is docente aan de Hochschule für Musik und Darstellende Kunst Frankfurt.

Ann Saelens

Ann Saelens studeerde toneel aan het conservatorium van Gent, waar ze met grote onderscheiding een eerste prijs toneel behaalde alsook een pedagogisch getuigschrift voor toneel. Daarnaast studeerde ze als vrij student muziekgeschiedenis en filosofie aan de universiteit van Gent en nam ze als amateur zangles bij Hilde Verheyen.

Ann Saelens is al tien jaar actief in het Belgische theater. Ze nam deel aan producties met het NTG, in 1992, en Arca, in 1993, en speelde in verschillende kleinere theaters. Ook acteerde ze in 1990 bij Theater Zonder Toegevoegd Zout met Eddy Vereycken, in 1992 en 1993 bij Theater Barrikade met Lies Pauwels en Johan De Boose, in 1994 bij Theater Le Mal du Siecle - een nauwe samenwerking met muzikante Tomma Wessel - en in 1997 bij Theater Capitool in Gent met schrijver Jan Sprimont. Samen met Geertrui Daem en de Creche-Band maakte zij in 1995 een muziektheatervoorstelling voor kinderen. Ze verleende meermaals haar stem aan luisterspelen voor de Vlaamse radio en had enkele kleinere rollen in televisieseries als Wittekerke, Niet voor publicatie, Flikken en Thuis. In 1994 speelde ze een hoofdrol in de compilatiefilm *Elixir d'Anvers* van Robbe De Hert.

Ann Saelens doceert al jaren aan de muziekcademie van Dendermonde, waar zij kinderen en volwassenen toneelless geeft, dramatische expressie en repertoriumstudie.

Stef Cafmeyer

Stef Cafmeyer begon zijn artistieke loopbaan in 1979, toen hij zijn medewerking verleende aan de organisatie van de tentoonstelling Verzameling 1. Ook de daaropvolgende jaren, in 1980 en 1982, was hij betrokken bij het opzetten van tentoonstellingen en het organiseren van producties. Van 1983 tot 1993 zette hij tal van projecten op het getouw in en rond café De Kikker in Gent. Zo organiseerde hij verschillende groepstentoonstellingen, een dertigtal individuele tentoonstellingen en tal van projecten met een theateraal en beeldend luik, waaronder *Diabolen en fotonen* in 1988, *De leugen* in 1991 en *Weke dagen* in 1993. Ook was hij van 1991 tot 1993 betrokken bij diverse performances van het Nieuwpoorttheater.

Als acteur heeft Stef Cafmeyer de voorbije jaren aan tal van producties meegewerkt. Zo speelde hij in 1992 bij theater Ceremonia in de productie *Kom terug* van Erik De Volder, had hij in 1995 een rol in *2012, now I am nationwide* in een regie van Frank Theys, werkte hij in 1996 opnieuw met Ceremonia samen voor *Kakkerlakken* en acteerde hij in 1997 in het project *Quad* tijdens de Nacht van Radio 3. Zijn palmares als regisseur oogt echter nog indrukwekkender. In 1994 regisseerde hij samen met Frank Theys en Alain Platel de Victoria-productie *Ja, wacht* en datzelfde jaar deed hij, opnieuw voor Victoria en voor het Nieuwpoorttheater, de regie en het decor van *Het Ovalium*. Tijdens het seizoen 1994-1995 was hij bij Victoria huisartiest, weerom samen met Frank Theys en Alain Platel, en verleende hij er zijn medewerking aan het artistieke beleid van het gezelschap. In 1996 deed hij de regie van *Jessies keuze* in het Poëziecentrum in Gent en in 1998 begeleidde hij de tournee rond deze voorstelling. Datzelfde jaar zette hij ook het metronoomproject op voor het Villanella-festival in Het Paleis in Antwerpen en deed hij de uitwerking van het plastische project *Telefoneren* in samenwerking met het Boulevard Festival. In 1999 deed hij de regie van *Zonder poespas*, een theatrale bewerking van een aantal gedichten van Annie M. G. Schmidt.

Sinds 2000 is Stef Cafmeyer vast verbonden aan het muziek Lod, waar hij instaat voor de begeleiding en de technische ondersteuning van producties. Zo was hij onder meer betrokken bij de productie *Un train peut en...* van Dick Van der Harst, de voorstelling *ANTON* van An De Donder en Rik Verstrepen en het project *Vadria* van Dick Van der Harst en Erik De Volder.

Het Oor

Het uitgangspunt van deze voorstelling is de eenvoudige vaststelling dat we leven in een wereld vol klank en geluid. Om deze wonderde wereld van geluid te kunnen horen is het echter nodig onze oren open te stellen, ons oor als het ware op de wereld te leggen. Het Oor wil kinderen nieuwsgierig maken om te leren luisteren.

Centraal staan de grappige teksten van Toon Tellegen uit de bundel *Misschien wisten ze alles*, 214 verhalen over de eekhoorn en andere dieren, uitgegeven in 1995 door Querido Amsterdam. Deze verhalen vertellen onder meer hoe de mier en de eekhoorn een reuzenoor bouwen om de wereld "beter te kunnen horen": "er is zo veel meer dat we niet horen". De amusante teksten van Tellegen sporen kinderen aan om mee te luisteren naar de klanken van de muzikanten en de geluiden die ons omringen. Zo kan geluid ook muziek worden en kan de muziek ons meevoeren naar een plek "op de maan" of "onder de grond".

Deze metafoor maakt meteen het uitgangspunt van de voorstelling duidelijk: zolang men zich verwondert over wat men hoort en ziet, proeft, betast, eet, et cetera, is er sprake van fantasie. Bovendien is de tekst geënt op de traditie van de dierenverhalen, een traditie die eeuwenoud is. Dierenverhalen zijn uiteraard steeds commentaren op de samenleving en in die zin kunnen we ook stellen dat de voorstelling niet uitsluitend een 'kindervoorstelling' is.

Verder wil Het Oor kinderen laten kennismaken met en sensibiliseren voor nieuwe muziek. De muziek is gecomponeerd voor drie blokfluiten en elektronica, waardoor de voorstelling een multidisciplinair karakter krijgt. De podiumtechnische omkadering wordt zo eenvoudig mogelijk gehouden om een flexibele voorstelling te krijgen.

Dominique Pauwels

Dominique Pauwels was van 1985 tot 1989 student aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Gent en werd in 1989 laureaat van de Belgische Stichting Roeping. Hij trok daarna naar de Verenigde Staten, waar hem in 1991 een Professional Writing Division Achievement Award Boston werd toegekend. Datzelfde jaar behaalde hij met grote onderscheiding ook een eindexamen diploma compositie en filmcompositie en van 1991 tot 1992 studeerde hij aan het Sweelinck Conservatorium Amsterdam algoritmische compositie en compositie met M.A.X., software ontwikkeld aan het IRCAM in Parijs. Ook volgde Dominique Pauwels verschillende zomercursussen: aan de Académie d'été van het IRCAM in 1993 en 1994 en in Huis ter Heide in Utrecht met de Apple Multimedia Summercourses. In 1995, 1996 en 1997 volgde hij aan het KISP, in het volwassenenonderwijs, cursussen rond multimedia.

Dominique Pauwels componeerde de generiek en de muziek van tal van televisieproducties, waaronder het Huis van Wantrouwen, Morgen Maandag, Onvoorziene Omstandigheden, Alles Kan Beter, Man Bijt Hond, De Mol, Vlaanderen Vakantieland en Mannen op de rand van een zenuwzinking. Ook was hij betrokken bij verschillende plaatopnamen, zoals *Colour Chart* in 1982, *The Lost* in 1983, *Chris Whitley* in 1984, de dansproductie *Libernade* in 1996 en de dansproductie *Triplet* in 1998.

Op de palmares van Dominique Pauwels prijken verschillende compositieopdrachten. Zo schreef hij in 1993 onder meer een *Sonate voor piano, viool en computer*, een *Bagatel voor piano en klarinet* en een vier dagen durend stuk voor De Ark in het kader van Antwerpen 93 Culturele Hoofdstad. In 1994 componeerde hij een algoritmisch werk voor het Museum van Fotografie in Antwerpen en in 1995 schreef hij de muziek voor een dansproductie van Janni Van Goor. Ook in 1996, 1997 en 1998 componeerde hij muziek voor verschillende dansproducties, waaronder *Feest* van Gonnie Heggen, een productie in Wenen en *Dead dogs don't dance* van Needcompany en het ballet van Frankfurt. In 2000 schreef hij onder meer muziek voor de productie *Royal Madness NY (Kitchen)* en in 2001 was hij betrokken bij de productie *Niet alle Marokkanen zijn dieven* van Arne Sierens. Dit jaar schreef hij in het kader van de programmering van de Handelsbeurs Gent een opdracht voor het Danel Kwartet.

Daarnaast heeft Dominique Pauwels ook verschillende composities voor film op zijn naam staan. Zo schreef hij in 1991 de muziek voor *Elaina* en *The Editor*, in 1999 voor *Temptracks* en *Alien Park III* en in 2001 voor de animatiefilm *Barking banana*. Verder schreef hij ook verschillende publicitaire composities, onder andere voor de Live Aid Spot van Studio Brussel & Donna, Primus Haacht, Heytens, Quick Step, De Morgen, Alcatel Bell, Toyota, Chaudfontaine, Rolex, Proximus, Orange en de Belgische Spoorwegen.

Danel Kwartet

p. 78 *Danel Kwartet*

Danel Kwartet

Zondag, 19 oktober 2003

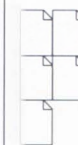
15.00 uur

Blauwe Zaal

CONCERT 12

Marc Danel
Gilles Millet
Tony Nys
Guy Danel

eerste viool
tweede viool
altviool
cello

p.78 -> p.82

PROGRAMMA

Anton Webern (1883-1945)

Fünf Sätze für Streichquartett op. 5

Sechs Bagatellen für Streichquartett op. opus 9

Helmut Lachenmann (° 1935)

Gran Torso

PAUZE

Wolfgang Rihm (° 1952)

Streichquartett IX, Quartettsatz I

Danel Kwartet

Al tien jaar lang werkt het Danel Kwartet rond de rijke literatuur voor strijkkwartet en nog steeds volgt het ensemble met overtuiging en enthousiasme de lijnen die het bij zijn oprichting heeft uitgezet. Zo vindt het kwartet het belangrijk zijn bevindingen te delen met jongere musici en zijn ervaring ook ten dienste te stellen van amateur-muzikanten. Daarnaast streeft het ensemble ernaar ook op afgelegen plaatsen concerten te brengen en uitwisselingen te organiseren met musici uit andere landen en culturen.

Het Danel Kwartet is al te gast geweest in zowel de Wigmore Hall als het Concertgebouw Amsterdam. Het repertoire van het ensemble is erg gevarieerd en omvat zowel werk van Schubert en Beethoven als integrale uitvoeringen van de kwartetten van Bartok en Shostakovitch. Ook werkt het Danel Kwartet samen met de grootste hedendaagse componisten, onder anderen met Pascal Dusapin, Jonathan Harvey, Helmut Lachenmann en Wolfgang Rihm.

Het Danel Kwartet wordt sinds 1998 gesubsidieerd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, het Ministère de la Communauté Française en door L'Association Française d'Action Artistique.

Anton Webern, Helmut Lachenmann en Wolfgang Rihm

Nadat Helmut Lachenmann (°1935) in de vroege jaren zestig sterk beïnvloed was door de pointillistische techniek van Luigi Nono, ontwikkelde hij vanaf de late jaren zestig een geheel eigen, vervreemdende klankwereld, waarin de instrumentale techniek op een radicaal nieuwe manier behandeld werd. In zijn zogenaamde 'musique concrète instrumentale' is de traditioneel voortgebrachte toon eerder uitzondering dan regel en verdwijnt het vertrouwde componeren met intervallen naar de achtergrond. Schoonheid wordt beschouwd als het resultaat van 'Verweigerung von Gewohnheit'. Het klankenspectrum van de akoestische instrumenten wordt aan de hand van zelf ontwikkelde innovatieve technieken uitgebreid en het geruis wordt ook buiten de elektronische muziek als muzikale categorie verzelfstandigd en omgeduid tot een volwaardig bestanddeel van de compositie. Lachenmann zelf zei hierover het volgende: "De verstikte slag, de ingedrukte snaar, de toonloze luchtstoot vormen niet zomaar een surrealistische gag of een agressieve provocatie, maar wel de logische integratie van het volledige beschikbare klank- en geruisrepertoire, dat verder reikt dan wat totnogtoe als aanvaard gold. Zij dienen een schoonheidsbegrip, dat het taboe van de gewoonte doorbreekt en dat zich oriënteert naar de reinheid en de structurele helderheid van de klinkende situatie als een energetisch bepaald veld."

Tijdens de jaren zeventig en tachtig werd dit proces van instrumentale vervreemding in Lachenmanns oeuvre verder gezet, onder meer in het strijkkwartet *Gran Torso*. Deze compositie uit 1972 gaat niet enkel radicaal in tegen wat de luisteraar normaal gezien van een strijkkwartet verwacht, maar zelfs tegen alles wat het oor traditioneel als emotioneel of structureel coherent aanvaardt. In het eerste gedeelte van het werk vormen de 'buitenmu-

zikale' sonoriteiten een lang, ononderbroken decrescendo dat in het midden van het stuk culmineert in een lange immobiele passage. Hier blijven enkel de altviool en cello over, met een wrijvende klank die ontstaat door op de snarenhouder te spelen – een sonoriteit die herinnert aan een zucht, een ademhaling. Volgens de componist vertegenwoordigt deze passage het punt tussen de deconstructie van een taal en haar reconstructie. Dit centrale punt is immers niet enkel het eindpunt van het voorafgaande verloop, maar tegelijk ook de plaats waar de energie zich opstapelt ter voorbereiding van de heropbouw. Vertrekkend van deze ruwe sonoriteit wordt het muzikale discours opnieuw opgebouwd, door een accumulatie van eenvoudige gebaren: het tegelijkertijd strijken van de boog op de snarenhouder en de klankkast en het laten opspringen van de boog op de gedempte snaren, vergelijkbaar met een instrumentale transcriptie van een bepaalde handeling, zoals wrijven, slaan of opspringen. In het tweede gedeelte wordt de accumulatie van brute sonoriteiten geleidelijk aan gedifferentieerder, door de evolutie van deze elementen: het opspringen van de boog, aanvankelijk een individueel fenomeen, wordt getransformeerd in een rigoureuze contrapunt en er verschijnen herkenbare toonhoogtes. Op die manier is de verdere ontplooiing van het werk nauw verbonden met een proces van verfijning van de sonoriteiten, die geleidelijk aan hun ruw karakter verliezen.

De muzikale taal van Wolfgang Rihm (°1952) is in belangrijke mate geïnspireerd door het vrij-atonale expressionisme van componisten zoals Arnold Schönberg en Alban Berg. Daarnaast noemt Rihm onder meer (de late) Beethoven en Schumann als belangrijke voorbeelden. Er is in Rihms muzikale denken een prominente plaats weggelegd voor grote, retorische gebaren, terwijl de mathematische, geleerde constructies veeleer naar de achtergrond verdwijnen. Zij worden verdrongen door het psychologische aspect, door de spontane zelfexpressie. Een compositie vormt de weerspiegeling van een bepaalde persoonlijke levenssituatie – niet zelden van een crisismoment. De muziek, de klank, wordt door Rihm geïnterpreteerd als een lichaam waarvan de componist tijdens het componeren de zenuwen en de spieren aanraakt, om na te gaan welke reacties dit teweegbrengt. Volgens Rihms expressie-esthetiek heeft muziek te maken met atavistische driftkrachten – hij spreekt van 'het driftleven van een toon'. Het *Streichquartett IX*, dat de ondertitel *Quartettsatz I* draagt, ontstond in 1993. Elementen die herinneren aan het klassiek-romantische kwartetrepertoire worden in dit werk in dialoog gebracht met hedendaagse klanken. Toongroepen en melodische flarden duiken schijnbaar steeds opnieuw op om vervolgens op te lossen in de muzikale stroom, zodat een indruk van het ongrijpbare gewekt wordt.

De *Fünf Sätze für Streichquartett op. 5* van Anton Webern (1883-1945) ontstonden in 1909. Het werk geldt als Weberns eerste instrumentale atonale compositie. Terwijl het eerste deel van het werk nog een duidelijke sonatevorm vertoont en ook omwille van de dramatische schrijfwijze in zekere zin nog nostalgisch kan worden genoemd, verwijzen de andere delen reeds naar de typische, aforistische stijl, zoals die in de volgende werken van Webern verder ontwikkeld zal worden: een bijzonder dichte schrijfwijze, een uiterst compacte vormconstructie, een gecondenseerde expressie en een terughoudende, overwegend zachte dynamiek. Van heldere, duidelijk afgelijnde thema's is in deze delen geen sprake meer. In plaats daarvan werkt de componist met beknopte motivische cellen die getransponeerd, omgekeerd of opnieuw geordend worden. Het regelmatige metrum wordt vervangen door een complexe, zwevende ritmiek, met veel syncopes. Kleurcontrasten worden gecreëerd aan de hand van instrumentale effecten zoals pizzicato, sul ponticello en col legno en door het inlassen van flageolettonen.

In de *Sechs Bagatellen für Streichquartett op. 9* uit 1913 wordt Weberns aforistische stijl verder doorgetrokken. Hier is de muzikale constructie nog compacter en wordt de lyrische expressie nog verder geïntensiveerd. Meer nog dan in de *Fünf Sätze für Streichquartett*

Danel Kwartet

op. 5 geldt hier dat wat één keer gezegd werd, voor altijd uitgesproken is. In hun geheel duren de zes bagatellen nauwelijks meer dan drie minuten. Iedere afzonderlijke noot vormt op zichzelf een volwaardige entiteit. Als inleiding bij de eerste uitgave van de partituur schreef Arnold Schönberg, Weberns leermeester, onder meer de volgende enthousiaste commentaar: "Men moet zich voorstellen welke soberheid het vergt om zich zo kort uit te drukken. Iedere blik laat zich uitbreiden tot een gedicht en iedere zucht tot een roman. Maar een roman uitdrukken door één enkel gebaar, een geluk door één enkele ademhaling: een dergelijke concentratie kan men enkel daar vinden, waar zelfmedelijden afwezig is. Deze stukken – en Weberns muziek in het algemeen – kunnen enkel begrepen worden door hen die geloven dat men met tonen iets kan zeggen, dat enkel via tonen uitgedrukt kan worden."

Erik Oger

Zondag, 19 oktober 2003

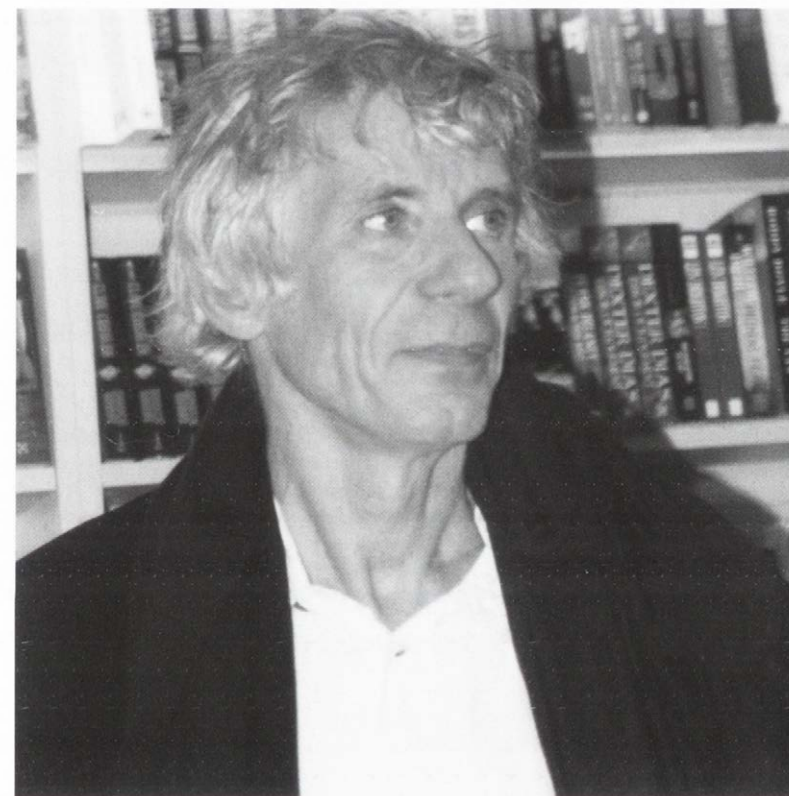
17.00 uur

Podium Rode Zaal

CONCERT 13

Erik Oger

lector

Erik Oger

PROGRAMMA

Erik Oger (° 1943)

Lezing: Wil muziek iets zeggen? Voorbij expressie en constructie.

p.83 -> p.85

Erik Oger

Erik Oger werd geboren in 1943 en studeerde sociologie en filosofie in Antwerpen, Leuven en Frankfurt. In 1976 promoveerde hij aan de KU Leuven met een proefschrift over ken- en wetenschapstheorie. Hij publiceerde over hermeneutiek en epistemologie en over auteurs als Kant, Nietzsche, Bergson, Wittgenstein, Popper, Gadamer, Habermas, Kuhn en Derrida.

Erik Oger doceert filosofie aan de Universiteit Antwerpen en aan het Antwerpse conservatorium. Op dit ogenblik bereidt hij een boek voor met als titel *Nachtoog. Een schuine weg in de filosofie*.

Wil muziek iets zeggen? Voorbij expressie en constructie

In de westerse muziek komen talloze kabbelende beekjes, doodsklokken, inslaande bliksems, koebellen, kuikens, leeuweriken, nachtegalen en – vanzelfsprekend ook – koekoeken voor. De meest typische vorm van deze muziek is de 'programmamuziek'. Met behulp van klankna-bootsingen maakte zij er aanspraak op gebeurtenissen in de wereld te beschrijven. De strekking om na te bootsen was echter veel minder uitgesproken aanwezig in de muziek dan in de schilderkunst. Wel heeft men vaak beweerd dat er een onverbreekelijk verband bestaat tussen muziek en gevoel. De muziek zou de kunst bij uitstek zijn om gevoelens te uiten: gevoelens van vreugde, smart, verlangen, berusting, bewogenheid, et cetera. Deze overtuiging heeft bijvoorbeeld Carl Philip Emmanuel Bach als volgt uitgedrukt: "Aangezien een musicus de mensen niet anders kan ontroeren dan wanneer hij zelf ontroerd is, moet hij in staat zijn in zichzelf al die gevoelens teweeg te brengen die hij in zijn gehoor wil wekken; hij brengt zijn gevoelens op hen over en beweegt ze zodoende zeer gemakkelijk tot meevoelen." Volgens deze opvatting is de taal van de muziek de taal van de gevoelens. De uitvoerende kunstenaar is de spreekbuis van de ontboezemingen van de componist. Langs hem brengt de componist zijn diepste zielenroerselen op de luisteraar over.

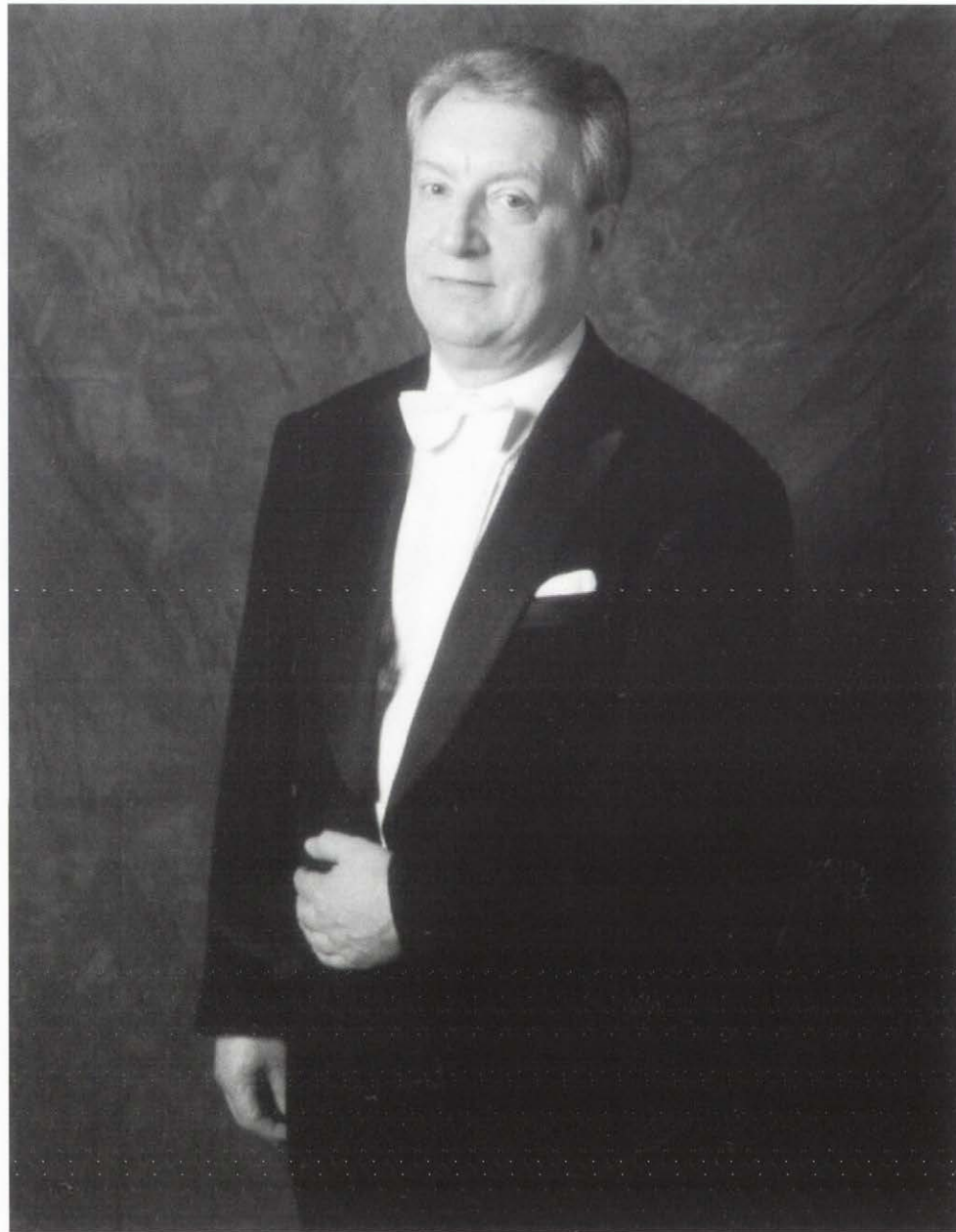
Toch vertoont deze theorie van de zelfexpressie ernstige moeilijkheden. Het lijdt geen twijfel dat muziek bij de luisteraar allerhande emoties opwekt of kan opwekken. Reeds sinds de vroegste Griekse oudheid is men zich ervan bewust dat muziek een grote uitwerking op het gemoed heeft. Vergilius vertelt ons dat Orpheus muziek gebruikte om "zijn ziekelijke verlangen te verzachten". Dit wil echter niet zeggen dat ze noodzakelijk een uiting is van de gevoelens van de kunstenaar op het ogenblik dat hij de muziek componeerde. Mozart schreef opgewekte muziek wanneer hij mismoedig was en omgekeerd. Ook vergt zelfexpressie niet (steeds) een gecompliceerde artistieke vorm. Wanneer de kunstenaar een bepaalde kunstvorm kiest, heeft hij reeds enigszins van zijn emoties afstand genomen. Hij beheerst ze reeds tot op zekere hoogte. Zuiver instrumentale muziek is niet in staat om zelfs maar de meest eenvoudige gevoelens op een ondubbelzinnige wijze uit te drukken. Waarom zou aan de sonatevorm met als bewegingen allegro, adagio, presto en allegretto bij de kunstenaar een opeenvolging van hiermee verbonden specifieke gemoedsbewegingen beantwoorden? Dit lijkt weinig plausibel. Mede op basis van deze overwegingen hebben velen de theorie van muziek als zelfexpressie

verworpen. De meest bekende zijn Eduard Hanslick, Friedrich Nietzsche, Igor Stravinski en Karl Popper. Stravinski heeft deze mening vrij radicaal verwoord: "Ik meen dat de muziek door haar wezen onbekwaam is om wat dan ook uit te drukken: een gevoel, een houding, een gemoedstoestand, een natuurverschijnsel, et cetera. De expressie was nooit een immanente eigenschap van de muziek...".

In de plaats van expressie komt constructie. En opnieuw kunnen we een uitspraak van Stravinsky aanhalen om dit te illustreren: "Het verschijnsel van de muziek is ons enkel gegeven om een ordening in de dingen in te voeren. Om verwezenlijkt te kunnen worden, is slechts een constructie noodzakelijk. Alles is gezegd als de constructie tot stand gebracht en de ordening bekomen is. Het zou vruchteloos zijn om er iets anders in te zoeken of van te verwachten." De vraag is of Stravinski als componist deze stelling consequent en in haar volledige radicaliteit heeft toegepast. Zoals het woord zelf reeds zegt, is componeren in deze visie een samenstellen van muzikale structuren – Hanslick spreekt van "tönend bewegte Formen" – die noch een weergave zijn van een externe realiteit, noch een expressie van een interioriteit. Ze bezitten een autonomie. De klanken in de muziek fungeren niet als tekens die naar iets anders verwijzen dat 'buiten' deze tekens ligt. Ze staan niet in de plaats van iets anders. Vandaar dat Claude Lévi-Strauss zegt: "Muziek, dat is de taal zonder de betekenis." De muziek is zelf de zintuiglijke werkelijkheid die ze is. Ze is geheel en al het vrije spel van klanken en niets meer dan dat. Ze is er niet ter wille van iets anders, maar slechts ter wille van zichzelf. Ze is niets meer – maar ook niets minder – dan de werkelijkheid die ze is. Ze wijst, of verwijst, niet over zichzelf heen naar iets anders, naar een andere – eventueel hogere, transcendente – werkelijkheid, maar ze wijst, of verwijst, bij wijze van spreken naar zichzelf terug. In principe 'representeert' ze niets. Ze 'presenteert' slechts. Ze stelt present en wat ze present stelt, is dus enkel zichzelf.

Het is niet toevallig dat deze opvatting over muziek vaak gepaard ging met formalisme en purisme, met een 'l'art pour l'art'-opvatting. Maar ook deze opvatting heeft men in het verleden om de haverklap aan kritiek onderworpen. De vraag stelt zich immers of de muzikale vormen volledig autonoom zijn. Op welke wijze is de muziek ingebed in wat buiten haar ligt? Zijn er waterdichte schotten tussen muziek en lawaai? Veel wijst erop dat dit niet het geval is – men denke slechts aan Charles Ives. Maar vallen we dan niet terug in de opvatting dat muziek in wezen expressie is? Slingeren we dan niet voortdurend heen en weer tussen deze twee opvattingen? Hoe kunnen we nog uit dit dilemma geraken? De lezing van vandaag pretendeert niet dit belangwekkende probleem op te lossen. Ze probeert enkel een tipje van de sluier op te lichten.

Erik Oger

p. 86 **David Atherton**

Zondag, 19 oktober 2003

20.00 uur

Blauwe Zaal

CONCERT 14

David Atherton

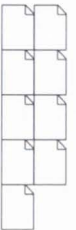
dirigent

Levente Kende

piano

Thomas Bloch

ondes martenot

p.86 -> p.94

PROGRAMMA

Olivier Messiaen (1908-1992)

Turangalila-symfonie

Introduction

Chant d'amour

Turangalila

Chant d'Amour II

Joie du sang des étoiles

Jardin du sommeil d'amour

Turangalila II

Développement de l'amour

Turangalila III

Final

David Atherton

David Atherton studeerde muziek aan de universiteit van Cambridge, waar hij met het dirigeren van opera's de belangstelling wekte van de nationale pers. In 1967 nodigde Sir Georg Solti hem uit lid te worden van de muzikale staf van het Royal Opera House in Londen en amper een jaar later werd hij er – op 24-jarige leeftijd – de jongste dirigent ooit. Gedurende de twaalf jaar dat hij er 'dirigent in residence' was, gaf hij meer dan honderd vijftig concerten met het operagezelschap van Covent Garden, waaronder een bijzonder succesvol bezoek aan La Scala in Milaan. En ook nu nog komt hij er als gastdirigent geregeld terug: zijn meest recente successen waren nieuwe producties van opera's van Ravel, Stravinski en Meyerbeer. Voor de Canadian Opera dirigeerde Atherton onlangs ook *Wozzeck* en *Salome* en voor de English National Opera leidde hij verschillende nieuwe producties, waaronder *Turandot*, *De liefde van de drie sinaasappelen*, *Der Rosenkavalier*, *Peter Grimes* en *Billy Budd*. Nadat hij jubelrecensies had gekregen voor zijn directie van een nieuwe productie van *Death in Venice* in de Met, werd hij onmiddellijk opnieuw gevraagd voor *Il Barbiere di Siviglia*, *Peter Grimes* en een nieuwe productie van *A Midsummer Night's Dream*. In 2001 dirigeerde hij een bijzonder succesvolle uitvoering van *Dream* voor de Glyndebourne Festival Opera en een voorstelling van *The Makropulos Case* in New York.

David Atherton was in 1967 medeoprichter van London Sinfonietta en verzorgde als muziekdirecteur van dit ensemble de première van verschillende belangrijke hedendaagse werken. Ook bracht hij met London Sinfonietta, dat als een van de beste kamermuziekensembles ter wereld bekend staat, talloze opnamen uit, waaronder veelgeprezen collecties van werken van Schönberg, Janacek en Weill. Athertons discografie werd verschillende malen bekroond, onder meer met een Edison Award, verschillende Grammy Award-nominaties, een Grand Prix du Disque, de Serge Koussevitzky Critic's Award en de Caeciliaprijs. Over zijn opname van Tippett's opera *King Priam* – waarvoor hij de begeerde International Record Critic's Award kreeg, een van de belangrijkste prijzen ter wereld – schreef de componist van het werk in zijn autobiografie het volgende: "Some artists will show insight into my vision: an example would be David Atherton's conducting... But then, Atherton is a conductor of genius."

David Atherton werd de jongste dirigent ooit in de geschiedenis van de BBC Henry Wood Promenade Concerts en was er achtereenvolgens dertig seizoenen lang te gast. Hij reist de hele wereld rond en is vooral actief in de Verenigde Staten, waar hij regelmatig de voornaamste Noord-Amerikaanse orkesten bezoekt: onder meer die van Atlanta, Dallas, Detroit, Los Angeles, Minnesota, Pittsburgh, New York en San Francisco. Andere recente activiteiten brachten hem naar Australië, Japan, Tsjechië – voor de opening van het festival van de Praagse Lente –, Zweden, Finland, Nederland, Frankrijk, Spanje, Portugal, Griekenland, Italië en Duitsland – voor de opening van de Berliner Festwochen met de Berliner Philharmoniker.

Van 1980 tot 1987 was David Atherton muziekdirecteur van het San Diego Symphony Orchestra en nog elke zomer keert hij naar Californië terug om er het Mainly Mozart Festival te dirigeren, dat in 1989 door hem werd opgericht. Daarnaast bekleedde hij erefuncties bij de BBC Symphony, de Royal Liverpool Philharmonic en het BBC National Orchestra of Wales. Ook organiseerde en dirigeerde hij in Londen tal van festivals, waar hij samen met London Sinfonietta, het London Symphony Orchestra, het BBC Symphony Orchestra en het Royal Opera House het volledige oeuvre bracht van Ravel, Stravinski, Webern en Varèse.

Van 1989 tot 2000 was David Atherton muzikaal leider van het Hong Kong Philharmonic Orchestra. Toen hij in 2000 op pensioen ging, werd hij – als blijk van waardering voor zijn vele inspanningen in dienst van de muziek in Hong Kong – benoemd tot Officer in the Order of the British Empire (OBE) en tot Conductor Laureate.

Levente Kende

Levente Kende werd geboren in Boedapest en studeerde daar aan het Bartók-conservatorium en aan de Liszt-academie bij Tibor Wehner. In 1969 won hij een speciale prijs tijdens de Beethoven-wedstrijd van de Hongaarse Radio. Drie jaar later won hij de Grand Prix van de Liszt-Academie en behaalde hij een eindexamen als pianovirtuoos. Hij volgde daarna meester-cursussen bij Carlo Zecchi en zette zijn studies in Moskou verder aan het Tchaikovski-conservatorium bij Mezhloemov. Aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel behaalde hij een speciaal hoger diploma en sinds september 1974 woont hij in Antwerpen. In 1975 kreeg hij de Alex de Vries-prijs en van 1977 tot 1980 was hij assistent bij de meester-cursussen van Carlo Zecchi in Salzburg.

Levente Kende concerteerde in alle Oostbloklanden, in Scandinavië, Spanje, Italië, Nederland, Duitsland en Frankrijk. Zo trad hij verschillende malen op voor het Festival van Vlaanderen, het Leie-festival, het Festival van Cadaqués, de festivals van Capri, Bologna en Dresden, Ars Musica in Brussel en het Tromp Festival Eindhoven. In 1994 nam hij late pianowerken van Liszt op voor zijn eerste solo-cd en in december 1999 kwam zijn tweede Liszt-opname uit. In 2000 verzorgde hij samen met het VRT-Symfonisch Orkest een opname van het pianoconcerto van Luc Van Hove.

Levente Kende is niet enkel als solist actief, maar vormt samen met zijn vrouw Heidi Hendrickx een welbekend piano-duo. Zij concerteerden in de meeste Europese landen, waaronder Italië, Spanje en Duitsland, en in Noord-Amerika. Ook maakten zij talrijke opnamen voor binnen- en buitenlandse radio- en televisiestations, waaronder de BBC, de NOS, de KRO, de voormalige BRT, de NDR, de WDR en de RAI, en brachten zij

Levente Kende

verschillende platen en cd's uit. Bovendien zijn Levente Kende en zijn echtgenote de bezielers van de zogenaamde Pulhof-concerten, een reeks kamermuziekconcerten met befaamde Belgische en buitenlandse musici.

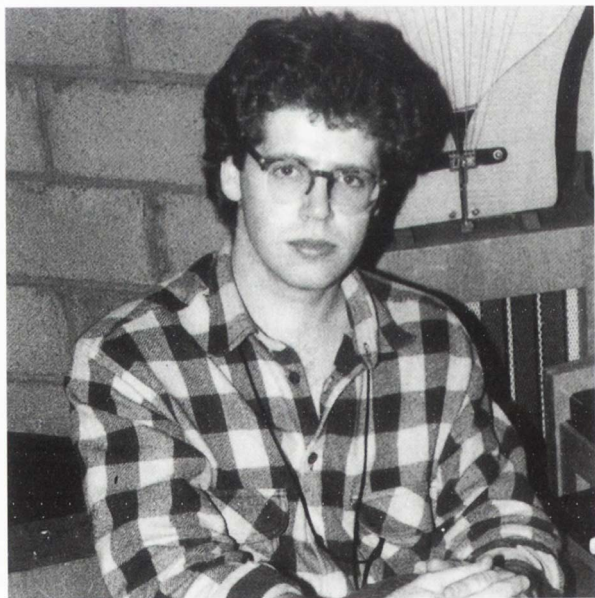
Verder heeft Levente Kende ook als begeleider van zangers en kamermuziekensembles aan tientallen opnamen meegewerkt. Daarnaast is hij docent piano aan het conservatorium in Antwerpen en mentor van het Orpheusinstituut. Jaarlijks geeft hij een meester-cursus in Noth in Frankrijk en in Dilbeek.

Thomas Bloch

Thomas Bloch, een specialist in zeldzame instrumenten als de ondes martenot, de glasharmonica en de 'cristal Baschet', werd geboren in 1962 in Colmar in Frankrijk. Hij verzamelde aan de muzikacademies van Colmar, Straatsburg en Parijs alles samen vijftien prijzen, kreeg aan het Conservatoire National Supérieur de Musique in Parijs een eerste prijs en behaalde een diploma musicologie aan de universiteit van Straatsburg.

Tot nu toe heeft Thomas Bloch meer dan tweehonderd concerten gegeven en aan een vijftigtal opnamen meegewerkt, onder meer voor de labels Columbia, Emi, Sony, BMG, Polygram, Erato, Dux en Harmonia Mundi. Sinds 1997 heeft hij een contract met Naxos.

De muziek die Thomas Bloch vertolkt, gaat van klassieke en hedendaagse muziek tot popsongs, jazz, rock (zelfs trash) en theater-, film- en balletmuziek. Soms is hij vertolker, dan weer componist, arrangeur of producer. Elk jaar brengt hij zo'n tien tot twintig nieuwe werken.

Thomas Bloch

Onlangs nog speelde Thomas Bloch ondes martenot met de Engelse rockband Radiohead en nam hij met glasharmonica een deel van de muziek op voor de nieuwe langspeelversie van de film *Amadeus* van Milos Forman. Recente opnamen omvatten onder meer originele kamermuziek voor glasharmonica van Mozart, Beethoven, Donizetti en anderen, een samenwerking met hoboïst Maurice Bourgue, het Rosamonde Kwartet, fluitist Philippe Bernold, bas Marc Marder en de mannelijke sopraan Fabrice di Falco. Ook heeft Thomas Bloch samen met het nationaal radio-orkest van Polen, pianist François Weigel en dirigent Antoni Wit de *Turangalila-symfonie*

van Messiaen opgenomen, een uitgave die de Classical Music Award 2002 kreeg toegekend en als een referentie wordt beschouwd. Momenteel bereidt hij voor Naxos een nieuwe cd voor, die gewijd is aan ondes martenot en in 2004 moet verschijnen, en een opname met de *Missa Cantate* voor mannelijke sopraan en symfonisch orkest die door hemzelf werd geschreven.

Sinds 1992 doceert Thomas Bloch ondes martenot aan de muzikacademie van Straatsburg. Ook bespeelt hij sedert de opening van het instrumentenmuseum in Parijs in januari 1997 de instrumenten van de collectie voor bezoekers van het museum. Verder is hij sinds 2003 artistiek leider van het Festival d'Évian, werkt hij voor uitgeverijen en schrijft hij artikels voor lexicons.

Thomas Bloch heeft tal van recitals gegeven, uiteenlopende kamermuziek gespeeld en als solist opgetreden met symfonische orkesten in Amsterdam, Milaan, Barcelona en Parijs, waar hij intussen al meer dan driehonderd concerten heeft gegeven. Ook was hij te gast op het Pablo Casals Festival en het Luzern International Festival en in steden als Tokyo, Osaka, Montreal, New York, Boston, Philadelphia, Mexico City, Bogota, Madrid, Lissabon, Firenze, Genua, Bologna, Praag, Boedapest, Stuttgart, Keulen, Brussel, Londen en Stockholm. Hij heeft samengespeeld met de meest uiteenlopende musici, waaronder John Cage, Arturo Tamayo, Francisco Rettig, Manu Dibango en Alexander Balanescu, en met bands en ensembles als The Pogues, het Orlando Quartet, het Orchestre Royal de Wallonie en de Bachibouzouk Band. Ook is hij permanent lid van verschillende ensembles: zo vormt hij een duo met mannelijke sopraanzangers als Patrick Husson en Fabrice di Falco, musiceert hij met pianisten als Laurent Martin en Bernard Wisson en met altviolist Jacques Dupriez, werkt hij samen met Michel Redolfi die live elektro-akoestische muziek brengt, treedt hij op met verschillende kamermuziekensembles en maakt hij deel uit van orkesten als het Orchestre National du Capitole de Toulouse, het Orchestre National de l'Opéra de Paris en het symfonisch orkest van Portugal.

Vlaams Radio Orkest

Het Vlaams Radio Orkest staat terug op de internationale kaart. Het werd oorspronkelijk, in 1935, als omroeporkest opgericht en gold in die tijd als één van de beste orkesten ter wereld. In 1998 ging het orkest een zelfstandige koers varen. Van toen af aan bouwde het Vlaams Radio Orkest autonoom een eigen beleid en een eigen werking uit, waarbij het van studio- naar concertensemble evolueerde. De talrijke hoogstaande uitvoeringen zorgen vandaag opnieuw voor internationale erkenning.

Het Vlaams Radio Orkest is een symfonisch orkest, dat uit negentig musici bestaat. Als modern en hedendaags ensemble formuleert het een heel eigen antwoord op de vraag naar de toekomst van de klassieke muziek in de 21ste eeuw. Het Vlaams Radio Orkest biedt, naast het klassieke repertoire, een podium voor hedendaagse symfonische muziek en wil op dat vlak muzikaal excelleren. Eigenzinnig en trendy effent het orkest de baan voor nieuwe concertvormen. Ook heeft het ensemble bijzondere aandacht voor jongeren via socio-educatieve projecten.

Sinds het seizoen 2001-2002 is Yoel Levi de nieuwe chef-dirigent van het Vlaams Radio Orkest. Daarvoor was Levi twaalf jaar lang muziekdirecteur van het Atlanta Symphony Orchestra, dat hij heeft uitgebouwd tot één van de belangrijkste muziekinstellingen in Amerika. Levi behoort als dirigent niet enkel tot de wereldtop, maar is ook een gerou-

Vlaams Radio Orkest

tineerde orkestcoach die zijn ambities nu samen met het Vlaams Radio Orkest realiseert. Fenomeen Tan Dun vervoegt vanaf het seizoen 2002-2003 bovendien de rangen van het Vlaams Radio Orkest als muziekdirecteur multimedia, die onderzoek zal doen naar nieuwe concertvormen. Met Tan Dun als muziekdirecteur exploreert het Vlaams Radio Orkest voortdurend nieuwe manieren van concanderen en bouwt het bruggen naar andere genres. Ook doet het orkest, om zich te profileren in de nieuwste en hedendaagse Vlaamse muziek, beroep op drie jonge, getalenteerde vaste gastdirigenten: de Noor Bjarte Engeset, Peter Oundjian en de Vlaming Etienne Siebens.

Het Vlaams Radio Orkest is structureel aanwezig in verschillende Vlaamse steden, namelijk Brussel, Leuven, Gent, Brugge en Hasselt, en bouwt ook een internationale werking uit. Zo zal het orkest vanaf volgend seizoen structureel aanwezig zijn in Nederland en doet het ook Frankrijk, Spanje en Portugal aan. In 2005 staat een omvangrijke tournee in de Verenigde Staten op het programma met concerten in Los Angeles, San Francisco, New York, Boston en Chicago.

Als modern symfonisch orkest is het Vlaams Radio Orkest zich meer dan ooit bewust van zijn maatschappelijke opdracht. Het orkest besteedt daarom extra aandacht aan

jongeren, aan de hand van socio-culturele projecten, en richt zich met specifieke initiatieven tot moeilijk bereikbare minderheidsgroepen.

De band met de openbare omroep is nog steeds actueel. Nagenoeg alle concertproducties worden door de VRT opgenomen. Ook verzorgt Klara talrijke studioproducties met onbekende Vlaamse muziek en zijn er evenementen voor radio en televisie. Het Vlaams Radio Orkest wordt gesteund door de Vlaamse Gemeenschap, de Nationale Loterij, de provincie Vlaams-Brabant en de stad Leuven, waar de zetel gevestigd is en de repetities plaatsvinden. Mediapartners zijn Klara, De Morgen en Roularta. De Generale Maatschappij van België is structureel sponsor.

Olivier Messiaen, Turangalîla-symfonie

In 1945 kreeg Olivier Messiaen (1908-1992) van de Russisch-Amerikaanse dirigent Sergej Koussevitzky de opdracht een werk te componeren voor het Boston Symphony Orchestra: "een werk, zoals u het wil, in de stijl die u wil, zo lang als u wil, in de bezetting die u wil, en in te leveren wanneer u maar wil." Daarop componeerde Messiaen tussen juli 1946 en november 1948 de *Turangalîla-symfonie*, een monumentale, tiendelige partituur, voor een indrukwekkend orkestapparaat. Het werk wordt algemeen beschouwd als het hoogtepunt en de synthese van Messiaens oeuvre vóór *Mode de valeurs et d'intensités* uit 1949. De titel 'Turangalîla' is in feite een combinatie van twee woorden uit het Sanskriet, 'turanga' en 'lîla', en wordt door Messiaen als volgt verklaard: "De precieze betekenis van lîla is het spel – spel echter in de zin van het kosmische werken van een godheid, spel van de schepping, de vernietiging en heropbouw, het spel van leven en dood. In overdrachtelijke betekenis staat lîla ook voor de liefde. Turanga, dat is de tijd, die voorbijsnelt zoals een galopperend paard, die wegvloeit zoals het zand in een zandloper. Turanga betekent beweging, ritme. Turangalîla betekent dus eveneens: gezang van de liefde, hymne aan de vreugde, tijd, beweging, ritme, liefde en dood. De *Turangalîla-symfonie* is een ode aan de liefde en een hymne aan de vreugde, aan een bovenmenselijke, onstuimige, schitterende en mateloze vreugde. Zo is ook de liefde, die zij uitbeeldt: fataal en onweerstaanbaar – een liefde die alles overschrijdt en alles behalve zichzelf vernietigt; haar symbool is de liefdesdrank van Tristan en Isolde." De *Turangalîla-symfonie* vormt inderdaad het kernstuk van Messiaens zogenaamde Tristan-triëtië, die verder bestaat uit de liedcyclus *Harawi, chant d'amour et de mort* uit 1945 en de *Cinq rechants* voor twaalfstemmig gemengd koor uit 1949. Alledrie deze werken zijn geïnspireerd door de legende van Tristan en Isolde.

De *Turangalîla-symfonie* is samengesteld uit de volgende bewegingen: I. Introduction, II. Chant d'amour, III. Turangalîla, IV. Chant d'amour II, V. Joie du sang des étoiles, VI. Jardin du sommeil d'amour, VII. Turangalîla II, VIII. Développement de l'amour, IX. Turangalîla III en X. Final. Deze tien delen kunnen worden ondergebracht in een drietal groepen. Een eerste groep omvat de delen II, IV, VI en VIII, de beide Chants d'amour, de Jardin du sommeil d'amour en de Développement de l'amour, die telkens de liefde als thema hebben. De drie meer statische Turangalîla-delen – II, VII en IX – vormen een tweede groep met een donkerder, enigszins sinister karakter. De delen V en X, Joie du sang des étoiles en Final, die respectievelijk de eerste en de tweede helft van de compositie afsluiten, hebben scherzoachtige eigenschappen. Het eerste deel, Introduction, vormt een afzonderlijke entiteit.

De monolitische blokken waaruit de symfonie is opgebouwd, worden bovendien met elkaar verenigd door een dicht netwerk van onderlinge thematische verwijzingen. Centraal staan hierbij de vier cyclische thema's, die fungeren als een soort Wagneriaanse leidmotieven. Deze 'thèmes cycliques' worden voortdurend hernomen in het verloop van de compositie, maar zijn tegelijkertijd onderhevig aan een voortdurende transformatie. Het eerste thema bestaat uit een opeenvolging van massieve tertsakkoorden, meestal gespeeld door de trombones. Messiaen spreekt van het 'thème-statue', het standbeeldthema, omdat het thema hem deed denken aan "de beangstigende brutaliteit van Mexicaanse monumenten". Het tweede thema, 'thème-fleur' of bloemethema genoemd, bestaat uit een combinatie van twee delicate melodische curven, "zoals twee ogenparen, die in elkaar wegzinken". Dit thema wordt in de regel pianissimo gespeeld door de klarinetten. Het belangrijkste thema is, ten derde, het 'thème amour' of liefdesthema. Dit thema, dat volgens de componist de mannelijke en de vrouwelijke eigenschappen van de beide vorige thema's in zich verenigt, komt voor in verschillende instrumentaties, maar wordt in de regel gespeeld door de hoge strijkers en de ondes martenot, een eenstemmig elektronisch toetseninstrument dat Messiaen aan het orkest toevoegt. Het thema is vooral prominent aanwezig in de delen I, IV, VI en VIII. Het vierde en laatste thema is het 'thème d'accords', het akkoordthema. Deze aaneenschakeling van zeventonige akkoorden vormt niet echt een thema in de strikte zin van het woord en Messiaen voorzagt het ook niet van een symbolische betekenis. De akkoordenreeks fungeert veeleer als een achtergrond waartegen de andere thema's voorgesteld worden en vormt als het ware een scharnier tussen verschillende klankkleuren. Het akkoordthema gehoorzaamt volgens Messiaen aan het hoogste gebod van de alchimie: scheiden en versmelten.

De *Turangalila-symfonie* dankt haar bekendheid niet in de laatste plaats aan de weelderige, kleurrijke bezetting van piano en ondes martenot, drievoudig bezette houtblazers, vier hoorns, vijf trompetten, drie trombones, tuba, klokkenspel, celesta, vibrafoon, slagwerk met vijf spelers, tweeëndertig violen, veertien altviolen, twaalf celli en tien contrabassen. De combinatie van percussie en piano brengt soms een 'gamelan'-achtig effect teweeg en de typische mixtuurklank verwijst naar Messiaens achtergrond als organist. Belangrijke partijen zijn vooral weggelegd voor percussie, piano en ondes martenot. Vooral de toevoeging aan het orkest van de karakteristieke klankkleur van de ondes martenot, met zijn typisch glissando en vibrato, draagt bij tot een soms bijna hemelse, bovennatuurlijke sonoriteit.

Plaatsbespreking

deSingel

Desguinlei 25
BE-2018 Antwerpen
tel. 32/(0)3/248 28 28
fax 32/(0)3/248 28 00
www.desingel.be

telefonisch, schriftelijk en ter plaatse

openingsuren bespreekbureau

MA - VR 10.00 - 19.00 uur
ZA 16.00 - 19.00 uur

Abonnement volledig festival: 75 €

GRATIS: open repetities, concert Kryptos Kwartet & lezing

Samenwerkende Vereniging Festival van Vlaanderen

Samenwerkende Vereniging Festival van Vlaanderen

Kortrijksesteenweg 90 h, 9830 Sint-Martens-Latem
Tel. 09/280 08 55
coördinatieSV@festival.be

Inlichtingen over de andere leden-festivals:

Festival van Vlaanderen-Brugge

Collaert Mansionstraat 30, 8000 Brugge
Tel. 050/33 22 83, fax 050/34 52 04
e-mail: musica-antiqua@unicall.be
http://www.musica-antiqua.com

Festival van Vlaanderen-Brussel

Ravensteinstraat 60, 1000 Brussel
tel. 02/548 95 95, fax 02/548 95 90
e-mail: info@festival-van-vlaanderen.be

Festival van Vlaanderen-Gent

Kleine Gentsstraat 46, 9051 Gent
tel. 09/243 94 94, fax 09/243 94 90
e-mail: info@festival-van-vlaanderen.be

Festival van Vlaanderen-Kortrijk

Jan Breydellaan 12, 8500 Kortrijk
tel. 056/22 28 29, fax 056/22 05 02
e-mail: festivalkortrijk@skynet.be

Festival van Vlaanderen-Limburg

Vlasmarkt 4, 3700 Tongeren
tel. 012/23 57 19, fax 012/26 41 26
e-mail: info@basilica.be

Festival van Vlaanderen-Mechelen

Zoutwerf 5, 2800 Mechelen
tel. 015/26 23 41, fax 015/26 23 43
e-mail: mechelen@festival.be

Festival van Vlaanderen-Vlaams-Brabant

Brusselsestraat 63, 3000 Leuven
tel. 016/20 05 40, fax 016/20 52 24
e-mail: festival.vlaams.brabant@skynet.be

Concerten Oude Muziek

12 oktober 2003	Nachtmusique
26 oktober 2003	Ensemble Aura Soave
9 november 2003	Il Gardellino
30 november 2003	Accademia per Musica
7 december 2003	Ensemble De Profundis
21 december 2003	Alexei Lubimov
11 januari 2004	Pierre-André Taillard & Edoardo Torbianelli
25 januari 2004	Kuijken Strijkkwartet & Patrick Beaugiraud
1 februari 2004	Millenarium
8 februari 2004	Collegium Vocale Gent
22 februari 2004	Solistenensemble Ex Tempore & La Calendola Amsterdam
29 februari 2004	Apollo & Pan

Afbeelding Jean-Antoine Watteau, *Le petit Savoyard et sa marmotte*, 1716, Hermitage Museum, Sint-Petersburg

Concerten Oude Muziek

Elk seizoen omvatten de Concerten Oude Muziek een zeer gevarieerd overzicht van vocale en instrumentale kamermuziek uit de Middeleeuwen tot en met de 19de eeuw. In de mate van het mogelijke worden de historische klavierinstrumenten van het museum Vleeshuis benut. Voor andere concerten wordt dan weer een beroep gedaan op hoogwaardige kopieën van originele klavierinstrumenten. Hoe dan ook, gezien de band met het museum en zijn belangrijke verzameling, gaat steeds veel aandacht uit naar het gebruikte instrumentarium en worden geregeld minder bekende instrumenten belicht.

Na reeksen rond de viool en de traverso of dwarsfluit staan dit seizoen de rietblaasinstrumenten centraal: niet alleen de 'klassieke' instrumenten klarinet, hobo en fagot, maar ook minder gebruikelijke types als dulciaan, Engelse hoorn, chalumeau en musette. De spits wordt afgebeten door het ensemble Nachtmusique, onder leiding van klarinettist Eric Hoepfich en fagottiste Jane Gower. Verder spelen Marcel Ponsele hobo en Engelse hoorn met Il Gardellino, Jean-Pierre Van Hees musette met het Ensemble De Profundis, Pierre-André Taillard klarinet met pianist Edoardo Torbianelli, Patrick Beaugiraud hobo met het Kuijken Strijkkwartet en Sally Holman fagot en dulciaan met Apollo & Pan.

Liefhebbers van vocale muziek komen aan hun trekken tijdens de optredens van het Ensemble Aura Soave, Millenarium, Collegium Vocale Gent en La Calendola Amsterdam. Ten slotte staan twee concerten in het kader van de samenwerking met Europalia 2003 Italia.

www.antwerpen.be/cultuur/oudemuziek/

Praktische info

Uur: 15.00 uur
 Plaats: Kapel Elzenveld
 Lange Gasthuisstraat 45, 2000 Antwerpen

Plaatsbespreking: Antwerpen Open Ticketing
telefonisch tel. ##/32/(0)3/229 18 80
 MA - VR: 10.00 - 13.00 uur
 14.00 - 17.00 uur
schriftelijk - per fax: ##/32/(0)3/470 22 20
 - per e-mail: tickets@antwerpenopen.be

Inkomrijzen: **losse tickets:** 10,00 € - 8,00 € (met korting)
abonnementen - 5 concerten naar keuze 40,00 €
 - 8 concerten naar keuze 60,00 €
 - alle concerten 90,00 €
 het bespreekgeld is steeds inbegrepen
verzendingkosten: 2,00 €

Lijst van adverteerders

Tobie De Prins	cover
Transit	109
Wereldculturencentrum Zuiderpershuis	108
Zizo	110

Uitgevoerde werken

Benjamin, George	Three Inventions for Chamber Orchestra Viola, Viola	19 19
Boulez, Pierre	Dérive I Troisième Sonate	15 57
Brewaeys, Luc	Oban	15
Desprez, Josquin	Praeter rerum seriem	49
Donatoni, Franco	La souris sans sourire	39
Feldman, Morton	Rothko Chapel	49
Germanus, Sander	Thermiek voor dubbel blaaskwintet	29
Gombert, Nicolas	Tota pulchra es	49
Grisey, Gérard	Périodes	15
Gubaidulina, Sofia	The Canticle of the Sun	63
Harvey, Jonathan	Lotuses	49
Lachenmann, Helmut	Gran Torso	79
Lassus, Orlandus	Ad Dominum cum tribularer	49
Ligeti, György	Hamburgisches Konzert, für Horn solo und Kammerorchester Konzert für Violine und Orchester	19 19
Messiaen, Olivier	Oiseaux exotiques Turangalîla-symfonie	29 87
Nancarrow, Conlon	Two Canons for Ursula	57
Nono, Luigi	Polifonica, Monodia, Ritmica	29
Oelbrandt, Kris	Résonances op. 5	29
Pauwels, Dominique	Het Oor	73
Rihm, Wolfgang	Streichquartett IX, Quartettsatz I	79

Info

Rogier, Philippe	Caligaverunt oculi mei	49
Saariaho, Kaija	Lichtbogen	41
Sciarrino, Salvatore	Sei Quartetti Brevi per archi	39
Stockhausen, Karlheinz	Kontakte, voor elektronische klanken, klavier en slagwerk	41
Van Hove, Luc	Four sacred songs, opus 42, for mixed choir	49
Vermote, Petra	Very Light	29
Verstockt, Serge	LOW	41
Webern, Anton	Fünf Sätze für Streichquartett op. 5 Sechs Bagatellen für Streichquartett op. opus 9	79 79
Xenakis, Iannis	Nomos Alpha Paille in the wind	57 57

Info

Wie? Wat? Waar? Wanneer?

Lijst van gebruikte afkortingen:

accordeon (acc), alt (a), altviool (vla), bas (b), basklarinet (bkl), blokfluit (bfl), celesta (cel), cello (vc), contrabas (cb), dirigent (dir), fagot (fg), fluit (fl), gitaar (git), harp (hp), hobo (ob), hoorn (hrn), klarinet (kl), luit (lt), ondes martenot (om), percussie (per), piano (pf), regie (reg), saxofoon (sax), sopraan (s), tenor (t), trombone (trb), trompet (trp), tuba (tb), viool (vn)

	datum	p.
Allard, Philippe (vla)	18/10	35
	18/10	41
Alsteens, Korneel (ob)	17/10	29
Apsara	19/10	73
Artois, Luk (per)	18/10	41
Atherton, David (dir)	19/10	87
Baker, Matthew (b)	18/10	49
Bakker, Benjamin (a)	18/10	49
Baltussen, Barbara (pf)	17/10	29
Benjamin, George (dir)	17/10	19
Bergé, Luc (hrn)	17/10	15
	18/10	49
Bertrand, Anne-Sophie (hp)	17/10	15
	18/10	49
Bloch, Thomas (om)	19/10	87
Borkovskyy, Roman (vla)	18/10	39
Bossier, Jaan (dir)	18/10	35
	18/10	41
Boswinkel, Job (b)	18/10	49
Bruneel, Carlos (fl)	17/10	15
	18/10	49
Büttner, Friedemann (t)	19/10	63
Cafmeyer, Stef (reg)	19/10	73
Callaert, Geert (pf)	18/10	41
Capella Currende	18/10	49
Cardoen, Edwige (s)	19/10	63
Champ d'Action	18/10	35
	18/10	41
Claessens, Gunter (t)	18/10	49
Coene, Pieter (b)	19/10	63
Collegium Vocale Gent	19/10	63
Danel, Guy (vc)	18/10	37
	19/10	79
Danel Kwartet	18/10	37
	19/10	79

Info

	datum	p.
Danel, Marc (vn)	18/10	37
	19/10	79
De Bièvre, Geert (vc)	17/10	15
	18/10	49
	18/10	57
Debrabandere, Patrick (t)	18/10	49
De Clerck, Paul (vla)	17/10	15
	18/10	49
De Geyter, Griet (s)	18/10	49
de Graaf Bierbrauwer, Martijn (b)	19/10	63
De Graaff, Agnes (a)	18/10	49
De Roeck, Henri (kl)	17/10	15
	18/10	49
Derolez, Otto (vn)	17/10	15
	18/10	49
De Rudder, Alain (trp)	17/10	29
Dickel, Werner (vn)	17/10	15
	18/10	49
Drzewiecka, Hanna (vn)	18/10	39
Dufour, Mark (per)	19/10	63
Edwardes, Claire (per)	18/10	35
	18/10	41
Ermshaus, Martina (a)	18/10	49
Faust, Isabelle (vn)	17/10	19
Foets, Marc (bkl)	17/10	29
Gröger, Anthony (vc)	18/10	39
Hadermann, Ivo (hrn)	17/10	29
Haemers, Rudy (sax)	17/10	15
	18/10	49
Haspesslagh, Michiel (t)	18/10	49
Hendrickx, Frank (fl)	17/10	29
Hendrikkx, Roeland (kl)	17/10	29
Hölzle, Gerhard (t)	19/10	63
Houtman, Nathalie (bfl)	19/10	73
Ingelaere, Karel (vn)	18/10	35
	18/10	41
I Solisti del Vento	17/10	29
Kende, Levente (pf)	19/10	87
Köpcke, Maria (s)	19/10	63
Kryptos Kwartet	18/10	39
Kuijken, Piet (cel & pf)	17/10	15
	18/10	49
	19/10	63
Leire, Lode (cb)	18/10	35
	18/10	41
Leleu, Daniella (fl)	17/10	29

Info

	datum	p.
London Sinfonietta	17/10	19
Manders, Simone (s)	19/10	63
Mertens, Lieve (a)	19/10	63
Mertens, Paul (b)	18/10	49
Michiels, Jan (pf)	17/10	15
	18/10	49
	18/10	57
Millet, Gilles (vn)	18/10	37
	19/10	79
Minten, Nele (a)	18/10	49
Musch, Maurits (a)	18/10	49
Nielandt, Luk (ob)	17/10	15
	18/10	49
Noyen, Dirk (fg)	17/10	15
	18/10	49
Nys, Tony (vla)	18/10	37
	19/10	79
Ogasawara, Yoshitaka (b)	19/10	63
Oger, Erik (lector)	19/10	83
Oya, Saori (pf)	18/10	35
	18/10	41
Oya, Yutaka (pf)	18/10	35
	18/10	41
Pauwels, Tom (git)	18/10	35
	18/10	41
Philips, Geert (fg)	17/10	29
Pilorger, Cécile (a)	19/10	63
Pizarro, José (t)	19/10	63
Pollet, Francis (fg)	17/10	29
Prometheus Ensemble	17/10	15
	18/10	49
Rapp, Elisabeth (s)	19/10	63
Reuss, Daniel (dir)	19/10	63
Reynolds, Marc (tb)	18/10	35
	18/10	41
Robberecht, Erik (vn)	17/10	15
	18/10	49
Saelens, Ann (verteller)	19/10	73
Sam, Christoph (b)	19/10	63
Schubach, Martin (b)	19/10	63
Schuck, Markus (t)	19/10	63
Siebens, Etienne (dir & cb)	17/10	15
	17/10	29
	18/10	49
Silverthorne, Paul (vla)	17/10	19
Simoens, An (vn)	17/10	29

Info

	datum	p.
Simoens, Katrijn (pf)	17/10	29
SimoensTrio	17/10	29
Simoens, Veerle (vc)	17/10	29
Smets, Jan (trb)	17/10	15
	18/10	49
Smolders, Marina (s)	18/10	49
Somers, Lode (t)	18/10	49
Steenhoek, Marieke (s)	18/10	49
Struyven, Ria (s)	19/10	63
Tetenberg, Barbara (a)	19/10	63
Teunisse, Fedor (per)	18/10	35
	18/10	41
Thompson, Michael (hrn)	17/10	19
Thuriot, Philippe (acc)	17/10	15
	18/10	49
Trey Lee, Chui-Yee (vc)	18/10	35
	18/10	41
van Beek, Andrea (s)	19/10	63
Van den Hauwe, Joris (ob)	17/10	29
Van der Heyden, Sabine (a)	19/10	63
Vanderspar, Edward (vla)	17/10	19
Van Der Ven, Walter (b)	18/10	49
Vanhulle, Frits (b)	19/10	63
Van Mol, Sarah (s)	18/10	49
Van Nevel, Erik (dir)	18/10	49
Van Ruymbeke, Hilde (s)	18/10	49
van Stade, Koen (t)	19/10	63
Veen, René (t)	19/10	63
Vercampt, Gudrun (vn)	18/10	35
	18/10	41
Vercruyssen, Rik (hrn)	17/10	29
Vermeeren, Eva (vn)	18/10	39
Verschoore, Tom (trb)	18/10	35
	18/10	41
Vlaams Radio Orkest	19/10	87
Von Meier, Ulrike (hp)	18/10	35
	18/10	41
Warnier, Sabine (fl)	18/10	35
	18/10	41
Wessel, Tomma (bfl)	18/10	35
	18/10	41
	19/10	73
Weverbergh, Vlad (kl)	17/10	29
	18/10	35
	18/10	41

Info

	datum	p.
Whybrow, Julia (bfl)	19/10	73
Wiame, Benny (trp)	17/10	15
	18/10	49
Willems, Carlo (per)	17/10	15
	17/10	29
	18/10	49
	19/10	63
Wilmaers, Koen (per)	17/10	29
Wispelwey, Pieter (vc & per)	19/10	63
Wouters, Mieke (a)	19/10	63
Zschunke, Anne-Kristin (a)	19/10	63

WERELD
CULTUREN
CENTRUM

van 1 tot 21 november 2003

BERBERFESTIVAL

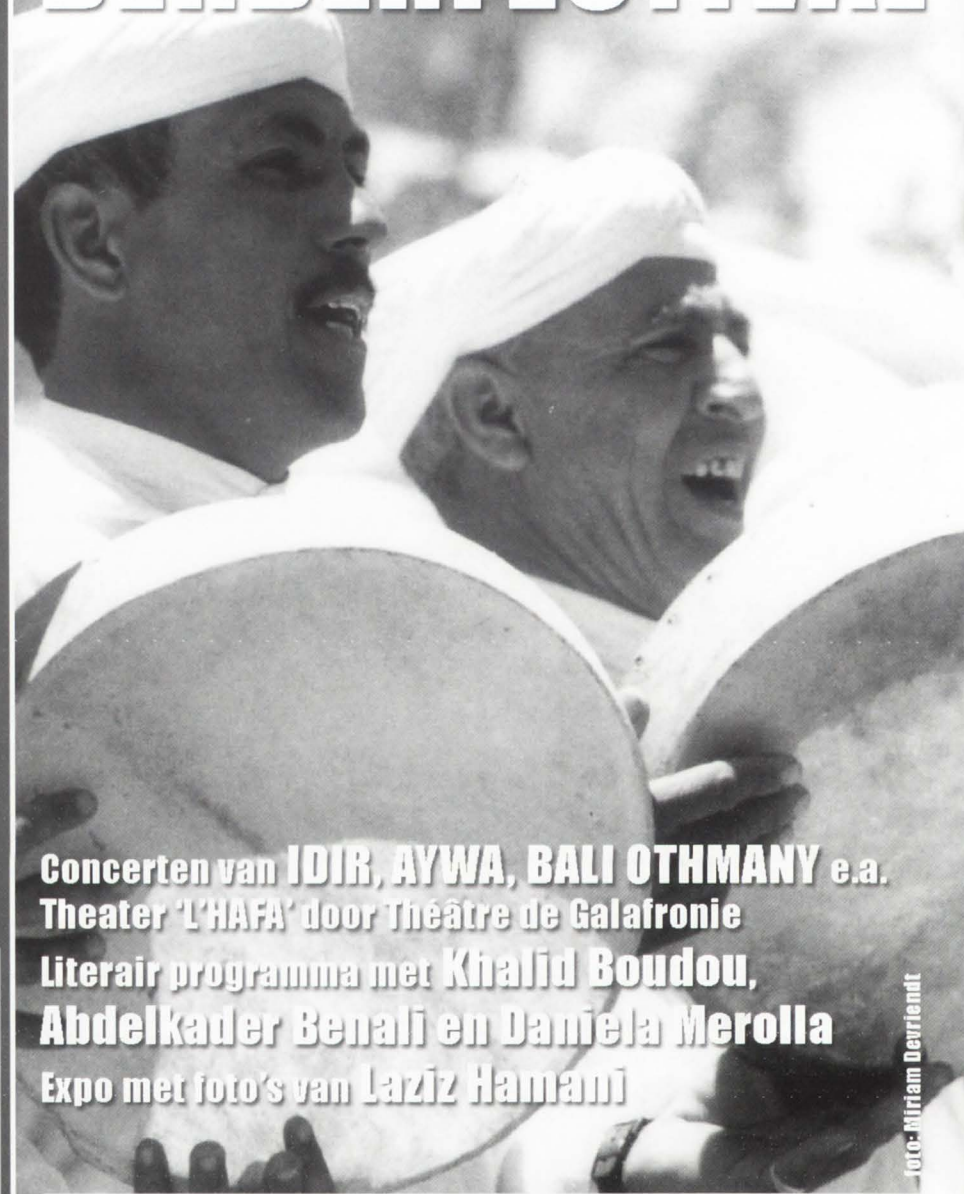

Foto: Miriam Devriendt

Concerten van **IDIR, AYWA, BALI OTHMANY** e.a.
Theater 'L'HAFI' door Théâtre de Galafronie
Literair programma met **Khalid Boudou,**
Abdelkader Benali en **Daniela Merolla**
Expo met foto's van **Laziz Hamani**

Waalse Kaai 14 - 2000 Antwerpen • www.zuiderpershuis.be
reservatie@zuiderpershuis.be of 03/248.01.00

DGOS

het Wereldculturencentrum Zuiderpershuis wordt mede gefinancierd door de Vlaamse regering, de provincie Antwerpen, DGOS Federale Ontwikkelingscoördinatie en de Nationale Loterij.

TRANSIT

FESTIVAL VOOR NIEUWE MUZIEK IN LEUVEN

CONCERTEN
INLEIDINGEN
FILM
SEMINARIE
JONGE VLAAMSE COMPOSITEN
CREATIES

24 - 26 / 10 / 2003

Minimal Music in de Lage Landen

GASTCOMPONIST LOUIS ANDRIESSEN

CREATIES

LOUIS ANDRIESSEN, JOACHIM BRACKX, KEE-YONG CHONG,
MORITZ EGGERT, WALTER HUS, BERT VAN HERCK

COMPOSITIES

ALDO CLEMENTI, FRANS GEYSEN, KAREL GOEYVAERTS,
PHIL GLASS, LA MONTE YOUNG, ANDRÉ LAPORTE, ENNO POPPE,
STEVE REICH, TERRY RILEY, FREDERIC RZEWSKI

UITVOERDERS

ENSEMBLE MOSAIK, APSARA, ICTUS, CHAMP D'ACTION,
DE VOLHARDING

FILM

PETER GREENAWAY

JONGERENPROJECT

HET 'MONSTRE SACRÉ'

2003
FESTIVAL
VAN
VLAANDEREN
Vlaams-Brabant

Brusselsstraat 63, B-3000 Leuven
tel. +32 16/20.05.40 - fax: +32 16/20.52.24
festival.vlaams.brabant@skynet.be

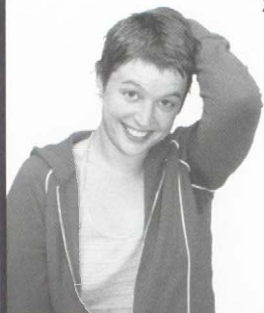
www.festival.be

MET STEUN VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, PROVINCIE VLAAMS-BRABANT, STAD LEUVEN, K.U. LEUVEN, NATIONALE LOTERIJ
i.s.m. STUK, Musicologie K.U. Leuven, MATRIX

ZIZO magazine voor holebi's

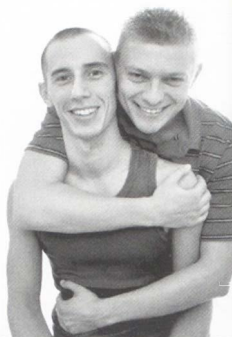
ZiZo is Vlaanderens grootste magazine voor homo's, lesbiennes en bi's.
Het wordt uitgegeven door de Holebifederatie. Naast korte nieuwsitems is er plaats voor langere artikels, interviews, ernstige en minder ernstige rubrieken, boek-, film- en cd-besprekingen, een erotisch verhaal, foto's en strips. Verder vind je er gratis contactzoekertjes en een actuele holebi-party- en activiteitenkalender.

Zin in ZiZo?

Koop ZiZo in elke betere krantenwinkel of grote supermarkt voor slechts 3 EUR of neem een abonnement. Bekijk zeker onze website want ZiZo doet regelmatig abonnementen-acties.

Adverteren in ZiZo?

Contacteer ons via 09 223 69 29, www.zizo-magazine.be

bon voor een gratis proefnummer >>

Vragen over homoseksualiteit?

Bel Holebifoon (anonieme telefoondienst) op 09 238 26 26 van 18 tot 22u, 's woensdags van 14 tot 22u, niet op feestdagen.
www.holebifoon.be

voornaam/naam ..... V / M
straat + nr .....
postcode/gemeente .....
e-mail ..... tel ..... leeftijd .....
Ik ontvang een gratis proefnummer in een neutrale envelop. Ik verklaar nooit eerder een proefnummer te hebben ontvangen.
Deze bon terugsturen naar ZiZo, Kammerstraat 22, 9000 Gent of e-mail je gegevens naar zizo@holebifederatie.be. Bellen kan ook: 09 223 69 29

BUSINESS CENTER

Muziek brengt mensen dichterbij.
Proximus ook.

- tobie de prins -

K w a l i t e i t   i n   a l l e   T o o n a a r d e n

tobie de prins | Sint-Katelijnevest 30 - 32 | 2000 Antwerpen
tel 03 231 88 73 | fax 03 232 48 46 | www.tobiedeprins.be